

55983

1763

1980 MÁJ 05

HONVIMMERET

5

III. ORSZÁGOS HONISMERETI KONFERENCIA

(Czika László felvétele)

HONISMERET

HONISMERETI TÁJÉKOZTATÓ FOLYÓIRAT

Honismeret, 1980. VIII. évfolyam, 5. szám

TARTALOM

A Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Albizottságának jelentése	3
III. ORSZÁGOS HONISMERETI KONFERENCIA	
<i>Horváth Miklós: Köszöntő</i>	13
<i>Székely György: A Honismereti mozgalom eredményei és feladatai</i>	15
<i>Molnár Béla: Az elmúlt két évtizedben lényegesen fejlődött a Honismereti mozgalom</i>	19
<i>Dr. Köpeczi Béla: A Magyar Tudományos Akadémia és a Honismereti mozgalom</i>	23
<i>Dr. Vargha Károly: A földrajzi nevek védelmében</i>	24
<i>Dr. Szathmári István: A szókincsgyűjtés jelentőségéről</i>	25
<i>Knopp András: A felnövekvő generáció azonosuljon a nemzet múltjával, jelenével és szocialista jövőjével</i>	26
<i>Dr. Csapóné Tábori Hajnalka: A Hajdú-Bihar megyei honismereti tábork tapasztalatai</i>	27
<i>Palotay Károly: „A munka és a haza gyarapodása összetartozó fogalmak”</i>	28
<i>Dr. Czibalmos Béla: A termelőszövetkezeti és a Honismereti mozgalom kapcsolata</i>	29
<i>Fábián Zoltán: A Honismereti és az Olvasó népért mozgalom szétválaszthatatlan egymástól</i>	30
<i>Agoston László: A Honismereti mozgalom és a tájékoztatás</i>	31
<i>Dr. Barcza Géza: Nem nélkülözhetjük a társadalom segítségét</i>	32
<i>Dr. Eperjessy Géza: A szociográfia jelentősége a Honismereti mozgalomban</i>	33
<i>Dr. Jeney Jenő: A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájának minden területe érintkezik a Honismereti mozgalommal</i>	33
<i>Bedő László: A Magyar Partizánszövetség együttműködik a Honismereti mozgalommal</i>	34
<i>Dr. Kanyar József: A honismereti munka nem más, mint: hazaszeretetünk környezetvédelme</i>	34
<i>Dr. Horváth Ferenc: Honismereti munka Vas megyében</i>	35
<i>Veszprémi György: Tevékeny üzemtörténeti munka folyik Győrött a Kisalföldi Gépgyárban</i>	36
<i>Dr. Horváth Mihály: A közelmúlt történelmi kutatásának jelentősége</i>	37
<i>Dr. Nagy Sándor: Nem a fiatalok a felelősek hiányos történelemszemléletükért</i>	38
<i>B. Szatmári Sarolta: Folyamatos a honismereti munka Komárom megyében</i>	39
<i>Györfi László: A hon ismerete és védelme szorosan összekapcsolódik</i>	40
<i>Dr. Rösner Gyula: Többet kell tennünk gyermekeink történelmi tudatáért</i>	41
<i>Mándics Mihály: A nemzetiségi hagyományok ápolásában ma már helye van a honismereti munkának</i>	41
<i>Dr. Gosztonyi János: Szélesíteni kell a honismereti körök tevékenységét</i>	43
<i>Kuczy Károly: A fakultatív néprajzoktatás gondjairól</i>	44
<i>Patkó Imre: „A honismereti albizottság eredményesen fogja össze a honismereti tevékenységet”</i>	44
<i>Tóth János: A Honismereti mozgalomra még nagyobb jövő vár</i>	45
<i>Polonyi Péter: A történelmi látásmód mellett erősíteni kell a felelősséget a mai kor formálásáért</i>	46
<i>Dr. Kormos Sándor: „A fejlett szocializmus építésében nem nélkülözhetjük a művelődési közösségek összetartó erejét”</i>	47
<i>Dr. Pölöskei Ferenc: A Honismereti mozgalom időszerű kérdései</i>	48
<i>Dr. Kovács Zoltán: Honismereti szakkollégium</i>	49
<i>Dr. Tunçli Gyula: A Honismereti mozgalom utánpótlásáról</i>	50

Dr. Szamosújvári Sándor: Tegyük meg többet műemlékeinkért	51
Cseppentő Miklós: A Honismereti mozgalom Szolnok megyében	52
KRÓNKA	
A 100 éves Komárom megyei szénbányászat jubileumi ünnepe	
Vértessomlón (Roznai István)	53
Az V. Nógrád megyei Honismereti Tábor (Marczinek István)	55
Bercsenyi emlékünnepe Vaján és Nyíregyházán (Molnár Mátyás)	56
A Tájak, Korok, Múzeumok akció szervezése egy debreceni honismereti szakkörben (Dr. Szamosújvári Sándor)	17
Honismereti munka Földesen (Gaál Zsigmond)	57
Geszler Ödön hetvenéves (Steer János)	58
HONISMERETI OLVASÓKÖNYV	
Buda és Pest kialakulása a régészeti emlékek tükrében (Zsolnay László)	61

MUNKATÁRSAINK

Agoston László, az MTI főszerkesztő-helyettese, Bp. — Barcza Géza dr., az Országos Műemléki Felügyelőség osztályvezetője, Bp. — Bedő László nyugalmazott ezredes, a Magyar Partizánmozgás Történelmi és Propaganda Bizottságának munkatársa, Bp. — B. Szatmári Sarolta dr., muzeológus, Tata — Czibalmos Béla dr., a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának főtájkára, Bp. — Csapóné Tábori Hajnalka dr., a Déri Múzeum muzeológusa, Debrecen — Cseppentő Miklós, a Megyei Művelődési Központ tudományos főmunkatársa, Szolnok — Fábian Zoltán, a Magyar Írók Szövetségének titkára, Bp. — Gaál Zsigmond, nyugdíjas; szövetkezeti főkönyvelő, Földes — Gosztonyi János dr., a Magyarok Világszövetségének elnöke, Bp. — Györfi Sándor ezredes, Honvédelmi Minisztérium, Bp. — Horváth Ferenc dr. levéltárigazgató, Szombathely — Horváth Mihály dr. főiskolai tanár, Gyöngyös — Horváth Miklós, az MSZMP Vas megyei Bizottságának első titkára, Szombathely — Jenci Jenő dr., a TIT főtájkárhelyettese, Bp. — Kanyar József dr. levéltárigazgató, Kaposvár — Knopp András, az MSZMP KB osztályvezető-helyettese, Bp. — Kovács Zoltán dr., a JATE adjunktusa, Szeged — Köpeczi Béla dr., a Magyar Tudományos Akadémia főtájkárhelyettese, Bp. — Kurczy Károly igazgatóhelyettes, István Gimnázium, Kalocsa, — Marczinek István, a HNF Nógrád megyei Bizottságának titkára, Salgótarján — Mándics Mihály, a Magyarországi Delszlávok Demokratikus Szövetségének főtájkára, Bp. — Molnár Béla dr., a HNF Országos Tanácsának titkára, Bp. — Molnár Mátyás múzeumvezető, Vaja — Nagy Sándor dr., a KISZ KB titkára, Bp. — Patkó Imre, a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának fősztályvezetője, Bp. — Polonyi Péter, a Helytörténeti Gyűjtemény vezetője, Gádöllő — Pölöskei Ferenc dr., az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, Bp. — Rösner Gyula dr., a Béri Balogh Adám Múzeum muzeológusa, Szekszárd — Steer János helytörténész, Bp. — Szamosújvári Sándor dr., gyakortló általános iskolai vezető tanár, Debrecen — Szathmári István dr., az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, Bp. Székely György dr., az ELTE tanszékvezető egyetemi tanára, rektornhelyettes, Bp. — Tóth János dr., a Népművelési Intézet osztályvezetője, Bp. — Tungli Gyula dr., a Türr István Gimnázium és Ovónokképző tanára, Pápa — Vargha Károly dr., nyugalmazott főiskolai tanár, Pécs — Veszprémi György, a Kisalföldi Gépgyár normacsoport-vezetője, Győr — Zolnay László, a Budapesti Történeti Múzeum tudományos főmunkatársa, Bp.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI

FRANK TIBOR	OLSVAI IMRE
GAZDA ISTVÁN	SÁNDOR LASZLÓ
GERELYES EDE	SZABO BELA
HALÁSZ PÉTER (szerkesztő)	SZABO FERENC
HAVAS GÁBORNE	SZÉKELY GYÖRGY (főszerkesztő)
MORVAY PÉTER	TIMAFFY LASZLÓ
TÓLTÉSI IMRE (felelős szerkesztő)	

ISSN 0324-7627

Kiadja a Hazafias Népront. A kiadásért felel: Juhász Róbert,
a HNF Országos Tanácsának osztályvezetője
Szerkesztőség: 1360 Budapest, Belgrád rkp. 24. Telefon: 182-855
Készült 8000 példányban, 4 (B/5) ív terjedelemben
80-7156 Somogy megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár
Felelős vezető: Farkas Béla igazgató

A Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Albizottságának jelentése

Általános áttekintés

Irásos jelentésünkben a Honismereti mozgalom egészének számbavételére nem törekedhetünk. Néhány jellemző új vonásáról, a továbbfejlődés szempontjából fontosnak ítélt néhány területéről azonban vitaindítóul szólni kívánunk.

Az idén húszéves szervezett Honismereti mozgalom előzményeit, elindulásának körülményeit, fejlődését, kialakult munkaterületeit, az elért eredményeket a 10. és 15. évtorduló alkalmából megrendezett konferenciák részletesen felvázolták. A *párt közművelődési határozata, a Hazafias Népfront kongresszusai, a közművelődési törvény* pedig konkrétan értékelték, kijelölték helyét politikai-társadalmi életünkben, a *népfrontmozgalomban, a közoktatásban-közművelődésben, a honvédelmi nevelésben, a tömegszervezetek, mozgalmak és a különböző tudományos intézmények keretében*. Időközben az Országos Közművelődési Tanács Elnökségének ülése, a KISZ KB III. Országos Diák Honismereti Konferenciája, az országos hely-, társadalom-, valamint üzemtörténeti konferenciák, a Kulturális Minisztérium Kollégiumának ülése, a néprajzi-nyelvjárási gyűjtőtalálkozók, a műemleki albizottságok értekezletei, az egri hazafiság tanácskozások, az évente más-más megyében megrendezett honismereti akadémiák, nemzetiségi honismereti tanácskozások, — hogy csak a jelentősebb eseményeket említsük — általánosságban vagy egy-egy rész vagy ágazati területen tisztáztak, vezettek fel elvi és gyakorlati kérdéseket, adtak új gondolatokat, feladatokat, módszereket a Honismereti mozgalom számára, készítettek újabb akciókra.

Mindezek az események a továbbfejlődést is tükrözik. Bizonyítják, hogy a Hazafias Népfront összefogásával a Honismereti mozgalom tisztázott eszmei alapokon szolgálja a közművelődést, társadalmi viszonyaink, a haza és a szűkebb pátria jobb megismerését, az érzelmi-értelmi kötődést.

A Hazafias Népfront VI. kongresszusa állásfoglalásának eleget téve erőteljesen munkálkodik a szocialista hazafiság, a szocialista történettudaj fejlesztésén, a népek közötti barátság ápolásán, tárja fel a magyar munkásosztály és a dolgozó nép evszázados küzdelmeit a nemzeti felemelkedésért, mutatja be a haladó múlt és a szocialista jelen összefüggéseit.

Változatlanul erősíti az állampolgárok alkötelezettségét a szocialista hazához, az építőmunkához, a társadalmi haladás ügyéhez. Bővült a mozgalom alkotó jellegű, tudománysegítő és ismeretgyarapító tevékenysége. Közreműködését egyre több közgyűjtemény, tudományág és kutatóhely igényli, becsüli. A honismereti tevékenységi formák, lehetőségek olyan változatosakká gazdagodtak, hogy minden korcsoport és réteg megtalálja benne a maga cselekvési lehetőségét.

A mozgalmat kezdeményező és összefogó Hazafias Népfront irányító szerepe különösen az Országos Elnökség Honismereti Bizottságának megalakulása óta erősödött meg. A Hazafias Népfront megyei, városi, községi bizottságai a tanácsokkal együttműködve gondoskodnak a mozgalom céljainak megvalósításáról. Eszmei irányításában meghatározó szerepet töltenek be a különböző szintű pártszervezetek.

Az üzem- és a szakmatörténeti ágazat rohamos fejlődése óta nagyobb élénkséggel vesznek részt a mozgalomban a szakszervezetek és a szövetkezetek. A KISZ-nek a közértségi körök működtetésében, országos honismereti rendezvények, akciók szervezésében, a szakmunkásképző intézetekben folyó honismereti munkában nőtt a szerepe, és honismereti jellegű tevékenysége a KISZ alapszervezetek és a tagság egészére kiterjedően van. Az utóbbi években bővült a felsőoktatási intézmények tuda-

mányos diákköröknek honismereti kutató tevékenysége, szaporodott a honismereti szakközlégiumok száma. A honismereti szakköröknek mintegy 30%-a általános iskolákban működik. Az e területen mutatkozó színvonalemelkedés az oktatási intézmények és az úttörőszervezetek együttes érdeme.

Erősödő tevékenység tapasztalható a Magyar Néphadsereg, az egyéb fegyveres testületek, a Magyar Honvédelmi Szövetség, és a Magyar Partizán Szövetség területén.

A közgyűjtemények, a tudományos és oktatási intézmények fokozatos bevonásával szélesedett és minőségében is továbbfejlődött a tartalmi munka. A kezdeti évek régmúlttörténeti, néprajzi, nyelvjárási tevékenysége mellett az utóbbi években nagyobb teret kapott a közelmúlt és a jelen, a munkásosztály életmodjának, a kialakuló új szokásoknak a tanulmányozása, a szövetkezetek, az üzemek, szakmák történetének kutatása.

A honismeret tartós helyi csoportokat hoz létre, és összetartozási tudatuk erősítésével is hatékonyan járul hozzá a nemzeti egység, a lakóhelyi közösségi élet fejlesztéséhez. A honismereti tevékenység fontos összekötő kapocs a lakóközlet és a munkahely, az iskola és közművelődési intézmények között. Nemzedékeket köt össze, és közelebb hozza egymáshoz a különböző foglalkozású rétegeket. A mozgalom nemzetiségi politikánk megvalósulásának is fontos színtere.

A Honismereti mozgalom integrálni képes a különböző közművelődési formákat. Része a tudományos ismeretterjesztés, az aktív önképzés, az önálló és a csoportos gyűjtő-búvárló munka, a nyelvmuvelés. Nagy szerepe van a nemzeti, társadalmi és politikai ünnepeink, évfordulóink tartalmas megszervezésében. Segíti az iskolai oktatást, a művészeti mozgalmakat, helyet kap az üzemek, a szocialista brigádok életében. Szervesen kapcsolódik a természettudományi, néprajzi ismeretterjesztéshez, az országjáráshoz, erősödik a természeti, a környezeti értékek, a nemzeti emlékhelyek, műemlékek védelmével kapcsolatos tevékenysége is.

A fenti vázlatos áttekintés alapján a Honismereti Albizottság úgy véli, hogy a mozgalom fejlődése — ha vannak is fogyatékoságok, egyik-másik munkaterületen időleges visszacsúszások is — töretlen, s megféle a Hazafias Népfőnt VI. kongresszusa állásfoglalásában, az MSZMP XII. kongresszusa határozatában, valamint a II. Országos Honismereti konferencián elé tűzött célkitűzéseknek, mozgalmi tevékenységi követelményeknek.

Javasolja a Honismereti Albizottság, hogy — bár a konferencia a Honismereti mozgalom egészét tárgyalja — ez alkalommal kiemelten foglalkozzék azokkal az ágazatokkal, újabb tevékenységi lehetőségekkel, amelyek a mozgalom továbbfejlesztésének emelői lehetnek. Frásos beszámolóink további részében — nem a teljesség igényével — ezekre térünk ki.

A Honismereti mozgalom helytörténeti, tudománysegítő tevékenységéről

A HNF Honismereti Bizottsága, majd Albizottsága mindig feladatának tekintette, hogy a mozgalom önkéntességét, az egyének és a kisközösségek kezdeményező-készségét megőrizze, a honismereti tevékenység egyre inkább közhasznúvá is váljék, a kedvetelésből végzett munka összhangba kerüljön az állami feladatokkal, segítse a tudományágakat, az oktatást-nevelést, a közművelődést. Ezt több területen sikerült megvalósítani: néprajzi, nyelvjárási, munkásmozgalmi gyűjtés, krónikaírás, műemlékvédelem, földrajzinév-gyűjtés stb.

A siker egyik záloga mindig az volt, hogy akadtak olyan közgyűjtemények, amelyek meghatározták egy-egy honismereti akció célját, feladatát, kidolgozták a módszereket, rendelkezésre bocsátottak adatlapokat vagy egyéb eszközöket és vállalták a szakmai irányítást, feldolgozást.

Az elmúlt években rendezett tanácskozások, az országos helytörténeti pályázatok, valamint a megbízható kiadók helytörténeti munkáinak kiadás előtti ellenőrzésével kapcsolatos tapasztalatok feltárták, hogy a honismereti munkákból sok esetben hiányzik a tényszerű, adatszerű helytörténeti megalapozás, amely nélkül az egyes gyűjtési, kutatási eredmények sem önmagukban nem használhatók, sem összehasonlításra nem alkalmasak. Azt is megállapíthattuk, hogy bizonyos, csak helyben összegyűjthető alapadatok, dokumentumok nagy segítséget adnak a tudományos intézményeknek a regionális vagy országos történeti fejlődés hiteles megrajzolásához. Az állandóság és a változás, a fejlődés folyamatai összetettek. Megismerhetőkké komplex kutatással, meg-

határozott mikrofelmérésekkel, eddig mellőzött helytörténeti forrástípusok (anyakönyvek, ipartestületi, gazdaköri jegyzőkönyvek, magánygyűjtemények, hagyatéki iratok, iskolai, egyházi feljegyzések, visszaemlékezések stb.) gondosabb összegyűjtésével, felhasználásával válnak.

Ezek a körülmények megkövetelik, hogy a minden településen meghonosítható helytörténeti kutatómunkát irányítottabbá tegyük: ne ösztönös munka folyék a szakörökben, hanem olyan alapadatok, alaplokumentációk összeszedése, rendszerezése, amelyeket a tudományos élet, az oktatás és közművelődés igényel.

Ehhez először az egyes tudományágaknak, kutató szervezeteknek — más intézményekkel együttműködve — szükséges tisztázniuk, hogy távlatilag milyen helytörténeti feladatok megoldásán kívánnak munkálkodni. A második lépés, hogy a kutatási módszerek kidolgozásának, irányításának, összefogásának legyen akár országos, akár regionális szakintézményi bázisa, amelyik gondoskodik az amatőrök számára módszertani útmutatókról, felmérő lapokról stb. A harmadik lépés honismereti közösségek, helytörténészek, érdeklődők mozgósítása a feladatok megoldására. Az alaplokumentációk szakszerű gyűjtését mozgalmunk szívesen vállalja, mert ez a helytörténeti ágazatunk fejlődésének egyik kézenfekvő lehetősége.

A Honismereti mozgalom ilyen alkalmasságát újabb intézmények, szervezetek is felismerték. Erre jó példák a Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen kialakított tervezet a Magyar Irodalmi Topográfia elkészítésére, a Magyar Partizán Szövetség Történeti és Propaganda Bizottságával kötött együttműködési megállapodásunk, a Somogy megyei közéleti adattárak elkészítése a megyei levéltár irányításával, Heves megye társadalmi szervezeteinek „Jelenről a jövőnek” fényképezési akciója, a megyei múzeum és levéltár szakmai szervezésében. Mindezeket részletesen ismertettük a Honismeret című módszertani folyóiratunkban.

Tárgyalásokat kezdtünk az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Bizottságával, az Országos Műemléki Felügyelőséggel és az érintett országos múzeumokkal a tudományos, technikatörténeti események, évfordulók tudatosabb számbavételére, továbbá a mezőgazdasági és technikatörténeti emlékek, eszközök, műemlékek felkutatása, megőrzése és közművelődésbe vonása céljából.

Tervszerűen kellene feltárni a hazai természettudósok, természettudományos intézmények, folyóiratok munkásságát, honismereti összetevőit, különös tekintettel a levéltári forrásokra. Jelenleg nincs olyan kielégítő életrajzi lexikonunk vagy más adattárunk, amely ezt a területet teljességében áttekintene, így sok a kutatni való. Végül soron össze kellene állítani az egyes megyék tudománytörténeti értékű természettudományos emlékeinek adattárát egy nagy bibliográfiával együtt.

A felvázolt tudománysegítő tevékenységünk kialakításában, fejlesztésében legszilárdabb támaszaink a múzeumok, levéltárak és könyvtárak.

A közgyűjtemények szerepe a Honismereti mozgalomban

Az egységes Honismereti mozgalom kialakulásának időpontját 1972-höz kötjük, amikor — a Hazafias Népfront kezdeményezésére, a Művelődésügyi Miniszteriummal való előzetes egyeztetéssel — a Népművelési Tanács mellett működő és a közgyűjtemények honismereti munkáját összefogó Országos Helytörténeti Bizottság beolvadt a Hazafias Népfront Országos Elnöksége Honismereti Bizottságába. Ennek következtében a közgyűjtemények szakképzett dolgozói bekerültek az intézményi szakirányítást gyakran nélkülöző s ebből kifolyólag sok ösztönösséggel tevékenykedő mozgalomba.

Ma — az oktatási és tudományos intézmények mellett — elsősorban a közgyűjtemények dolgozói adják a Honismereti mozgalom szakirányító, vezető gárdáját. Többségükben közülük kerülnek ki a megyei, városi honismereti bizottságok elnökei és részben tagjai is.

Különösen nagy fontosságot tulajdonítunk az összehangolt közgyűjteményi segítségnek. Azokban a megyékben születnek kiemelkedő honismereti eredmények ugyanis, ahol a három közgyűjteményi szervezet együttműködése jó, és a Hazafias Népfronttal együtt támogatják a KISZ, az úttörők, a szakszervezetek, az oktatási intézmények, a művelődési házak, az ipari és mezőgazdasági üzemek, a települések honismereti tevékenységét. A tapasztalatok azt is tanúsítják, hogy közgyűjteményeink szocialista vonásainak erősödése, társadalmi kapcsolatainak terebélyesedése és közművelődési munkájuk fejlesztése részben a Honismereti mozgalomhoz való kapcsolódás jegyében történt. A közgyűjtemények mind erőteljesebben vállalnak részt a szakmai és módszer-

tani irányítás feladataiból. A gyűjtemények fejlesztésével és tudományos feldolgozásával, a megyei és országos pályázatok lebonyolításával, forrásfeltáró kiadványaikkal, honismereti tanulmányok közreadásával, kiállításokkal, honismereti táborok szervezésével, anyagi és szellemi támogatásával kedvező tevékenységi feltételeket teremtenek a mozgalomban résztvevők számára.

A megyei és városi honismereti bizottságok munkájában szinte valamennyi közgyűjteményi intézmény részt vesz. A múzeumbaráti körök, a könyvtárakban és levéltárakban működő szakkörök, klubok a mozgalom legszervezettebb közösségei.

Tizenöt megyében készült helytörténeti olvasókönyv a levéltárak gondozásában és több száz gyűjteményes kiadványt (tanulmánykötet, évkönyv, periódika) és önálló tanulmányt jelentettek meg. Készülőben van valamennyi megye sajtóbibliográfiája.

Számos módszertani útmutatót készítettek az egyéni kutatás és a szakköri munka közvetlen segítésére. Mind több olyan kiállítás nyílik múzeumi-könyvtári-levéltári rendezésben, amely történelmi dokumentumokkal való közvetlen találkozásra ad alkalmat. Dokumentum másolatok, iratreprodukciós gyűjtemények és mikrofilmtárak révén a honismereti kutatók könnyebben juthatnak eredeti forrásokhoz.

Miközben a közgyűjtemények részvétele elemi feltétele a mozgalmi célkitűzések teljesülésének, nélkülözhetetlen az a segítség is, amit a mozgalom nyújt a múzeumoknak, levéltáraknak állománygyarapító munkájukban. A mozgalom útján tesznek szert társadalmi hálózatra. A lappangó értékek felderítése, összegyűjtése, közgyűjteménybe való juttatása sok esetben más módon nem is történhetik meg. Közismert ez a néprajzi tárgyak és a folklórkincs vonatkozásában, de ugyanilyen jelentősek a történelmi tárgyak és dokumentációk tekintetében is. Hiszen csak a megyék által megszűrt és legjobbként az országos történeti pályázatra továbbított, értékes honismereti pályamunkák száma az elmúlt négy évben 850 fölé emelkedett, s ebből csaknem felezer az ifjúsági kategóriában született. Az önkéntes régészeti leletbejelentő csoportok pedig a régmúlt korszakok történeti emlékeiben lennének lényegesen szegényebbek.

Üzemi dolgozók, helytörténeti, néprajzi gyűjtők honismereti munkájának köszönhetően országosan ismert gyűjtemények jöttek létre. Az Ózdi Gyártörténeti Szabadtéri Múzeum, a Szolnoki Vízgazdálkodási Múzeum, a Zalaegerszegi Olajtörténeti Múzeum, az Egri József Emlékmúzeum Badacsonyan, a Kőlcsey Emlékmúzeum Álmosdon és számos más művészeti, irodalmi emlékház, falumúzeum.

A legnagyobb hasznát azonban az jelenti, hogy a közgyűjtemények rendeltetésének, a nemzeti értékek megővésének teremt a Honismereti mozgalom társadalmi elismerést, megbecsülést és igen széles tömegbázist. Ez utóbbi különösen az évfordulós megemlékezések idején duzzad fel óriási mértékben.

A Honismereti mozgalom évfordulós tevékenységéről

Az évfordulók nemcsak az emlékezés, az ünneplés, hanem a számvetés, a tudatformálás, a történelmi ismeretszerzés nélkülözhetetlen alkalmai is. A múlt ismeretére nem a holtaknak, nem a letűnt osztályoknak, hanem a jelentéstartó társadalomnak van égető szüksége. A múlt és a jelen történelmi tapasztalatait ötvöző reális történelemszemléleten alapulhat a felnövekvő új generációk nemzeti tudata, önbecsülése. A közös emlékezés erősíti a nemzeti összetartozást, s távlatot adhat a jövő építéséhez, az emberiség leghaladóbb törekvéseinek felismeréséhez.

Különösen így van ez a szocialista társadalomban, amely magáénak vallja az egyetemes emberi kultúra egészét, s örököse, birtokosa kíván lenni mindazoknak az értékeknek, amelyek az évezredek során halmozódtak fel. Egyetlen más társadalmi rendszer sem támaszkodhat olyan erősen történelmi fogantatású, szemléletű ideológiára, mint a szocializmus. A Honismereti Albizottság tehát arra törekszik, hogy ez a mély alapozottságú történetiség kellően legyen jelen a mai életünkben, évfordulós megemlékezéseinkben, nemzeti múltunk, alkotó elődeink méltó megbecsülésében.

Az évfordulók, megemlékezések a múltban beszűkültek a hazai irodalmi, történelmi évfordulókra és csak halványan voltak jelen a természettudományos, műszaki, gazdasági élet, egy-egy település vagy szakágazat eseményei, nagy alkotói. Még kevésbé kapcsolódtak megemlékezéseink az emberiség egyetemes történetéhez, a kelet-európai térséghez, szomszédainkhoz. Olykor bizonyos évfordulók eltűzött volta váltotta ki a kíváncsisággal ellentétes érzelmeket, máskor a feledékenység, a mellőzés keltett felháborodást.

A Honismereti Albizottság azért is tulajdonít kiemelkedő jelentőséget az évfor-

dulóknak, mert a felszabadulási és az egyéb nagy évfordulók emelői voltak a mozgalom fejlődésének, újabb csoportokat, rétegeket kapcsoltak be a kutatásba, pályázatba, a helyi megemlékezések pedig a lokálpatriotizmust táplálták.

A Honismereti mozgalom támogatta a nagy országos évfordulók megünneplését (Tanácsköztársaság, a KMP megalakulása, a kommunista ifjúsági mozgalom elindulásának 60. évfordulója, Bolyai, Rákóczi, Bercsényi, Móricz stb.) és a Honismeret mellékleteként évente megjelenő Évforduló naptárral — természetesen nem teljességre törekedve — felhívtuk a figyelmet a tudomány, a technika, a gazdaság, a művészet stb. eddig elhanyagolt területeire is, hogy a kisebb közösségek is méltóan emlékezhessenek meg eseményeikről, alkotó elődeikről. Ebben az évben az 1981. évi részletes évforduló naptár mellett távlati, az 1982—85-ös évekre szóló honismereti évforduló naptárt is megjelentetjük.

A Honismereti mozgalom és a népművészetek kapcsolatáról

Minden szocializmust építő nép kötelessége nemzeti, népi örökségének, kultúrájának fenntartása, fejlesztése, továbbvitele. Ebben az anyanyelv, a dallamvilág, a formakincs, a történelmi múlt tapasztalata, a hagyományok-szokások korszerű tovább-életése meghatározó jelentőségű.

A népi hagyomány-világ, a népi kultúra értékei iránt hazánkban is megnövekedett tömegérdeklődés tapasztalható. Ezért becses kulturális örökségünket meg kell őszantani a helyenként rátapadt mítoszoktól, hamisításoktól; közkinccsé, mindannyiunk anyanyelvévé kell változtatnunk, hogy a felnövekvő nemzedékek izlését, erkölcsét alakítsa, társadalmunk közösségi jellegét erősítse.

Feladatunk, hogy a politikai-társadalmi elkötelezettség olyan fontos elemeit, mint a munkás és paraszt néphagyományok, a szocialista hazafiság, a nemzeti kultúra lényeges összetevőinek tekintsük, és megkapja méltó helyét az iskolákban, az ifjúsági mozgalmakban, a kisközösségek életében, a klubokban, a közművelődési intézményekben, a tömegszórakoztatásban. Jó példa erre a munkásmozgalom gyakorlata, ahol a munkásmozgalmi dalok és a paraszti dalkincs kezdettől fogva összefonódott. Elvtársi, baráti, családi találkozókon is, politikai tüntetéseken, ünnepeken együtt esendültek fel hazánk és más népek indulói, népdalai — nemzetközivé tágítva a nemzetit.

A HNF Honismereti Albizottsága a hagyományörző, a népművészetet terjesztő csoportok munkájának felkarolását továbbra is fontos honismereti feladatnak tekinti, különösen a fiatalság körében.

Az ifjúsági mozgalmak tevékenységéről

A) A Kommunista Ifjúsági Szövetség

A KISZ fontos feladatának tekinti részvételét a Honismereti mozgalomban, és továbbfejleszti a diák-honismereti munkát. Nagyra becsüli a honismereti munka társadalmi szükségletből fakadó önnevelő funkcióját és mozgalmi jellegét.

A diák-honismereti munka az elmúlt években jó irányban, összességében a Honismereti mozgalom célkitűzéseinek megfelelően fejlődött. A jelenlegi munkaformák, a honismereti szakkörök, a diáknap pályázatok, a honismereti diáktáborok, akciói: jól beváltak, népszerűek mind a tanulók, mind a pedagógusok körében. A legrégebbi hagyományokkal rendelkező középiskolai honismereti diákkörök munkája sokat fejlődött, gazdagodott. Számuk 10 év alatt kétszázról háromszázra növekedett, és ennek egyharmada szakmunkásképző iskolában működik. Hiányosság, hogy a diákkörök munkájának egy részét olykor csak a szakemberek ismerik, s így tevékenységük eredménye nem válhat közkinccsé. Sok esetben a vezető pedagógusok sem eléggé tájékozottak a Honismereti mozgalom időszerű feladatairól.

A diákkörök munkájához kapcsolódik az Országos Diáknapok néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázata is. A diáknapra érkezett pályamunkák száma tíz év alatt megkétszereződött, és színvonaluk emelkedését az elért arany-, ezüst- és bronzfokozatok növekvő száma bizonyítja. A pályázatok elbírálását megoldottnak tekinthetjük, mert a helytörténeti, valamint a néprajzi pályázatok zsűrizését az országos szakműzeumok és tudományos intézmények végzik és kutathatóvá tételét is vállalták. A legjobb pályamunkák megjelentetése nem megoldott, pedig az ösztönözné a diákköri tevékenységet.

A KISZ által 1967 óta minden évben megrendezett országos honismereti diák-táborokban résztvevők megismerkedhetnek a Honismereti mozgalom célkitűzéseivel, a kutató-gyűjtőmunka módszereivel. A diákok által összegyűjtött tárgyi és szellemi emlékek, a dolgozók életkörülményeit feltáró szociológiai jellegű kutatások a tábor-nak helyet adó megyék múzeumait, levéltárait gazdagítják. Korábban a gyűjtőmunkát elsősorban a néprajzi kutatások jellemezték. Az utóbb megrendezett táborokban jelentős helyet kapott a munkásmozgalmi hagyomány, a munkás életmód kutatás, ebbe épültek be a néprajzi kutatómunka elemei. Foglalkoztak még egyéb kérdésekkel is: a baloldali pártok történetének kutatásával, a nők helyzetével, a munkásosztálynak társadalmunkban betöltött szerepével, az ifjúsági mozgalmak helyi történetének kutatásával stb. Természetesen a táborokban értékes néprajzi emlékeket is gyűjtöttek. A honismereti tevékenység tömegesebbé tétele érdekében a KISZ ösztönzi a helyi és megyei táborok megrendezését is.

A KISZ KB 1976-tól olyan honismereti akciókat is meghirdetett, amelyek a tanulók, a KISZ-tagok szélesebb körét mozgósítják honismereti munkára. Arra ösztönözték az alapszervezeteket, hogy derítsék fel és dolgozzák fel a munkásmozgalom, az ifjúsági mozgalom emlékeit, válasszanak alapszervezeti névadókat azok közül, akik közvetlen környezetükben váltak a munkásmozgalom, az ifjúsági mozgalom harcosaiává. Fontosnak tartják, hogy az egyes évfordulók kapcsán derítsék fel egy-egy nagyobb esemény helyi vonatkozásait, összegyűjtsék a munkásmozgalom kulturális hagyományait, a munkás és ifjúmunkás kórusok, körök emlékeit, és hogy ezeket fel is használják az iskolai öntevékeny művészeti csoportok. Részt vállalnak az alapszervezetek és KISZ-tagok a települések múltjának, hagyományainak, az iskolák, üzemek és szövetkezetek történetének kutatásában, a népművészeti gyűjtésben is.

A szakmunkástanuló iskolák, a szakközépiskolák számára meghirdetett „Ismerd meg szakmádát” akció elindítása szíves fogadtatásra talált mind a fiatalok, mind az idősebbek körében. Jól szolgálja a fiatalok szakmai fejlődését és választott szakmájuk megszerettetését. Egyre több szakmatörténeti kiállítás nyílik a fiatalok által gyűjtött anyag felhasználásával. A KISZ akcióprogramja felhívja az alapszervezeteket a fajak-korok-műzsumok mozgalomban való részvételre. A Barátaink elnevezésű akció egy-egy baráti ország kultúrájának, diákeletének alaposabb megismerésére ösztönöz.

A honismereti munka azonban korántsem merül ki azokban a munkaformákban, amelyeket a honismeret névvel jeleznek. Jó példa erre az építőtábori mozgalom, amelynek keretében legutóbb 50 000 ifi ismerkedhetett hazánk tájaival és az értéket teremtő emberi munkával, a számukra ismeretlen fajak lakóinak életével, szokásaival, helytörténeti vonatkozásaival. Nagyszerűen kapcsolódik a honismereti célkitűzésekhez az országjáró diákok mozgalma, egy-egy külföldi építőtáborozás vagy cserelátogatás.

B. Az úttörők honismereti tevékenységéről

Az általános iskolákban működő honismereti szakkörök számáról, tevékenységükről pontos adatokkal nem rendelkezünk, de a honismereti jellegű munkával az intézmények többségében találkozunk. Az úttörőcsapatok munkatervében mindenütt kiemelt feladat a szülőföld, a lakóhely megismerése, a jelentős személyiségek, az élő tanúk felkutatása. Ezt szolgálja a Tettekkel a mi világunkért mozgalom, s ezen belül a Szabadság akció feladatai a csapatok, illetve rajok munkatervében.

A történelem, az irodalom és a földrajz tantervek mindegyike tartalmaz honismereti jellegű mozzanatokot, elemeket, helytörténeti-tájismereti sétákat. Ezek nagy részét tanórán kívül tartják meg. A tananyag adta lehetőségekkel a pedagógusok többsége jól él, és az osztálykirándulásokat is jól hasznosítják.

A szakkörök tanórán kívül szervezett tevékenysége általában ott lehetséges, ahol a helyi művelődési ház, könyvtárak vagy múzeum is segítséget nyújtanak, s az intézmények között jó a kapcsolat. A szakköri foglalkozást a közösségi élet, a kutatómunka jellemzi, és a szakkör tagjait hozzásegítik a múlt eseményeinek megismeréséhez, a bekövetkezett változások nyomkövetéséhez. A tanulók ismerkednek a helyi vállalatok, szövetkezetek kialakulásának történetével, munkájával, névadóik életútjával. A szakkörök a régi mesterségek, a népiélet emlékeanyagát is gyűjtik, kiállításokat rendeznek, helyi és országos pályázatokon vesznek részt, beszámolókat tartanak.

Sok iskolának gazdag helytörténeti, néprajzi, iskola- vagy csapattörténeti gyűjteménye van tárgyi emlékekből, és a történelmi szaktermekben honismereti híradók is

segítik a település múltjának, a szocialista építés eredményeinek megismerését. Örven-
detes, hogy minden úttörőcsapatnak van névadója, jelentős százalékban a magyar
kommunista és ifjúsági mozgalom harcosai közül.

Csak a szakköri tevékenység megítélése alapján azonban nem kaphatunk teljes
képet az úttörők honismereti munkájáról. Hiszen minden jól vezetett őrsi naplót tu-
lajdonképpen krónikának tekinthetünk, amely iskola- vagy csapattörténet forrásául
is felhasználható dokumentumokat is tartalmaz. A naplővezetés, az iskolai események,
kirándulások fényképek, rajzos megörökítése, az iskolai faliújság készítése mind olyan
helytörténeti ténykedések, amelyek idősebb korban végzett honismereti munkára is
előkészítenek.

A Magyar Úttörők Szövetsége Országos Tanácsának programja több honismereti
tartalmú tevékenységet javasol az úttörőcsapatoknak. Ezek hézagos felsorolása is jelzi
a formai gazdagságot: A művészetek vándorútján, Barátaink, Éneklő ifjúság,
Szép magyar beszéd — Kazinczy-verseny, Tájak-korok-múzeumok mozgalom. Egyedül
a Csillebérci népművész szaktábor ezer olyan fiatal fogad, akik pályázatot küldtek
be. Ők alkotó tagjai azoknak a csapatoknak, amelyek élük a népművészetet: táncolni,
dalolni, bábozni, faragnak stb. A csillebérci példát követve, megyei népművészeti
szaktáborok is indultak.

Az úttörők honismereti munkáját a Szekszárdon kialakított módszertani központ,
az Országos Úttörő Történelmi Bizottság, a hagyományörző úttörők vajai múzeuma és
az ilyen tevékenységet végző őrök akciói, találkozói is segítik.

Mindazonáltal az iskolai szakkörök számának gyarapításáról, munkájuk tartalmi
fejlesztéséről nem mondhatunk le, mert a szakköri keretek között folyó munka a leg-
hatékonyabb, a legmaradandóbb közösségeket hozza létre. Ennek viszont — az iskolák,
a Magyar Úttörők Szövetsége honismereti szakköri tevékenységének szélesítésén túl —
a szakkörvezető-képzés a kulcsa.

A szakkörvezetők képzésének, továbbképzésének helyzetéről

Az iskolai és egyéb intézményi honismereti szakkörök legkialakultabb alapformái
a honismereti közösségeknek. Fejlődésük, működésük az egyes városokban, megyékben
igen eltérő képet mutat. Részletes vizsgáldást ugyan nem folytattunk, de bizonyos
jelek arra mutatnak, hogy a szakkörök száma és munkásságuk eredménye összefügg
a szakkörvezetők képzésével és megbecsülésével.

A kulturális miniszter 5.1976. (X. 26.) KM számú rendelete szabályozta a műked-
velő körök, csoportok, együttesek, szakkörök, szakirányú klubok — közös nevükön
művelődési közösségek — vezetőinek képzését és továbbképzését. E közösségek veze-
téséhez az alap-, közép-, illetve felsőfokú működési engedélyt a meghatározott művé-
szeti közép-, illetve főiskolákon, egyetemeken (zeneművészeti, színművészeti stb.) vagy
a Népművelési Intézet által szervezett tanfolyamokon lehet megszerezni. Az egyedüli
kivétel a szakkör és a szakirányú klub. Ennek vezetéséhez nem kell működési enge-
dély, csupán a „szakkör vagy klub témáját illető” egyetemi, főiskolai, középiskolai vég-
zettség. A honismereti szakkör vezetéséhez tehát sem tanfolyam, sem vizsga nem kell.

Ezt a rendelkezést nem tarthatjuk helyesnek, s a végrehajtási utasításban már
nemileg a minisztérium is helyesbített, amikor kívánatosnak mondta, hogy a szak-
körök és a szakirányú klubok vezetői a Népművelési Intézet által szervezett vagy irá-
nyított képzésben, továbbképzésben vegyenek részt.

Az Országos Közművelődési Tanács is úgy foglalt állást, hogy a művelődési kö-
zösségek vezetőinek szakmai, művelődéspolitikai, neveléstani ismereteket kell kapniuk.
Tehát nem elég, ha az egyetemen vagy főiskolán a hallgató történelem-szakos ismer-
eteket szerez, mint ahogyan a kertészeti, agrártudományi vagy műszaki egyetemen
kapott szakmai ismeret sem elég művelődési közösségek jó vezetéséhez.

A végrehajtási utasítás „kívánatos” kifejezésének az lett a következménye, hogy
a legtöbb megye — minthogy nem kötelező — már csak takarékosági okokból is tö-
rölte a honismereti képzést és továbbképzést, a szakkörvezetők sem érdekeltek elvég-
zésében, mivel utána nem léphetnek magasabb szintű kategóriába.

Javít a helyzeten, hogy több megye (Baranya, Győr-Sopron) továbbra is szervez
a Népművelési Intézet által javasolt tematikával tanfolyamokat, honismereti napokat,
hogy a tanár- és tanítóképző főiskolákon kilenc helyen indult honismereti szakkollé-
gium a Népművelési Intézet anyagi és tantervi támogatásával. Hallgatóik az adott
tematika szerint haladnak, vizsgáznak, s erről a Népművelési Intézet bizonyítványt ad.

Az intézet oktatási osztályán elkészült a honismereti alapanyag mindhárom fokozatának tanterve. Mivel azonban sem a honismereti tanfolyam, sem a vizsga nem kötelező, ez csupán ajánlás, illetve tájékoztató lesz, amiből a megyék válogathatnak.

A szakkörök számának, munkájuk színvonalának növekedése érdekében el kellene érni, hogy a szakmai ismereteket nyújtó egyetemeken, főiskolákon a honismereti közösségek vezetéséhez, szervezéséhez szükséges készséget nyújtó szakkollégiumokat indítsanak, az alap- és középfokú képzést, illetve vizsgát tegyék kötelezővé, amelyről a Népművelési Intézet adjon bizonyítványt és működési engedélyt, továbbá a magasabb kategória megszerzéséhez kapjanak lehetőségek azok a gyakorlati munkában már hosszabb ideje kiemelkedően tevékenykedő művelődési közösségi vezetők, akiknek nincs meg a rendelkezésbe előírt tanítóképzés, illetve egyetemi vagy főiskolai végzettségük.

A fővárosban végzett honismereti-helytörténeti munkáról

Gyakran érte vád a Honismereti mozgalmat, hogy a fővárossal kevésbé törődik. Ez sosem volt így igaz, de kétségtelen, hogy nehezebb a munkát Budapesten meggyökeresíteni, végezni, mint vidéken. A honismereti munka fővárosi fejlődésének most azért adunk nagyobb teret és súlyt beszámolóinkban, mert a budapesti munka nélkül a Honismereti mozgalom valóban mindig vidéki jellegűnek tűnik, de azért is, mert az újabb fővárosi tapasztalatok a kisebb-nagyobb városokban is felhasználhatók.

A fővárosban a kerületek múltjának kutatásából nőtt ki a helytörténeti mozgalom, és jelentősen hozzájárult Budapest történetének feldolgozásához, megismertetéséhez, a szocialista hazafiság, a lokálpatriotizmus érzésének elmélyítéséhez.

A Hazafias Népfront Honismereti—Helytörténeti Munkabizottsága elsősorban informatív és kezdeményező tevékenységet fejtett ki, s a kerületi öntevékenység támogatására törekedett. Mindezt javaslatok adásával, pályázatok kiírásával, a gyűjtő—feldolgozó-bemutató tevékenység egyeztetésével segítette. Folyamatos volt mind budapesti, mind kerületi szinten a területi munka, az eredmények, módszerek ismertetése, propagálása. Jelentős segítséget adott a munkához, hogy a népfront-elnökségek általában, a kerületi tanácsok pedig esetenként értékelték a mozgalom eredményeit, meghatározták időszeri feladatát.

Az elmúlt évek méltó eredménye, hogy a tárgyi gyűjtő tevékenység tovább gazdagította a múzeumi rangú gyűjteményeket, és a kerületi bizottságok gyűjteményeit is. Ezek értékben és számszerűségben is jelentős dokumentumanyagot őriznek.

Ma már a kerületek többségének jól szerkesztett, az ismeretterjesztésben eredményesen hasznosítható monográfiája van, s az újabb kutatási eredmények alapján ezek kiegészítése, átdolgozása folyamatban. Az utóbbi években fokozottabban irányítják a figyelmet a honismereti jellegű feladatokra.

A fővárosban dolgozó aktívahálózat eddig csak a helytörténetet tekintette rangos feladatának, ezért a szemléletünkben, de a lehetséges munkaterületek feltárásában is jelentős változásokra volt és lesz még szükség.

Az 1976-ban megtartott II. Budapesti Helytörténeti Konferencia állásfoglalása nagy segítséget adott a fejlődéshez és erősítette az országos irányelvek érvényesítését. Az elmúlt évek munkájának főbb jellemzőit az alábbiakban lehet összegezni:

Gondoskodnak arról, hogy a hagyományos munka, a szakkörök és a gyűjtemények gyarapítása tovább folyék. Különösen a jelentős gyűjteményi anyagok, dokumentumok, tárgyak tudományos igényű feldolgozásának, rendszerezésének, bemutatásának üteme gyorsult meg, mert megóvása a jelenlegi körülmények között nem biztosított. Törekednek a nagyarányú szanálások előtti állapotot, a bontásnál előkerült tárgyi emlékeket fényképen, dián megörökíteni. Ma már minden kerület archívumában fotók, rliák ezrei őrzik a közelmúlt emlékeit, s ezek tárolása és felhasználása megfelel az igényeknek.

A kerületi munkabizottságok a tanácsokkal és társadalmi szervezetekkel — KISZ, Utőröszövetség — műemlékvédelmi feladatokat látnak el. Szép eredményeik vannak az emléktáblák nyilvántartása és karbantartásuk, patronálásuk megszervezésében, az utcák neveinek, névadói életútjának feldolgozásában. Számba vették a műemlékeket (épületek, szobrok, emlékhelyek), javaslatokat tettek felújításukra, megóvásukra.

Nagy lehetőségeket kínáltak a történelmi évfordulók, a nemzeti ünnepek alkalmi. A 60-as évfordulók — KMP, Tanácsköztársaság, NOSZF — előkészítése, dokumentumaiknak gyűjtésére meghirdetett kerületi pályázatok nagy tömegű anyagot hoz-

tak felszínre. Az anyagokból összeállított vándorkiállítások fontos ismeretterjesztő feladatokat láttak el, különösen iskolákban, szakmunkásképző intézetekben és körzeti népfrontbizottságokban. A „Nagy-Budapest” megalakulása 30. évfordulójára készülve, a kerületi gyűjtőmunka eredményeként jelentősen növelni az aktivisták számát minden korosztályban. A főváros sajátos helyzetéből adódik, hogy az utóbbi években az üzemi-, a munkatörténet, a munkáselelmód kutatása nagyobb szerepet kap a budapesti és a kerületi bizottságok munkájában. Felmérték a működő üzemtörténeti szakköröket, s a munka hatékonyságának fokozására kerületi üzemtörténeti konferenciákon gyakorlati segítséget adtak a meglévő és az újonnan alakuló szakkörök munkájához.

E munka segítésére több alkalommal hirdettek pályázatot, és módszertani füzetet jelentettek meg.

Az iskolai honismereti munka segítésére a történelemtanároknak több alkalommal továbbképző tanfolyamot szerveztek, a kerületi munkabizottságok pedig előadások, dia- és filmvetítések, kerületi séták megszervezésével vettek részt a fiatalok érdeklődésének felkeltésében. Jó kezdeményezésnek bizonyult a szanálendő területek kutatására versenyszerűen meghirdetett akciók indítása, melyekben ezer iskolás vett részt. Hasonló eredményeket hoztak a játékos formában és rendszeresen visszatérő helytörténeti vetélkedők, megadott témák feldolgozására indított kezdeményezések. Az új tantervi lehetőségek jobb felhasználása érdekében a történelemtanárok és a honismereti bizottságok közös megbeszéléseken alakítják ki éves feladataikat, akcióikat.

Az utóbbi 5 évben igyekeztek a figyelmet a modern magyvárosi élet, a szocialista várospolitikai és gazdasági fejlődés kérdéseire, a munkásmozgalom várost formáló erejére, a haladó politikai mozgalmak történetének kutatására, hagyományainak megörökítésére és terjesztésére irányítani. Nagyarányú gyűjtés folyik az ellenállási és a partizánmozgalom dokumentumainak teljessé tételére. Magnófelvételeket, fényképeket készítenek a munkásmozgalom még élő személyiségeiről, másoknak pedig hozzáférhetőit keresték fel visszaemlékezéseik rögzítésére, tárgyi emlékeik fényképezése vagy megszerzése céljából. A kutatások során előkerült országos jelentőségű anyagokra felhívják a múzeumok figyelmét.

A Tájak-Körök-Múzeumok országos akcióit a kerületi bizottságok jelentős része támogatja. Közös szervezik a klubok, kisebb közösségek országjárását. E mozgalomban való részvétel segít abban, hogy a fővárosi helytörténeti tevékenység honismereti szélesedjék.

A fővárosban a lakóhelyi munkát mintegy 280 körzeti népfrontbizottság szervezi, segíti. A körzeti bizottságoknak kiadott módszertani kézikönyv tartalmazza a honismereti—helytörténeti mozgalom aktuális feladatait, s ajánlásokat tesz a lakókörzeti gyűjtés lehetőségeire. A kerületi bizottságok egyre inkább támaszkodnak e lehetőségekre. Ennek eredménye máris jelenkezik, egyrészt az aktivahálózat bővítésében, másrészt a körzetekben tartott ismeretterjesztő előadások, vetítések, visszaemlékezések megartásának számszerű növekedésében.

Megrendezték több ízben is a honismereti—helytörténeti börtét budapesti és országos szinten. Összegyűjtötték Berda József újpesti munkásköltő emlékműanyagát, s abból emlékszbát rendeztek be. A magyarországi téglagyártás emlékeiből téglaiipari állandó kiállítást nyitottak. A „30 éves az alkotmány” vetélkedő sorozatot megszervezték és lebonyolították. Budapesti munkásgenerációk címmel pályázatot írtak ki. Ismert meg a kerületet címmel pályázatok és vetélkedők voltak. A Budapesti Nemzeti Bizottságok tagjainak névsorát és emlékeit összegyűjtötték.

A XIX. század második felét, s a századforduló életmódját bemutató tudományos igényű készülő könyv illusztrálásához képanyagot gyűjtöttek stb.

A felsoroltak azt igazolják, hogy a fővárosi honismereti tevékenység föllendülőben van, melyet az előkészítés szakaszában lévő I. Budapesti Üzemtörténeti konferencia és I. Budapesti Iskolai Honismereti konferencia megrendezése tovább fog erősíteni.

A Honismeret folyóiratról

Az 1972-ben megindult Honismeret (1974-ig Honismereti Híradó) az elmúlt hét esztendőben egyaránt megbecsülést vívott ki a mozgalomban és a mozgalmon kívülről. 1975 óta évenként hatszor 8000 példányban jelenik meg. Tartalmában egyre rendszeretebben, következetesebben tükrözi a Honismereti mozgalom sokoldalúságát. Alap-

vetően módszertani folyóirat lévén, közleményeinek mintegy harmadát a mozgalom elméleti, módszertani kérdéseivel, valamint a honismereti eseményekkel, rendezvényekkel foglalkozó cikkek adják. Ezenkívül jelentős teret kaptak a művelődéstörténeti jellegű írások, a honismereti szakkörök és baráti körök munkáját bemutató cikkek, továbbá a hely- és üzemtörténet, a néprajz és népzene, a műemlék- és természetvédelem tárgykörével foglalkozó beszámolók, kutatási eredmények. Jelentőségének megfelelő arányban foglalkozott a lap a magyarországi nemzetiségek körében folyó honismereti tevékenységgel, valamint a határainkon kívüli magyarság kulturális és helytörténeti eseményeivel.

A Honismeret Könyvespolc rovatában a mozgalmat érdeklő témájú kiadványokat ismertetjük. A mellékletként rendszeresen megjelenő Honismereti Bibliográfia az egyetlen olyan összesítés, amelyből az országos vagy helyi kiadóknál megjelent honismereti jellegű publikációkról tájékozódni lehet. Nem kisebb jelentőségű a minden évben napvilágot látó Honismereti Évfordulónaptár, amely az egész magyar nyelvterületen viszonylag teljes információul szolgál a megemlékezésre méltó évfordulós eseményekről.

Ez évtől a Magyar Történelmi Társulat üzemtörténeti tagozata is a Honismeret mellékleteként adja közre sok üzemre, széles körre kiterjedő tevékenységének híreit, szakmai útmutatóit, könyvajánlásait stb.

A Honismeret szerzőgárdája tükrözi a mozgalom sokrétűségét, a területi munkát ismertető cikkek megosztása azonban korántsem egyenletes.

Folyóiratunk a jövőben még jobban törekedni kíván tudósítói és szerzői gárdájának bővítésére. Jobb kapcsolatot kíván kiépíteni a Budapest c. folyóirattal és a vidéki honismereti híradók munkatársaival. Még teljesebben kívánja bemutatni, népszerűsíteni az ország különböző tájain, megyéiben, a fővárosban a mozgalom különféle ágazataiban és a rokon területeken (művészeti mozgalom, tudományos diákkörök stb.) folyó kezdeményezéseket, eseményeket, akciókat. Különös figyelmet fordít a honismereti munkának mai életünkben való kapcsolatára (Változó hazánk c. rovat stb.). Albizottságunk szorgalmazza, hogy a folyóirat lehetőleg minden szakkörhöz, irányító intézményhez, érdemes egyéni kutatóhoz és a nagyobb könyvtárakba eljusson.

•

A Honismereti Albizottság írásos beszámolóját a nyitó előadás, a felszólalások és bírálatok teszik majd teljesebbé, pontosabbá. Ezek alapján világosabban fogjuk látni mozgalmunk helyzetét, állapotát és lehetőségeit.

Javasoljuk, hogy a legfontosabb megállapításokat és feladatokat a III. Országos Honismereti konferencia fogadja el és ajánlásként bocsássa a Honismereti mozgalom rendelkezésére.

Budapest, 1980. július 1.

*A Hazafias Népfront
Országos Elnökségének
Honismereti Albizottsága*

Bethlen Gábor ezüst pénze (Hornyák László rajza)

III. ORSZÁGOS HONISMERETI KONFERENCIA¹

Szombathely, 1980. július 14—16.

Horváth Miklós:

Köszöntő

A Magyar Szocialista Munkáspárt Vas megyei Bizottsága, Vas megye Tanácsa, a Hazafias Népfront Vas megyei Bizottsága nevében tisztelettel köszöntöm Önöket, és az Önök személyében mindazokat, akik a szülőföld, a lakó- és munkahely, a magyar haza régmúlt és közeli történéseinek feltárásán, megőrkítésén, megőrzésén és népünkkel való megismertetésén fáradoznak. Egyúttal kifejezem köszönetünket Vas megye és az ország honismeretével foglalkozó embertársainknak eddigi munkásságukért, annak reményében, hogy a jövőben is önzetlenül szolgálják ebbéli tevékenységükkel népünk, nemzetünk önismeretének, önbecsülésének fejlesztését, szocialista hazaszeretetünk és más népek iránti tiszteletünk, megbecsülésünk erősítését.

Az elmúlt két évtizedben, csakúgy, mint szerte az országban a Vas megyei Honismereti mozgalom is jelentős mértékben hozzájárult a haza, a szülőföld, a lakó- és munkahely értékeinek jobb megismeréséhez, szeretetéhez, egyetemes szocialista nemzeti öntudatunk fejlesztéséhez. A Honismereti mozgalom itt, Vas megyében is 1960-ban indult újból, immár szélesebb alapokon, szervezeten útjára, támaszkodva az 1930-as években Pável Agoston és számos munkatársa által elindított mozgalom nagyszerű hagyatékára. Jelenleg 42 honismereti szakkör működik megyénkben, amelyekben mintegy 550 fő végez értékes tevékenységet. Az egyéni gyűjtők száma 175. A gyűjtőmunka eredményeként helyi múzeumok, tájházak alakultak Jánosházán, Nagygeresden, Hegyhátszentpéteren, Rábagyarmaton. Jelentősek az eredmények a falukrónika írásában: eddig 141 készült el s a munka folyamatos. A termelőszövetkezetek, az üzemek történetének feldolgozásában is jó irányú munka kezdődött, illetve folytatódik. Örvendetes az is, hogy úttörőink és a KISZ tagjai mind nagyobb számban vesznek részt a mozgalom munkájában. Annak is örülünk, hogy a pedagógusok mellett az értelmiségiek szinte minden foglalkozási körből bekapcsolódtak e tevékenységbe.

Mi, akik hazánknak e táján élünk és dolgozunk, ezernyi szállal kötődünk a vasi földhöz. Számunkra ez a megye a méreteiben is áttekinthető, bejárható, valóságban is érzékelhető hazánk, otthonunk. Ez a vidék jelenti számunkra az ismerősöket, a munkatársakat, a barátokat, s jelenti az életet, ami az itteni emberek munkája nyomán, nap mint nap az országgal együtt szépül és gazdagodik. Nekem a munkából is fakkad, hogy a változásokat, a megye fejlődését minél teljesebben elősegítsem, ismerjem, és ha van rá mód, másokkal is megismertessem. Engedjék meg, hogy röviden bemutassam Önöknek a mai Vas megyét.

Videkünk, az ország megyéi között területi nagyságát és népességszámát tekintve egyaránt a 16. helyet foglalja el. 283 ezer lakosa van, egyik legsajátosabb jelelmezése az aprófalvas településszerkezet. A községek átlagos lélekszáma alacsonyabb az országos átlag felénél: 800 fő; 113 faluban pedig 500 főnél kevesebb a lakosság száma.

Falvaink és községeink tervszerű fejlesztésére, értékeik megóvására eddig is nagy figyelmet fordítottunk, ezért azok arculata, az ott élő emberek általános életkörülményei és közérzete, szocialista társadalmi törekvéseinkkel összhangban előnyösen változik és gazdagodik. Szombathely lakóinak száma elérte a 85 ezer főt. Nem szándékozunk városaink népességszámát mesterségesen növelni, de annál inkább akarjuk fejleszteni az ott élő emberek életének minőségét, miként továbbra is minden lehet-

¹ Az elhangzott előadások és felszólalások szövegét rövidítve közöljük. (Szerk.)

séges eszközzel támogatjuk falvaink anyagi és szellemi épülését. Régebbi városainkat: Kőszeget, Sárvárt követően 1979-ben Celldömölk, Körmend is városi rangot kapott, mert ennek alapvető feltételeit megteremtették az ott élő emberek.

A megye lakosságának mintegy 4%-a nemzetiségi, 17 településen élnek horvátok, szlovének és németek, akiknek anyanyelve, kultúrája ápolására, jogaik gyakorlásának biztosítására pártunk lenini nemzetiségi politikájának szellemében megkülönböztetett figyelmet fordítunk.

Megyénk gazdasága szocialista fejlődésünk következtében az elmúlt évtizedekben történelmi utat tett meg. Az elért eredmények annál értékesebbek számunkra, mert az 1960-as évek közepéig tartó gyorsütemű iparosítás ugyan megoldotta a foglalkoztatottságot, de nagyon elmaradott technikai feltételek és a kívánatosnál nagyobb dekoncentráció mellett. Az utóbbi években viszont jelentősen korszerűsödött iparunk és a termelési szerkezet, javult a hatékonyság, bővültek a termelési alapok. A Rába Magyar Vagon- és Gépgyár sárvári és szombathelyi gyárával, az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyár körmendi üzemének létrehozásával, a Répcelaki Szénsvágyár fejlesztésével és más korszerűsítésekkel jelentősen emelkedett a nehéz- és gépipar aránya. A könnyűipar rekonstrukciója a Lakástextil Vállalat, a Cipőgyár korszerűsítése ugyan csak megfelel országos gazdaságpolitikai törekvéseinknek. A Nyugatmagyarországi Fagazdasági Kombínát erdőtelepítése, fagazdálkodása és -feldolgozása, korszerű technológiája és termékei jól ötvöződnek a megye természetadta lehetőségeivel és gazdasági szükségleteinkkel.

A megye egyre korszerűbbé váló mezőgazdasággal és fejlődő élelmiszeriparral rendelkezik. A mezőgazdasági termelés összetételében az állattenyésztés, ezen belül is hagyományosan a szarvasmarha-tenyésztésnek, újabban pedig a baromfi-termelésnek van meghatározó szerepe. Az élelmiszeripari fejlesztések révén feloldódott a korábbi évekre jellemző feszültség az alapanyag-termelés és a feldolgozás között.

A múltból öröklött alacsony színvonalú mezőgazdaság és az elaprózott ipar korszerűsítése, valamint a megye általános gazdasági fejlődése megvetette az alapját a szociális és kulturális fellendülésnek, az élet- és munkakörülmények gyarapodásának. A falvak villamosítása 1961-ben befejeződött, s minden községet bekapcsoltak az autóbussz közlekedésbe. Jók a megye közútljai. Tiszta, rendezettek településeink.

Ebben az öt éves tervben is a megye népességének több mint 10 százaléka költözik új lakásba. Lakosságunk ebben a tervidőszakban 600 millió Ft értékű társadalmi munkát végez. A lakosság takarékbetét-állománya meghaladja a 3,6 milliárd forintot. Készpénzbevétele az utóbbi négy évben 33, ezen belül a munkabérek 31 százalékkal emelkedtek. Külön is említésre érdemes, hogy a megye lakossága ma már évi 37 millió forintot költ könyvekre, 7 millió forintot képző- és iparművészeti alkotások vásárlására.

Megyénk párt-, állami és társadalmi szervei lakosságunkkal jó egyetértésben és annak közreműködésével megkülönböztetett figyelmet fordítanak a közoktatásra és a közművelődésre, amelynek hatására ezek feltételei folyamatosan fejlődnek. Az óvodai ellátottság — igaz a másutt is jellemző zsúfoltsággal — 90 százalékos. Az általános iskolákból a végzősök 95—96 százaléka tanulhat tovább. A közművelődési — múzeumi, könyvtári, művelődési otthoni — hálózat átfogja az egész megyét. A lakosság 22 százaléka rendszeres könyvtári olvasó. Dinamikusan fejlődik a megye művészeti élete.

Eredményeink az itt élő embereknek, munkásoknak, parasztoknak, értelmiségieknek a szorgalmas munkájából, a szocialista haza iránti felelősségtudatából, szűkebb pártiájuk szeretetéből születtek. Tudatában vagyunk annak, hogy anyagi, szellemi erkölcsi gyarapodásunknak eddig is a becsületesen végzett munka volt, és a jövőben is ez lesz az alapja. Ezért a jövőben is arra törekszünk, hogy az itt lakó emberek patriotizmusa a falujukért, városukért, és az országért végzett alkotó, fegyelmezett munkában öltönn testet.

Tudom, végső soron szubjektív dolog, hogy valakinek egy tájról mi a véleménye, hogy meiyebb megismerésre érdemesnek találja, vagy sem. Mi, vasiak szeretjük ezt a tájat, s annak is örülünk, ha mások is figyelemmel kísérik munkánkat, megismerkednek a megye szántalan látványával. A szép környezet, az egészséges klíma, a történelmi és népi fogantatású műemlékek, valamint a korszerű város- és faluképek együtt adják e vidék jellegzetes arculatát és teszik teljesebbé, gazdagabbá szép magyar földünket. A régi Sabaria sokféle emlékét őrző mai, korszerű Szombathely mellett Kőszeg és vidéke, Sárvár, az új városok, az Őrség és a Kemenesalja, a Büki gyógyfürdő és sok szép kirándulóhelyünk, féltőn vigyázott történelmi és a mai vasi ember által alkotott új és számunkra oly becses értékek, az itt élő és dolgozó lakosság szépre

és jóra való törekvését, történelmet formáló erejét, jövőbe vetett hitét, szocialista hazaszeretletét bizonyítja.

E nagyon rövid áttekintést megyénkről a köszöntés címén azért bátorkodom adni, hogy megpróbáljam érzékeltetni az elmúlt évtizedek, korábban évszázadokna is beillő korszakos változásait. Ezzel egyúttal azt is jelezni akartam, hogy a felszabadulástól eltelt három és fél évtized történései, napjaink eseményei legalább olyan figyelmet érdemelnek a Honismereti mozgalom munkájában, mint a korábbi századoké, hiszen a rég és közelmúlt együttes ismerete, alkotó kritikái kezelése és értékelése, adta és adja a szocialista jelenünkhöz és jövőnkhöz való még mélyebb érzelmi és értelmi kötődését is népünknek.

Szolgálja a Honismereti mozgalom továbbra is népünk szocialista hazafiságát, proletár internacionalista szellemének gyarapodását, óvjon a nemzeti gögtől és a csüggedéstől, ösztönözzön a szocialista hon építésére, értékeink gyarapítására és védelmére.

Szekely György:

A Honismereti mozgalom eredményei és feladatai

A Honismereti mozgalom húsz éves, legalábbis mai szervezett formájában. Már ez az öntudatot sugalló, még nagyobb erőfeszítésekre ösztönző megállapítás is kérdések sorát veheti fel: meg lehet-e állapítani egy mozgalom életkorát, szervezettsége adja-e meg jellegét, átalakulásai melyik állomását kell és jogosult az életkornál alapul venni? Annyi bizonyos, hogy nagy gondolkodók és írók már jóval korábban voltak, akiket a Honismereti mozgalom előfutáraként tart számon, akiknek írásait újra megjelentetik olykor helyi formában, akiknek gondolatai fel-felbukkannak a Honismereti mozgalomban. *Bél Mátyás* és *Tessedik Sámuel*, valamint a XIX. század agrártudományi írói és statisztikusai biztos az előfutárok közé számíthatók. De immár a honismeret klasszikus úttörői közé tartoznak *Darvas József*, *Erdei Ferenc*, *Mód Aladár*, *Ortutay Gyula*, a helytörténeti kutatás feladatait tisztázó *Eperjessy Kálmán*, a népeletet és népi művelődést táji sajátosságaiban feltáró *Bálint Sándor* is. Az ő esetükben világos, hogy a szocialista társadalomban kifejlődő tevékenységük átvetett a Honismereti mozgalomba, írók törekvéseit és kutatók elemzéseit immár egész mozgalom visszhangozta és közülük Ortutay Gyula a szervezett mozgalom hosszú időn át elismert vezetője és megfogalmazója lett, Darvas József és Mód Aladár tevékeny szerepet vállalt a mozgalom nemzeti jelentőségének tisztázásában. Amikor a Honismereti mozgalom húsz évéről szólunk, nem utolsó sorban arra gondolunk, hogy az ő törekvéseik virága bomlott ki a népünk felemelkedésében, sorsdöntő évtizedek önismeretében, hagyományörző és -élesztő mozgalomban, a mozgalom fogalmi tisztázásában. Szocialista társadalomnak kellett kialakulnia ahhoz, hogy magányos törekvéseik, útkereséseik találkozásából mozgalom alakuljon. Bátorít és kötelez az a megtisztelő körülmény, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusa olyan nevelési, szemléleti feladatokat adott, amelyekből részt vállalhat a Honismereti mozgalom, hozzájárulva a szocialista nemzeti egység formálódásához, a szocialista tudat erősödéséhez, az ifjúság neveléséhez. Igen nagy felelősség terheli ezért azok vállát, akik aktív részesei a Honismereti mozgalomnak, hiszen nagy lehetőségek nyílnak előttünk és ezeket a lehetőségeket tisztánlátással, biztos módszerekkel, a minden oldalról mutatkozó támogatást jól kihasználva kellene tettekké, eredményekké formálni, helyes szemlélet alakítására fordítani.

*

A helytörténet a honismeret szervezete része, amelyben azonban más részterületekkel összefüggésben mutatkozik meg. Ugyanakkor a helytörténet, mint a tudományos kutatás egyik szelvénye, sokat hasznosíthat a Honismereti mozgalomban alkalmazott többi szakág összefüggéseiből. A szakkörök egy része helytörténeti, más része honismereti, ismét mások az ezzel összefüggő néprajzi, irodalmi vagy történelmi nevet viseltek és ilyen tárgyú szakköri gyűjteményeket hoztak létre. Ez a munka tette lehetővé, hogy megyei szintű ankétokat tartottak neves központi előadókkal a honismereti szakköri munka jegyében. Ide kapcsolódik távoli községek szakköreinek tapasztalatait-

cseréje, budapesti helytörténészek Pest megyei városokban és községekben tett látogatása.

A helyi hagyományok szívósságát és új alapokon való feléledését is tanúsítja a helytörténet. Helységeink történetének végigkövetése is sokszor mutathat rá egész történetünk nagy sorsfordulóira. Cegléd, egyik legjellegzetesebb alföldi mezővárosunk a hagyományok szerint 1514-ben és biztos tények tükrében 1848-ban a nép hazafiságának és forradalmi erőfeszítéseinek központja és jelképe volt. De ennek beillesztése a magyar történet-szemléletbe és kiemelése, amit minden kézikönyvben olvastunk, egyoldalú és ezért történetitlen. A helytörténet kutatási eredménye mutat rá, hogy ez a mezőváros sem vonhatta ki magát az egyre mélyülő társadalmi rétegződés következményei alól. A 77 esztendő *Táncsics Mihály* Ceglédre szorult, hogy utópisztikus elveit ott valósítsa meg. De eszméi már nem kellettek a civiseknek. Hasztalanul ürülte könyveit a ceglédi hetivásárokon: két év alatt egy úcsmester vett tőle két könyvet, több nem kelt el. A paraszt-polgárok 1848-as politikai beállítottsága megrekedt, többé nem jutott előre. Jelképes az is, hogy a kossuthi eszméhez való hűséget jelképező, az agg Kossuthnál emigrációjában járó ceglédi küldöttség tagja, *Várkonyi István* fiatal földmunkás idővel az agrárszocializmus útját választja. Egyetlen mezőváros néhány kiragadt eseménye is mutatja, hogyan lehet felhasználni a parasztság széthasadását bizonyító statisztikák mellett a helytörténet színes eszközeit az általánosan érvényesülő törvényszerűség bemutatására. És ilyen példákat máshonnan is lehetne hozni. Talán következnek ezekből a példák, hogy a helytörténetírás — ha az igazságra tör — nem kerül szembe az új marxista történettudománnyal. Annak segítőtje és erősítője lehet és bizonyára lesz is. Ezért is akarjuk mozgalmunk keretében, pályázati eszközeivel a magyar helytörténetírás kiterbélyesedését, ezért kívánunk művelőinek sok sikert és megbecsülést.

A nagyszámú országos és helyi évforduló, a tudomány és kultúra nagy eseményeire való visszaemlékezés sorából kiemelkedtek és a megismétlődő évkörökben újabb kutatási eredményeket, pályázati adatfeltárásokat, tárgyi gyűjtemeket, emléktűrák élményeit nyújtották a fontos *nemzeti és mozgalmi évfordulók*. Legutóbb az öszirózsás, polgári demokratikus forradalom 60. évfordulója 1978. október 31-én, a Kommunista Magyarországi Pártja alakulásának 60. évfordulója december 30-án, a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 60. évfordulója 1979. március 21-én, hazánk felszabadulásának 35. évfordulója 1980. április 4-én voltak ilyen alkalmak, buzdító jubileumok. A 60. évfordulók alkalmat adtak a konkrét történelmi körülmények országos és helyi elemzésére, az elvesztett háború talaján adódott súlyos örökség, a következő 25 éves rágalom tisztázására. Leginkább az események 60. évfordulóján sikerült realisan bemutatni a társadalmi és nemzeti mozgalmak összefüggéseit, a történelmi személyiségek (*Károlyi Mihály* és a KMP vezetői) szerepét. Alkalmat adtak ezek az évfordulók a nemzeti történet olyan kulcsfontosságú kérdéseinek felvetésére, mint a földkérdés, a szövetségi politika, az önrendelkezés és a honvédelem. Az elbukott forradalmi mozgalmak, a megoldatlan kérdések vezettek el a honismereti mozgalom következő évfordulós pályázatainak, rendezvényeinek, ifjúsági országjárásainak témáihoz, a felszabadulás tárgykörének széles felfogásához. Valamennyi modern évforduló felvetette a munkásosztály és nemzet sokoldalú összefüggését. Ezekből adódott az a kérdés, hogy ezek mennyiben sajátos munkásmozgalmi évfordulók és mennyiben nemzeti évfordulók. Nagy segítséget nyújtottak *Vass Henrik* kérdésfeltevései, írásai ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához.

Haladó nemzeti hagyományaink fogalmi körébe beleértettük a nemzetközi hatások, a nemzetközi kapcsolatok történetét is. Vajon nem haladó hagyomány-e a francia felvilágosodás és a nagy francia forradalom magyarországi hatása? S ugyanígy nem haladó hagyomány-e az a visszhang és annak hatása, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom Magyarországon kiváltott? Ugyanígy haladó hagyományaink körébe tartozik a szocialista és a kommunista mozgalom internacionalista kapcsolata. Természetesen ebben a témakörbe beleértjük a határainkon kívüli magyar progressziót, a munkásság szocialista mozgalmát, azt az együttes küzdelmet, amelyet ezeken a területeken a magyar, német, szlovák, kárpát-ukrán, román, szerb, horvát munkásság együttesen vívott az elnyomatás, a kizsákmányolás ellen. Mindezeket a témakör-

röket azért tartjuk szükségesnek felvetni, mert — valljuk meg — a hagyományápolás területén itt és ott nemegyszer jelentkezik a szűkkeblűség, a provincializmus veszélye.

A munkásosztály amint azt a párttörténeti és az üzemtörténeti vizsgálódások igazolták, nem csupán szervezett mozgalmával, pártjaival, szakszervezeteivel, sajtójával, kulturális és más egyesületeivel gyakorolt hatást a tőkés korszakban, a nemzeti történelemre, illetve határozza meg annak menetét a szocialista építőmunka korában. Igen lényeges a munkásságnak, mint osztálynak a hatása a többi társadalmi osztályra és rétegre. A magyar munkásosztály társadalomtörténetileg is kettős begyökerezettségű. A létrejöttében fontos szerepet játszottak olyan, a nemzetköziség irányába ható tényezők, mint a külföldi szakmunkások viszonylag nagy száma, a nemetiségi munkásság szerepe, a valcolás főként Ausztriában és Németországban. Másfelől a paraszti eredet, a belső migráció és asszimiláció révén a munkásság a társadalmi mobilitás egyik alapvető tényezőjévé vált s a munkássá válás folyamata, illetve a kiáramlás érzékenyen érintette valamennyi dolgozó osztály és réteg szerkezetét. A munkásosztály fejlődése tehát hatott az egész magyar társadalom történetére már a tőkés korszakban is. Hazafias volt a magyar munkásság akkor, amikor 1848-ban Petőfit, Vasvárit és Tancsicsot támogatta. Hazafias volt akkor, amikor a dualizmuskori reakciós állapotokat bírálta és a Párizsi Kommun mellett tüntetett. Hazafias volt akkor, amikor 1918 őszén véget vetett a monarchikus rendszernek, majd 1919 tavaszán megteremtette a munkásharalmat.

A történettudomány fejlődéséből, különösképpen pedig a helytörténészek munkaterületeinek egyfelől szűk lehetőségeiből, másfelől tág feladataiból adódik, hogy a helytörténeti kutatók, s általában a Honismereti mozgalom résztvevői körébe is sorolja a gyakorlati *népnyelvkutatókat, népzenekutatókat, néprajzi gyűjtőcsoportokat, munkásmozgalmi gyűjtőcsoportokat, falutörténeti csoportokat, természettudományos szakcsoportokat és szociográfiai csoportokat* egyaránt. Első hallásra talán meglepő ez a felsorolás, de a gyakorlatból veitük. Nem arról van szó, hogy a helytörténészek saját vezetésük alá kívánták venni ezeket a diszciplinákat, vagy magát a Honismereti mozgalmat, hanem arról, hogy ezek munkásságának számos vonatkozása történeti jellegű és egymással is összefügg. Nem utolsó sorban pedig mindegyik forrásanyagot gyűjt és nyújt a természettudomány számára is. Már pedig a Honismereti mozgalom fontos feladatának azt tartjuk, hogy a maga eredményeivel is ellenőrizze és megerősítse vagy szükség esetén módosítsa az országos történeti folyamat, a nemzeti történet általános képét. Ezért még fontosabbá válik a munkálatok során a különböző szakágazatok együttműködéséből kialakuló komplex módszer. Az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők, igyekeztek számbavenni a változatos és sok történeti vonatkozást, nyelvjárási sajátosságot feltáró helyneveket, nemcsak nyelvészeti, hanem történeti eredetűk, településtörténeti tanulságaik szempontjából is elemezve a határrészek, dűlők, erdők, nevezetes fák, különféle növények nevét. Gyűjtik és értelmezik a nyelvjáráások hangtani, névtani stb. anyagát. A népzenekutatók a paraszti és munkásdalok szövegeiben, a kortesdalokban a politikai múlt helyi párt- és személyi vonatkozásait, még régebről a betyárokkal kapcsolatos néphagyományokat, a néphitét kutatják, elemzik. A néprajzi gyűjtők a gyorsan változó népi életmód és szokások emlékeinek gyűjtésével a tájak és helyek népi gazdálkodásának, háztartásának, anyagi kultúrájának, társadalmi életének sajátos képét, pl. a bányászok néprajzát is segítettek feltárni. Ugyanők az anyagi kultúra számos elemét őrzik meg és értelmezik teljesebben a népi építézet, a népi közlekedési eszközök, a paraszti gazdasági eszközök vonatkozásaiban.

A helyi kutatás a művelődéstörténet szélesebb területére lehet figyelemmel, kaphat ahhoz szakszerű támogatást, kezdeményezést. A munkásmozgalmi gyűjtőcsoportok feladatkorüket szélesebb összefüggésekben fogták fel és a társadalomtörténet általánosabb problémáit is megvilágították.

A Honismereti mozgalomra szükség van annak felismerése nyomán is, hogy a *tudati változás nem követi automatikusan a társadalmi átalakulást*, azért tenni kell nem pusztán tanulással, ideológiai önképzéssel, hanem ezeken túl tevéleges cselekvéssel, élményt nyújtó tevékenységgel. Mindezt együtt kell tenni ahhoz, hogy valóban a szocialista tudat, szemlélet bontakozzék ki, az új nemzedékekben is, amelyek nem ismerték a régi, visszataszító társadalmat. Az önismeret szükséges ahhoz, hogy

elkerülhető legyen a felemelkedő osztályok számára a régi uralkodóosztály negatív vonásainak utánzása, a hajdani úri szokások levetett, hamis díszeknek felragadása. A Honismereti mozgalom szerepet vállalhat a múlt és a közelmúlt valódi ábrázatának feltárásában, a ma oly divatos nosztalgia, a két háború előtti „békekorszak” ideáizálása ellenében. A Honismereti mozgalom a maga társadalomkép feltárásával, helyi adatgyűjtésével segítheti annak megvilágítását, hogy az új társadalom milyen bonyolult körülmények között alakult. A volt nemzetet és osztályait nem sima átalakulással váltotta fel a kibontakozó szocialista nemzet és szövetségben álló osztályai. Bonyolult folyamat az egykori osztályok bomlása és egybeolvadása, az átörökölt szemlélet alakulása. Az átalakulásnak annál kevésbé kizárólagos a pozitív előrehaladása, mivel települési átalakulással bonyolódott. Átalakult az egykori parasztság és a falu, a társadalmat átalakító munkásosztály szervezett magva és vörös települési övezetei már részei csupán a modern nagyipari munkásság felduzzadt városainak, ahol az új lakónegyedek hagyományhiánya, az ingázók életproblémái, a munkásszállások művelődése megannyi feladatot ad az új közösségi érzés és tudat kialakításában, a helyi közösségek megteremtésében, így a Honismereti mozgalomnak is. A település, társadalom és tudat bonyolult összetevőit mutatják az agglomerációs övezetek, ezek társadalmi közvetítő útjai a vidéki hagyományoknak és az egykori peremvárosok munkáshagyományainak. Nem véletlen, hogy ezek a honismereti munka fontos bázisai, adat és tárgy lelőhelyei.

A Honismereti mozgalom fontos elemeként tartjuk számon az *üzemek történetének feldolgozását* és ennek a sokhelyütt kibontakozó, az elmúlt időszakban több fontos konferenciát foglalkoztató mozgalomnak szervezeti összefogását, tudományos problematikájának tisztázását, amiben előrelépést jelent a Magyar Történelmi Társulat üzemtörténeti szekciójának eredményes működése. Bár ez elsősorban a központi tudományos intézmények segítségét biztosítja az üzemtörténeti munka számára, mi a magunk oldaláról azt a nagy lehetőséget és feladatot emeljük ki, hogy így a kezdeményező városok különböző üzemének és bányáinak mérnökei, sok évtizede dolgozó munkásai, szocialista brigádjai, az illető helyek történelemtanárai is fokozottan bekapcsolódhatnak az üzemtörténeti kutatásba, forrás- és tárgyi gyűjtésébe, és az illető helyek társadalomtörténeti feldolgozását teljesebbé tehetik.

A *falutörténeti csoportok, falukronikáirók* helytörténeti vonatkozású emlékeket és adatokat mentettek meg a pusztulástól, az utókor nélkülözhetetlen forrásanyagát gazdagítva. Ez a szerepük feltétlenül erkölcsi elismerést érdemel. Még a természettudományos szakcsoportok is sokat nyújthatnak egy-egy táj legrégebb történetének, illetve újabb gazdasági fejlődésének megvilágításához az adott terület földrajzi, geológiai, botanikai és ornitológiai sajátosságainak bemutatásával. Az együttműködésnek ezt a készségét az a külföldi tapasztalat is alátámasztja, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban a történezszekek velünk kapcsolatot tartó széles hálózatát ugyancsak kiegészíti a természeti emlékek őreinek csoportja. A napirenden lévő településtervezés, a község- és városfejlesztési tervek jó kidolgozása nem nélkülözheti az illető település múltjának alapos ismeretét, ez utóbbi nélkül aligha lehet reális tervet készíteni, a meglévő település továbbfejlesztésének helyes irányát kijelölni. Másrészt a helyesen elkészített tervek megvalósításához is szükség van a helyi lakosság sajátos öntudatára, őket a településhez fűző érzelmi szálakra, amelyek cselekvésre hívják a lakosságot a helyi tervek megvalósítása során is. A Honismereti mozgalom, jelesen a kronikáírás jól támasztja alá azoknak az érzelmi szálaknak kialakulását és megerősítését. További lehetőség a gazdaság- és társadalomtörténeti ismeretek feltárása, ami nélkül mind városokban, mind községekben minden szempontból reális és árnyalt párt- és tanácsi munkát végezni igen nehéz. Anélkül tehát, hogy a honismeretet a mai problémák közvetlen szolgálatára erőltetnénk vagy túlbecsülnénk a helyi öntudat tényezőjét a szocialista építőmunkában, szükségesnek látszik ezekből a szempontokból is tovább munkálni a kronikáírás sajátos feladatait, módszertani problémáit, a település-kutatás korszerű kérdéseit.

A honismeret iránti érdeklődés annak jele, hogy a közvélemény széles körei érdeklődnek a történeti múlt iránt nemcsak általában, hanem saját szülőföldjük, lakóhelyük, munkaterületük egykori élete iránt is, egyre szélesebben bontakozik ki ennek során bizonyos — legtöbbször egészséges — lokálpatriotizmus, szakmatörténeti érdeklődés, amelyek jelentkezésével alajában elégedettek lehetünk, mivel együttjár az illető hely, munkahelyi tevékenység iránti felelősségérzet, áldozatkészség, szocialista szellemű tennivágyás növekedésével. Ugyanakkor a lokálpatriotizmus bizonyos negatív elemeket is tartalmazhat, vagy legalábbis olyan tényezőket, amelyek negatív irányba fejlődhetnek és egyoldalúan, szűkítően fejleszthetik a történeti tudatot. Eljött az ideje, hogy a helytörténet művelésének, a haza és a szülőföld megismerésének jelentőségét ne csak általában tisztázzuk, hanem napjaink, a szocializmus felépítésének időszak szempontjából. A szocialista tudatformálás, minél szélesebb tömegeknek a szocialista építésbe való aktív, tudatos és áldozatkész bekapcsolása segítséget kaphat a Honismereti mozgalomtól.

*

A Honismereti mozgalom szép eredményei bontakoztak ki az elmúlt húsz, tiz, öt esztendőben. *Tisztázódott mozgalomunk helye a közművelődésben, szerepe a korszerű műveltség kialakításában.* Mégis sok teendőnk lesz az egységes művelődéspolitikai kapcsolatrendszerének kialakítása során. Az oktatási reform előrehaladása újragondolásra késztet a szakköri munka, a szakkörvezetők és általában a tanárok felkészítése tekintetében. Az egyetemeken is el kellene érünk a honismereti irányú szakkollégiumok gyakorlatát, ami a főiskolákon már előrehaladt. A szemléletformálás tárgya, tartalmi kérdései, módszertani finomítása további feladatokat ad a Honismereti mozgalom és a támogató intézmények együttműködésében. Tovább kell dolgoznunk — túl az évfordulókon — a szocialista tudat alakításához való hozzájárulásunk formáin, lehetőségein, az átfogó örökség körének kialakításán és átadásán, immár erősebben fordulva a felszabadulás utáni korszak kérdései felé is. A politikai történet hagyományrendszerén túl a művelődés, a tudomány, a tárgyi emléktanyag, a műemlékek értékrendszerének tisztázásán tovább kell fáradoznunk. Mindez még fontosabbá teszi a mozgalom és az intézmények, tudományos társaságok kapcsolatának erősítését, sajátos feladataik tisztázását. Mozgalmi és intézményi tapasztalatcsere, konferenciák, minél több helyszíni látogatás a művelődési közösségekben segítheti elő munkánk eredményességét. Nagy eredménye mozgalomunknak, hogy a KISZ, az Üttörő Szövetség segített fogékonnyá tenni ifjúságunkat a múlt-jelen-jövő összefüggéseinek megértésére, a honismereti jellegű megközelítésére. De még itt is sok a teendő, a lehetőség. Nem utolsó sorban az volna itt a megoldást kereső feladat, hogy a KISZ-mozgalomból kinőve hogyan lehetne legalább a fiatal honismereti aktivákat átvezetni a felnőtt kor honismereti munkájába, bővítve a mozgalom fiatal derékhadát, amire egyre inkább szükség van. Nemcsak a feladatok átadásáról van itt szó, hanem új feladatokról, a települési átalakulás miatt is. Végül, de nem utolsó sorban javítani kell a munka minőségét, tartalmasságát a rendezvények, a kiadványok terén. Az elért eredmények köteleznek erre. Nagy feladat járul ezen a téren a Honismeret folyóirat módszertani munkásságára és kritikai szemléjére. A folyóirat az albizottsággal együtt sokat tehet a konferenciák, táborok, szakkörök legjobb eredményeinek élő és gyors elterjesztéséért.

Az elmúlt két évtizedben lényegesen fejlődött a Honismereti mozgalom

Közéletünk egyik értékes jellemzője, hogy igényli és szabad kibontakozásra ösztönzi azokat a törekvéseket, amelyek a jövőt befolyásoló, múltból és jelenből ötvözőtt valóság mélyebb megismeréséhez segítenek bennünket és erősítik hozzáértésünket, készségünket e valóság formálására, gazdagítására, életünk teljesebbé tételére.

Tanúi és részesei vagyunk annak a mind hatékonyabb, tartalmában és formájában egyaránt sokrétű tudatformáló munkának, amely az MSZMP programnyilatkozatában és XII. kongresszusának állásfoglalásaiban formát öltött nemzeti programunk — a fejlett szocialista társadalom — megvalósításának folyamatában kibontakozik, amelynek célja a világ, s benne hazánk, önmagunk jobb megismerése, szüntelen jobbítása. Kedvező (és megőrzendő), hogy ez a munka nem úgy folyik, hogy vannak, akik a tudatot formálják, és vannak, akiknek a tudatát formálják, hanem úgy, hogy közösen, közös célokért dolgozunk, együttműködve változtatunk és változunk.

A Honismereti mozgalom gondozásával, összehangolásával megbízott HNF Országos Tanácsának képviselőjében kértem szót. Először azért, hogy tolmácsoljam: üdvözlétét e tanácskozásnak, s minden résztvevőjének; köszönetét a honismereti munkában résztvevő állami és társadalmi, tudományos és kulturális, továbbá egyházi szervezeteknek az együttműködéséért; és elismerését a Honismereti mozgalom önként, saját és a közösség hasznára „csináló” társadalmi aktivistáknak, közöttük a szakembereknek. Másodsorú azért, hogy beszámoljak: *milyen mértékben* tettünk eleget a Honismereti mozgalom gondozására, összehangolására szóló megítéző megbízatásnak; *hogyan* látjuk a mozgalom helyzetét; *miben* látjuk legfőbb tennivalóinkat a következő években.

1. Ami megbízatásunkat illeti, *nem tudok gyökeres változásokról beszélni. De arról igen, hogy a Népfront tisztességgel eleget tett és tesz a megbízatásának!* Hasznosította azokat a javaslatokat, amelyeket a II. Országos Honismereti Konferencia adott számára és teljesítette a VI. népfrontkongresszus honismerettel kapcsolatos vállalásait. Röviden szólva: azon voltunk az elmúlt öt esztendőben, hogy eleget tegyünk az MSZMP KB közművelődési határozatában és a közművelődési törvényben megfogalmazott igényeknek, elvárásoknak.

Bizonyára *nem* tökéletesen, *nem* mindig és mindenben azonos intenzitással és hatással. De a honismereti munka fontosságának és saját felelősségünknek tudatában és talán *nem* eredménytelenül.

a) A honismeret az elmúlt öt esztendőben is, mint a népfrontmozgalom szerves része fejlődött.

— A HNF összehangoló képessége és ösztönzőkészsége megerősödött. Választott testületeink ülésein rendszeresen szerepelnek a Honismereti mozgalom időszerű témái. s az állásfoglalások értékelhető segítséget adnak az együttműködő szervezeteknek, vezető aktivistáknak, a mozgalom résztvevőinek.

— Jól működnek a választott testületek honismerettel foglalkozó társadalmi bizottságai, munkacsoportjai; értékes segítséget adnak a választott testületeknek és közvetlenül a mozgalomnak, az aktivistáknak. Vonatkozik ez az Országos Elnökség Honismereti Albizottságára, de a területi és a helyi munkacsoportok többségére is. Sok értékes kezdeményezés forrásaik ezek a közösségek.

— Nagy tapasztalattal, hozzáértéssel és szeretettel végzik munkájukat a függetlenített politikai apparátus tagjai, a honismerettel foglalkozó szakreferensek; kapcsolatot tartanak; tájékoztatnak és tájékoztódnak; terjesztik a jó tapasztalatokat; szerveznek és öntevékenységre buzdítanak; elemeznek és kezdeményeznek. Nélkülük *nem* születhettek volna meg e mozgalom eredményei.

— Országos Titkárságunk azon volt, hogy erősítse az együttműködést a Honismereti mozgalomban értékes munkát vállaló és végző partnereivel. Ezzel a céllal vitt átfogó értékelést 1977-ben az Országos Közművelődési Tanács elnökségi ülésére. Az ott született állásfoglalás eljutott (párt, állami és tömegszervezeti vonalon) a területi és helyi szervekhez, elősegítve a Honismereti mozgalom szükséges orientálását. Ezzel a céllal foglaltuk a honismereti együttműködést a SZOT-tal, a KISZ-szel, a TIT-tel, az MVSZ-szel, a Partizánszövetséggel kötött együttműködési egyezmények szövegébe.

Titkárságunk részt vett az I. országos üzemtörténeti tanácskozás megszervezésében, az évenkénti továbbképzést biztosító honismereti akadémiák szervezésében, az egri tanácskozásokban és sokféle pályázat kiírásában. Támogattuk a honismereti táborokat. És még egy, ide kívánczó tény: gondozzuk, támogatjuk a jeles hagyományokat megújítva folytató Magyarország felfedezése könyvsorozatot, amely maga is honismereti célzatú a szó legnemesebb értelmében.

b) Biztosítottuk a mozgalmat egyre teljesebben reprezentáló Honismeret című periodika rendszeres megjelenését. Ebben: *igényes szerkesztési munka, színvonalas írások és sokoldalú információk* nyújtanak hasznos orientálást és adnak módszertani segítséget a mozgalom irányítóinak.

Itt említem meg, hogy a mozgalom ezen kívül is sok segítséget kap. Így a budapesti, fővárosi, kerületi és a megyei népfrentbizottságok közreműködésével megjelenő értékes honismereti kiadványoktól. Továbbá azzal, hogy hasonlóan értékes, nagyhatalmú honismereti célzatú írás jelenik meg a magyar sajtóban (benne a népfrentsajtóban — mindenekelőtt a Magyar Nemzetben és a Népfrent-ban); továbbá adások a rádióban és a televízióban. Elismerés illeti az egyházi sajtó ilyenirányú munkáját is. Nagyértékű önálló hozzájárulása a honismereti célok eléréséhez, és a mozgalom népszerűsítését is szíven viseli.

c) Kiszélesítettük az elmúlt években a honismereti tevékenység erkölcsi megbecsülését. Köztisztelt veszi körül a honismerés „veteránjai”; a példamutató gyűjtőket, krónikárokat. Nagyobb nyilvánosságot kapnak azok, akik a legtöbbet adják a mozgalomnak; közismertebbek eredményeik, módszereik is. Gyakorlattá vált, hogy népfrentmozgalom kitüntetettjei között ott vannak a honismeret „jelkei”, fiatal és korosabb élenjárói.

Mindezzel csak jelezni kívántam, hogy a *HNF eleget kívánt tenni megbízatásának*. S ha e törekvés eredményesnek mondható, akkor ez nagymértékben a *pártszervek sokoldalú eszmei-szervezeti segítségének*, a honismeretben tevékenykedő *állami (minisztériumi, tanácsi, közintézményi), valamint társadalmi szervezeteknek, tudományos és kulturális intézményeknek, együttműködési készségüknek* köszönhető.

2. Ami a mozgalom megítélését illeti, véleményünk pozitív. Ebben az évben 20 éve, hogy útjára indította a szervezett Honismereti mozgalmat a párt politikája színterében a HNF és a Népművelési Intézet és sokezer lelkes aktivista. A mozgalom példát és tanulságokat adó műltra támaszkodhatott. *Példát* adott a nemzeti öntudatot építő reformkor, a társadalmi haladáshoz erőt gyűjtő parasztmozgalom és munkásmozgalom, a társadalmi igazságot kibányászni akaró falukutatók, s a népek közös kincsét forrássá gazdagító Bartók és Kodály munkássága. *Tanulsággal* pedig a múltban gyakran fellelhető egyoldalúság, illúziók kergetése, a Horthy-korszak nacionalista-szovinizista torzszmei, majd a szabadság első évtizedében okkal-ok nélkül gyakorolt gyanakvás szolgált.

Az elmúlt két évtizedben a Honismereti mozgalom lényegesen fejlődött!

— Tiszíázódott jellege. Elismert, élő politikai-közművelődési tömegmozgalommá vált, amely az állampolgárok tízezreinek öntevékenységre épül; nyitott szellemű közösségeket teremt és tart fenn; erősíti a szocialista haza iránti tudatos szeretetet, s ezen keresztül része a nemzeti összefogásnak és cselekvésnek.

— A példákat megújítva-folytatva, a tanulságokkal élve megerősítette, érvényesítette eszmeiségét, amely egyértelműen a szocializmus rendszeréhez kapcsolja.

— Kiterjedt az ipar, a mezőgazdaság, a kultúra és a tudományok fő területeire; erősen kapcsolódott legújabbkori történelmünk fő folyamataihoz, a munkásmozgalomhoz, a kommunista mozgalomhoz és a felszabadulásunk utáni három és fél évtized történetéhez. Jelenleg pedig kibontakozik benne az eddiginél teljesebb értelmezésű magyar progresszió megismerését célzó törekvés.

— Elérte a magyar társadalom minden osztályát és rétegét. Részesei általános iskolások, középiskolai diákok; munkások és parasztemberek; értelmiségiek, egyetemi és főiskolai hallgatók; fiatalok és idősebbek; magyarok és más anyanyelvűek; és számuk növekszik.

— A mozgalom szervezettebb lett, anélkül, hogy mozgalom-jellege gyengült volna. Sőt, megerősödött! Jellemző rá: az öntevékenység; a közösségi szellem; az egyének érdeklődési körének figyelembevétele; a tartalmi és módszerbeli változatosság.

— És még egy fontos, pozitív változást kell említenem: a közgyűjtemények, -könyvtárak, levéltárak, múzeumok bekapcsolódását, a tudományos-kulturális intézmények részvételét. Ezzel az első években sokszor ösztönösen gazdagodó Honismereti

mozgalmat segítették tudatos, a dilettantizmustól mentes, tervszerű közművelődési mozgalomra fejleszteni.

A 20. évfordulós szünetnél látjuk gyengeségeinket is. Csak néhányat említek, példának.

— Esetenként még gyenge a mozgalomban résztvevő partnerszervek együttműködése. Ez részben a népfront gyengéje a koordinációban, de részben a partnerek gyengesége a tájékoztatásban. Itt a szervek közötti gyakorlati, folyamatos, rendszeres kapcsolatra utalok.

— Gyengének látjuk a művelődési házak részvételét a honismeretben. Mintha a lehetőségek jóval nagyobbak lennének.

— A mozgalom eddig nem fordított kellő energiát a honismereti munkában összegyűlt értékek tömegméretű közkinccsé tételére. Ennek gyors, olcsó, hatékony formái még nem alakultak ki általánosan.

— Gyengék vagyunk népünk zenei és dalkincsének (a paraszti és munkás zenei és dalkincsre, a kórus-hagyományokra gondolunk elsősorban) megőrzésében, ápolásában, terjesztésében. E téren csak a közelmúltban kezdünk változtatni.

Es bizonyára van még más gyengeségünk is. Ezekre is kell gondolni, amikor a Honismereti mozgalom feladataira gondolunk, s azokat megfogalmazzuk.

3. *Ami a tennivalókat illeti: éppen elegendő van.* A tanácskozás bizonyára sok feladatot jelöl majd meg. En itt csak néhányat említek.

1. Legátfogóbb feladat: a honismeret szocialista szellemiségének gazdagítása! Ez nem szűkítést jelent, ellenkezőleg! Jelenti azt, hogy:

— Folytatni kell a teljes progresszióra kitekintést! „A történelmi múltban még ma is sok felfedezni való van” — mondotta *Darvas József* az I. országos konferencián. Szavai ma is érvényesek.

— Nagyobb figyelmet kell fordítani a magyar antifasiszta mozgalom történetére. Tágabb szemlélettel kell foglalkozni szocialista átalakulásunk olyan területeivel, mint: az életmód-változások; átrétegződések; új közösségek, közösségi szokások; 35 év tárgyi és szellemi emlékménye; új városrészek; tudományos-műszaki forradalom eseményei.

— Értékeink felfedezésével, ismertetésével erősíteni hazánk (döntően: az itt élő, dolgozó emberek) megbecsülését! Oly sok kulturális, művészeti alkotás árasztja a csüggedést, a kilátástalanságot, az eszmények és példák nélküli világlátást, a pesszimizmust, hogy vele szembe kell, hogy mi is (!) erősítsük a konstruktív magatartást segítő nemzeti önismeretet!

2. A lehetőségek jobb kihasználása az együttműködésben, az akciókban, a koordinációban, a közkinccsé tételben.

3. A mozgalmi és közösségi jelleg további erősítése. Ez sokszínűséget, rugalmasságot és öntevékenységet jelent, továbbá a meglévő, adott közösségekre, közösségi lehetőségekre való támaszkodást. Milyen közösségekre gondolok? Művelődési házakra, közgyűjteményekre, iskolákra, munkahelyekre. Továbbá családokra! Mert a család alapközösség, s egyben a legkisebb „honismereti” közösség is!

4. Új rétegekhez kell eljutni! Új „önkénteseket” kell bevonni, különös figyelemmel a fiatalokra! Nagyobb figyelmet kell fordítanunk a cigánylakosságra. Sok kulturális értékük van. Ezeket segítsük megőrizni, mégpedig velük és nem nélkülük. Ezzel is segítve beilleszkedésüket.

4. Befejezésül.

1. A HNF VII. kongresszusára készül. Ez a tanácskozás számukra ennek egyik előkészítő fóruma is.

2. Szándékosan nem terjesztettünk elő semmiféle ajánlást. Úgy gondoljuk: a tanácskozás alapján lehet teljes áttekintést végezni és *kell* a tennivalókat meghatározni. Tervünk: A tanácskozásra építve Honismereti Albizottságunk elkészíti a mozgalom átfogó értékelését, feladatait. Ezt országos titkárságunk elé vesszük, majd ajánlásainkkal együtt megküldjük az érdekelt párt, állami, társadalmi szervezeteknek, így a néprontbizottságoknak is.

3. A gazdag tartalmú, egyre több állampolgárnak önkéntes közéleti tevékenységet biztosító mozgalom fejlesztése közös feladatunk.

Ehhez a feltételek jók! A hazát, a népet-nemzetet és akaratát jól kifejező és képviselő politikát valósítunk meg. Amit a XII. pártkongresszus öntött formába. Ez igényli: a haza és a világ egyre mélyebb, egyre teljesebb ismeretét. Ehhez ad (mással nem pótolható) segítséget mindannyiunknak a Honismereti mozgalom. Ha jól csináljuk. A tapasztalatok szerint ez a nemes „ügy” jó kezekben van!

Dr. Köpeczi Béla:

A Magyar Tudományos Akadémia és a Honismereti mozgalom

Az Akadémia megalapításától kezdve feladatának tekintette nemcsak általában az úgynevezett nemzeti tudományok művelését, hanem külön is a tájakhoz, helyekhez kötött honismeret előmozdítását, de hogy milyen szellemben, az szinte kezdettől kezdve vita kérdése volt. Ezekben a vitákban az alapprobléma az volt, hogy mi a tudomány szerepe Magyarországon, milyen az összefüggés az egyetemes haladás és a nemzeti fejlődés között és mind a két feladat esetében mi a tudomány kötelessége. Arany János, az Akadémia 1865-ös közgyűlésén ehhez a vitához kapcsolódva a következő megállapítást tette: „Ha majd e haza szent földén minden rög ismerve lesz, minden kődarab elmondja, honnan jött, kikkel találkozott; ha minden élő, mely rajta tenyész és mozog, általunk összegyűjtve, a közös rendszerben foglal helyet; ha kitanultuk ege mérsékletét, a nedv- és aszályhordó fuvalmak viszonyait; ha népei egymásra temetkezett rétegeit felbuvároltuk a legmélyebbig, de kivált a ma élőknek — édes nemzetünknek — nyelv és tetteben nyilatkozó múltját, jelenét a tudomány teljes fényébe állítottuk: ez által oly politikai tőkére tettünk szert, melynek keletét legörömeztőbb ismeri el a művelt külföld. És im, ez a honismeret a tudományban.”

A Magyar Tudományos Akadémiát gyakran érte a múltban a vád és joggal, hogy elsősorban a nyelvvel, az irodalommal, a történelemmel foglalkozott, mint nemzeti tárgyakkal és gyakran konzervatív megközelítésben. Arany János programadó hangszólyal tiltakozik a leszűkítés, és a provinciális nacionalizmus ellen. Ennek a figyelmeztetésnek azonban csak 80 év múlva lett fogantaja. A felszabadulás után a megújított Akadémia testületei, majd intézetei nagy vállalkozásokba kezdtek, amelyek sokszor évszázados lemaradást voltak hivatva pótolni. Így újultak meg a régészeti, topográfiai sorozatok, a földrajzi név és a nyelvjárás kutatások, a néprajzi vizsgálódások, a művészettörténeti forráskiadások és persze általában a helytörténeti munkálatok. Nem maradunk azonban csak ezek között a hagyományos keretek között és most elsősorban erre szeretném felhívni a figyelmet.

Különösen az utóbbi évtizedben erőfeszítések történtek arra, hogy egy-egy régió földrajzi, gazdasági, társadalmi, jogi, történeti problémáival komplex módon foglalkozzunk. A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Intézete az utóbbi időkben ennek a régió kutatásnak egyre inkább elméleti és módszertani központja lesz. Szeretném azt is megemlíteni, hogy az Akadémia különböző bizottságai és intézetei, a tudományos kollektívák szorosan együttműködtek a megyei és más helyi szervekkel és közös vállalkozások is születtek. Úgy hiszem, hogy ezt a jó hagyományt folytatni kellene, annál is inkább, mert a helyi kutatások összehangolása számára most újabb lehetőségeket teremtettek meg az Akadémia vidéki bizottságai, amelyek segítséget nyújthatnak a honismereti munkához is. Az együttműködéshez az is hozzátartozott, hogy némely tudományos vállalkozás a tanácsok részéről anyagi támogatásban részesült. A jelenlegi nehéz körülmények között nem volna hasznos takarékoság, ha megvonnánk ezt a támogatást a szervezett kutatásoktól. A következő években arra törekszünk, hogy a helyi kutatásokat még jobban kapcsoljuk az országosakhoz, hogy a kutatási főirányokban résztvegyenek a vidéki kutató helyek és kutatók is.

Ezért is van nagy jelentősége nemcsak a szűkebben vett humán tudományok területén a nemzettudati kutatásoknak, a nemzeti kulturális és nemzeti történelmi és kulturális hagyományok feltárását és feldolgozását szolgáló kutatási programnak, amelynek előkészítése folyamatban van. Szeretnénk még interdiszciplinárisabb jelleggel fejleszteni a regionális kutatásokat is a különböző tudományágak összefogásával és természetesen nemcsak a Dunántúlon, hanem az ország más tájain is. Feladatunknak tartjuk azt is, hogy a honismereti kutatásokat minden tudományágban elméletileg is, módszertanilag is segítsük, s ebben többet kívánunk tenni a tudományos testületek, de az intézetek is.

Tisztelnél fogva elsősorban a tudományos kutatásról szóltam, de jól tudom, hogy a honismereti munkának nem ez az egyedül érdekes arculata. Nem kisebb jelentősége van az ismeretek terjesztésének, a tudat formálásának, a magatartás és a cselekvés alakításának. Ezt a tevékenységet azonban csak akkor folytathatjuk megfelelő színvonalon, ha rendelkezünk a kutatás által feltárt ismeretekkel, ha az új és régi adato-

kat tudományos módszerességgel dolgozzuk fel, és az ismeretterjesztésben korszerű, tudományos szemlélet alapján állunk. Ezért is kérem, hogy mindazok, akik szívükön viselik a honismeret ügyét, támogassák a kutató munkát.

Dr. Vargha Károly:

A földrajzi nevek védelmében

Egyetlen kérdésről szeretnék itt röviden szólni, olyan úgról, amely a jövőben országos honismereti feladattá növekedhet. *Széchenyi István* szava batorít szólásra ebben az ügyben, amikor ezt mondja: „Hallgatni, mikor beszélni kell, szintoly nagy hiba, mint beszélni, mikor inkább hallgatni kellett volna”. Gondjaim közel tíz évesek.

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Földügyi és Térképészeti Hivatala 1971-ben kiadta a földrajzi bizottsága által megvitattott Magyarország földrajzi névtára I. fontosabb domborzati táj- és víznevek című jegyzékét, 715 országos jelentőségű földrajzi névvel. A 10. 1974. sz. MÉM rendelet már a részletesebb földrajzi névtár összeállításáról gondoskodott és ennek alapján indult meg Magyarország földrajzi névtára I—II. megjelöléssel a 19 kötetből álló megyei sorozat összeállítása. A baranyai kötet 1978-ban jelent meg. Azt hiszem többen is ismerik, mert saját megyéjük-ről már olvasható ez a munka. Mivel az utóbbi mű előszava és a közölt tudnivalók honismereti és közművelődési vonatkozásúak is, közelről érintenek bennünket.

A MÉM említett kiadványaival kapcsolatosan nem kívánjuk vitatni, hogy megtörtént-e az összegyűjtött neveknek a helyi tanácsokkal való egyeztetése és az összegyűjtött névanyag helyi adatközlőkkel tervezett felülvizsgálata, ahogy azt az előző említé, de abban már kételkedünk, hogy a helyi tanácsok kizárólagos feladata-e a névanyag egyeztetése, és az anyag arról sem győz meg bennünket, hogy a legmegfelelőbb adatközlőkkel történt meg a nevek felülvizsgálata. Szomorúan vettük tudomásul, hogy ebben a honismeret, s általában a magyar művelődésügy szempontjából oly fontos kérdésben megyénkben minden a Hazafias Népfront-szervek és a Honismereti mozgalom bevonása nélkül történt. Féltő, hogy másutt is így áll a dolog. Nem mellékes az a kérdés sem, hogy — legalább a Hazafias Népfront szervein keresztül — megnyilvánulhattak-e az érdekelt nemzetiiségi szövetségek.

A tudnivalók ezekben a kötetekben — ugyanis egy ilyen fejezet is van — a rendelet értelmében előírják, hogy a földrajzi neveket a hivatalos kiadványokban, a Földrajzi Névtárban foglaltak szerint kell használni. Baranya és Somogy megye földrajzi névtára anyagát nagyjából áttanulmányozva, bizony elég sok hibát, hiányt és ellentmondást találtunk mind tartalmi, mind helyesírási tekintetben.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1967. évi genfi konferenciáján hozott 4. előírói számú határozata azt ajánlja, hogy „Minden névtestület készítsen országának valamennyi, szabványosított földrajzi nevét tartalmazó névtárat és ezeket folyamatosan helyesbítse”. Nyílik tehát mód az elkövetett hibák kiigazítására, bár jobb lett volna a hibákat nem elkövetni és nem közreadni nyomtatásban.

Szakköreinktől származó értesüléseim alapján állítom, hogy az említett kiadványban megjelent névanyagból kötetenként mintegy 100—150 ma is használatos, többnyire történelmi vonatkozású név hiányzik. Ha megyénkent ennyi név marad ki az említett névjegyzékből, az 19 megyénél rettenetes nagy veszteség.

Kossuth Lajos arra tanít „nemzetnek csak a lemondás halál”. Ez a lemondás földrajzi névanyagunkra is értendő, nem törvényszerű ugyanis, hogy a szocialista mezőgazdaság fejlődésével együtt járó Keleti I., Keleti II., Keleti III. tábla elnevezések bevezetése miatt néhány ősi földrajzi nevünk lemaradjon a turista térképekről, vagy kiessen a tudatból. A bizonyos nevekről való teljes lemondás a nevek halálát, értékekben való nagy szegényedésünket jelentené.

Meggyőződésem, hogy a Honismereti mozgalom minden megyében megtalálja az értékméntésnek azokat a legjobb módjait, amelyek lehetővé teszik, hogy az illetékes szervek egész társadalmunk javát szolgáló földrajzi névtárral és adatokban bővelkedő térképekkel gazdagítsanak bennünket. Az elkövetkező időszakra ez a földrajzi-név-kutatói tevékenység, amely úgy is a honismereti szakkörök munkája volt eddig is, a Hazafias Népfrontnak és a honismereti szakköri mozgalomnak hasznos és föl-

emelő, olyan országos vállalása lehetne, amelyet javaslok fölvenni a III. Országos Honismereti konferencia ajánlásaiba, illetve határozataiba.

Mozgalmunk húsz esztendeje igazolta, hogy lelkiismeretesen vállaltuk értékeink megőrzését, gyarapítását. Tudunk és a jövőben is tudunk majd dolgozni, harcolni is ha kell, alkár tájneveink megőrzéséért, történelmi, néprajzi, munkásmozgalmi adatok megszerzéséért, műemlékeink megbecsüléséért. Egyet azonban ne tanuljunk meg soha: értékeink pusztulására legyinteni; azt, amit dolgos kéz, értelmes fő az egyén vagy a közösség számára létrehozott, elherdálni.

Dr. Szathmári István:

A szókincsgyűjtés jelentőségéről

Az írásbeli beszámoló is kitért rá, többen említették, mint legfontosabbat a *földrajzinév-gyűjtést*. Erről csak annyit, hogy a Hazafias Népfront országos titkársága is foglalkozott vele és számunkra — mármint a földrajzinév-gyűjtőkre, nyelvészekre — nagyon kedvező határozatot hozott. Ismeretes, hogy lassan az egész országban befejeződik ez a nagy munka.

Foglalkoztunk a nyelvjárásgyűjtéssel általában, különösen a paraszti gazdálkodás szókincsének az összegyűjtésével. Ez is nagyon fontos, mert hiszen lassan kivésznek, tehát meg kell menteni őket. Foglalkoztunk a nemzetiségi nyelvapolással, a nemzeti-ségi területeken való földrajzi- és egyéb névgyűjtéssel. Új dolog az Ezerjófű akció is, amely nemrégiben indult.

Mindenki előtt ismeretes, hogy az anyanyelv a társadalmi és egyéni létnek az alapja. Nemcsak elkísér a bölcsőtől a koporsóig, hanem lehetővé teszi — ahogy a szociológusok mondják — az egyén szocializációját, tehát társadalmivá válását és a személyiség teljes kibontakoztatását. Ha ez nincs meg, akkor nem megy a társadalomba való beilleszkedés, de az egyéniség sem bontakozhat ki. Az anyanyelv egész valónkát áthatja. Ebből következik, hogy nagyon fontos a megértés és a megértetés. Tehát az, hogy a másikat megértem, akár beszélt az illető, akár leírta a maga mondandóját, továbbá hogy én ki tudjam fejezni magamat. Fontos az olvasástudás. Bizony a gyerekeknek nem kis százaléka úgy kerül ki az iskolából, hogy nem tud olvasni rendesen, tehát a megértéssel baj van. De baj van a megértetéssel is, tehát a kifejezéssel. Az utóbbi 15—20 évben a nyelvművelés területén nagy eredményeket értünk el: felvirágozott a Magyar nyelv hete, sok előadást tartunk, népszerűek a rádióknak az Édes anyanyelvünk adásai, efféle könyvek tömege jelent meg. Ez mind nagyon jó, de igazándiból az iskola és az egész társadalom segíthet. Mostanában mondják, leírják felelős emberek is, írók, hogy romlik a magyar nyelv. Ez igaz is, meg nem is. Igaz olyan értelemben, hogy a nyelv állandóan változik, nem is minden része egyformán és nem is egyforma gyorsasággal. Azonban amikor több ok van a változásra — és most szerencsénkre sokkal több ok van —, akkor több a salak is, de azért úgy nem igaz, hogy romlik a nyelvünk, csak az, hogy jobban kell rá vigyáznunk, jobban kell vele törődnünk. Különösen három területen van baj. Az egyik a bürokratikus, elszemélytelenítő, elkenő fogalmazásmód: „elintézésre került a dolog”, vagy „nem került elintézésre”. Nem az, hogy elintéztem, vagy nem intéztem el. Ennek aztán számtalan egyéb megnyilvánulása van a homályosságig, a nyakatekert mondatokig bezárólag, ami a megértést gátolja. A másik a hangos beszéd, a hangsúly, szünet, tagolás, a tempó, hanglejtés stb. Nem térek ezekre ki. A harmadik pedig, ami még inkább túlmutat a nyelven, a nyelvi magatartás. Tehát gondolok itt a megszólításra, a köszönésre és még inkább a durvaságra, trágárságra, amely bizony meglehetősen elterjedt. Hogyan lehetne segíteni, mit tudna tenni a Honismereti mozgalom, a Hazafias Népfront? Tovább kell vinni a földrajzinév-gyűjtést és egyéb akciókat. Azután — bár ez nem a közvetlen nyelvművelés még — a ragadványnevek, becenevek gyűjtésével, az anyakönyvekkel, a régi nevek, a nyelvjárás jelenségek gyűjtésével, a regionális köznyelvekkel érdemes foglalkozni. Aztán jön a nyelvművelés, a költői, írói nyelvvél való foglalkozás, a fogalmazás, amit régi szóval így neveztek. Milyen keretben lehetne ezt megvalósítani? Én mindenekelőtt a honismereti szakkörökre, diákközösségekre gondolok, mert a gyerekeket érdeklik a nyelvi, anyanyelvi kérdések. Különösen a szakmunkásképzők fon-

tosak, mert a heti egy óra nem elegendő, s a környezet is olyan, hogy nagyon sokszor az odakerülő gyerekek kifejező módon beszélni sem tudnak megtanulni. A másik a honismereti diáktáborok, az építőtáborok, szakkörök. Ott is kellene foglalkozni az anyanyelvi kérdésekkel.

A szakkörvezetőkről volt szó az írott anyagban, tessék egy pontba beiktatni, hogyha esetleg majd vizsgálni is kell belőle, ez is legyen része annak. Hogyha van Ismerd meg szakmádat mozgalom, mért ne indíthatnánk egyszer Ismerd meg anyanyelvedet címen mozgalmat? Nagyon ránk férne mindannyiunkra. Nagy Lászlónak a Versben büjdosóból vett idézetével fejezem be mondandómat: „Megnyugtát e bizonyosság, hiszek a szóban, kötelességem figyelni a szóra, bánnom a szóval odaadás és felelősség.” Hát nekünk kétszeres odaadásunk és kétszeres felelősségünk van, nemcsak magunk miatt, hanem másokért, mindazokért, akik ebben a magyar társadalomban élnek.

Knopp András:

A felnövekvő generáció azonosuljon a nemzet múltjával, jelenével és szocialista jövőjével

Engedjék meg, hogy a Központi Bizottság és a Központi Bizottság Tudományos Közoktatási és Kulturális osztálya nevében üdvözlöm a tanácskozás valamennyi résztvevőjét és önökön keresztül mindazokat, akik aktív munkásai a Honismereti mozgalomnak, kiknek eredményeiről részletesen szól az írásos beszámoló és a szóbeli referátumok, hozzászólások és mindaz, aminek itt tanúi lehettünk a kiállításon is és ennek az egész tanácskozásnak a légköre is. Külön szeretném megköszönni a Hazafias Népfront Országos Tanácsának és a népfrontmozgalom valamennyi aktivistájának, munkásainak a Honismereti mozgalom munkáját, mind szélesebb körű kibontakozását elősegítő, összefogó, irányító tevékenységét, mindazoknak a munkáját, akik hozzájárultak a Honismereti mozgalom eredményeihez és a mostani tanácskozás sikeréhez is. Szólni kell azoknak a szakembereknek, tudósoknak, tudományos műhelyeknek, közgyűjteményeknek és munkatársainak a tevékenységéről is, akik szakmai irányító munkájukkal, a szakköröknek nyújtott segítségükkel, tanácsaikkal, útmutatásaikkal járultak hozzá a mozgalom szakmai színvonalának emeléséhez, a honismereti munkálkodás szakszerűségének elmélyüléséhez.

Népművelési, közművelődési gyakorlatunkban az elmúlt 20 év során a közéletiség, a társadalmi tudat alakítása, a szocialista demokratizmus fejlesztése érdekében megkülönböztetett figyelmet fordítottunk a helytörténeti és honismereti mozgalom segítésére és támogatására. A Magyar Szocialista Munkáskárt XII. kongresszusa is nyomatékkal szövelt arról, hogy a szocialista hazaszeretet, a proletár internacionalizmus a társadalomépítő munka lendítőereje, kimeríthetetlen erőforrása. Társadalmunk szocialista vonásainak erősítésére irányuló munkájában a párt nemcsak a társadalomtudományok, a propaganda, az agitáció, a tájékoztatás és a művelődés területén dolgozókra számít, hanem a Honismereti mozgalom valamennyi résztvevőjére.

Külön szeretném kiemelni, hogy a honismereti munka aktív személyiségformálása elősegíti a személyiségnek a közösséghez, szülőföldhöz való aktív viszonyulását. Mindezen túl a mozgalom elsődleges feladata kell hogy legyen, hogy a fiatalok és idősebbek, munkaközösségeik és nemcsak az egyének részvételét biztosítsa, tehát szakkörök, múzeumbarát körök, népművészeti gyűjtő csoportok közösség formáló tevékenységét is segítse, épp az értelmes feladatok megtalálásában és megoldásában. A Honismereti mozgalom feladatairól, céljairól itt már részletesen szövelt a referátum és a korreferátumok is. Én ehhez nem kívánok hozzátenni semmit, mert messzemenően egyetértek mindazzal, ami elhangzott. Általában nemzeti múltunk, az egyes közösségek múltjának, hagyományainak feltárásáról beszélünk, amikor a Honismereti mozgalom feladatait legáltalánosabban körvonalazzuk.

Szó volt itt több szempontból is arról, hogy a Honismereti mozgalomnak egész progresszióknak hagyományrendszerét kell feltárnia. E téren abból kell kiindulni, hogy mi az ami a felnövekvő generáció szempontjából a legfontosabb, hogy azonosulni tudjanak a nemzeti múlttal, a hagyományokkal, a nemzet jelenével és szocialista jövőjé-

vel. Egy-egy konkrét közösség történetének ismerete mindig az egyik legjobb eszköz a társadalom történetének és élő konfliktusainak a megértése szempontjából. Ilyen szempontból én úgy érzem, nagyon nyomatékosan kell kiemelni azt, amiről szót az írásbeli referátum és itt is szó volt, nevezetesen a közelmúlt hagyományainak a feltárását és nem is csak hagyományokra gondolok, egyáltalán a közelmúlt szocialista fejlődésének, történetének, konfliktusainak a feltárását, mert itt vannak talán a legnagyobb hiányok a felnövekvő generáció történelmi tudatában. Nagy adóssága ez a történelemtudománynak és a Honismereti mozgalomnak is.

A közművelődési szemlélet erősödésével egyre több helyi támogatást kap a Honismereti mozgalom a szakemberektől, a tanácsoktól, az ifjúsági szervezetektől, és művelődéspolitikai gyakorlatunk alakítása során a pártszervek is fokozottabban építenek a Honismereti mozgalom tudatformáló szerepére. Erre a jövőben is fognak és szeretnénk építeni a pártszervek, és többek között ezért is tartjuk nagyon jelentősnek ezt a mostani tanácskozást.

Dr. Csapóné Tábori Hajnalka:

A Hajdú-Bihar megyei honismereti táborok tapasztalatai

A honismereti mozgalom egyik, az ifjúságnak leginkább megfelelő formájáról, a honismereti táborok Hajdú-Bihar megyei tapasztalatairól szeretnék szólni. 1974 óta rendezünk honismereti táborokat, mégpedig két ifjúsági korosztálynak, az úttörőknék és a KISZ korosztályú fiataloknak. Az úttörők részére szervezett honismereti táborokat Berettyóújfaluban, a berettyóújfalui Bihari Múzeum segítségével, az ottani párt- és tömegszervezeteknek a vezetésével és segítségével és a pedagógusok közreműködésével rendeztük meg. A megyei múzeumi honismereti tábort — a KISZ korú fiatalok részére rendezendő táborok ezt a nevet viselték — most már negyedik alkalommal rendezték meg a KISZ Megyei Bizottsága és a Déri Múzeum. Ezek a táborok egyhetesek, a helyszínt pedig ott választjuk ki, ahol új múzeumi épült, vagy új múzeum létesül és a gyűjtőmunkával az új múzeum anyagát gyarapíthatjuk.

A tábor munkája általában négy — régészeti, természetföldrajzi, helytörténeti és néprajzi — szekcióban folyt. Az volt a célunk, hogy ezeknek a szakterületeknek a megismertetésével a múzeumi terepmunkát, a feldolgozást is megismertessük a gyerekekkel és segítséget nyújtsunk nekik a későbbi pályaválasztáshoz. Az idén a négy szekció munkája mellé még egy ötödiket is felvettünk, népi építészeti emlékeink vizsgálatát.

A táborban résztvevők a délelőttökön terepmunkát végeznek, délután pedig egyéb közművelődési formákban tevékenykednek. Olyan előadókát hívunk meg (újságírókat, politikusokat, muzeológusokat, egyetemi tanárokat), akik egy-egy témához kapcsolódó előadásokat tartottak.

A táborzás után ezeket a fiatalokat most már négy éve rendszeresen visszahívjuk a múzeumba, tárlatvezetésekét tartunk számukra, igyekszünk nekik segítséget nyújtani, hogy résztvegyenek a különböző pályázatokon; kérdőíveket adunk számukra és mindenképpen segítjük a munkájukat. Örömmel nyugtáztuk, hogy voltak közöttük akik pont a honismereti táboroknak a hatására, az ottani munka után szerették meg a terepmunkát, a fizikai munkát és döntöttek úgy, hogy hivatásuknak választják ezt a nem is olyan könnyű, de nagyon szép szakmát.

Természetesen vannak problémáink is, mert nem minden évben kedvező az időjárás és ilyenkor lehetetlenné válik a terepmunka, vagy pedig egy-egy közös kirándulást tesz tönkre egy ilyen esemény. Néha pedig a jelentkező gyerekegyanyag olyan, hogy nagyon nehéz velük szót értenünk.

„A munka és a haza gyarapodása összetartozó fogalmak”

A Szakszervezetek Országos Tanácsa elnökségének nevében köszöntöm a tanácskozást. Meggyőződésem, hogy ez a hagyományosnak tekinthető eszmecsere ismét hasznos lesz. Hozzásegít a szocialista hazafiság tartalmának pontosabb feltárásához, gazdagításához, a haladó nemzeti hagyományok ápolásához. Módot ad majd a Honismereti mozgalom tapasztalatainak megfogalmazására, a nemes célok érdekében dolgozó mozgalom új lehetőségeinek feltárására.

A szocialista hazaszeretet, az internacionalizmus eszméjének ápolása, a magyar szakszervezetek munkájának szerves része. Mi abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a dolgozó emberrel jórészt munkahelyen, legfontosabb tevékenysége, munkavégzése közben teremtünk állandó kapcsolatot. A munka, és a haza felemelkedése, gyarapodása összetartozó fogalmak. Emberi tett, hasznos cselekvés nélkül nem születik új érték, nem elégíthetők ki a legalapvetőbb emberi igények sem. Szocialista forradalmunk jelenlegi szakaszában, a fejlett szocialista társadalom építésében, ma mindennél inkább erre, a tettekben megtestesülő hazafiságra van szükségünk. Legnagyobb tarthatóaink és lehetőségeink egyaránt az emberi munkavégzés minőségének javításában vannak.

A nemzet múltjában és jelenében gyökerező nemzeti öntudat ápolására, gyarapítására, napjaink világgazdasági körülményei között különösen nagy szükség van. *A Honismereti mozgalomnak éppen abban van a legnagyobb ereje és jelentősége, hogy a szűkebb és tágabb társadalmi-földrajzi környezet megismertetése, a nemzeti hagyományok feltárása révén visz közelebb a haza értékeinek megismeréséhez, és ösztönöz az alkotó munkára, a tettekben is megnyilvánuló hazaszeretetre. A múltat, az elődök tetteit is csak akkor tudjuk igazán becsülni, ha képet alkothatunk arról: mivel járultak hozzá a haza gyarapodásához.*

A szakszervezetek ezért is támogatják, és segítik a maguk eszközeivel azokat a kutatásokat, amelyek szakmák, üzemek történetének eddig ismeretlen vonatkozásait tárják fel. Ez a kutatómunka egyre szélesebb körben folyik, mind több eredményt mutat fel. A szakmák, üzemek, ipartelepek múltja a nemzeti történelemnek olyan részterületei, ahonnan a társadalomtudományok mindenkor szívesen merítenek. A Honismereti mozgalom keretében végzett kutatómunka eredményei segítik az egyes korok társadalmi-politikai mozgalmainak jobb megértését, a magyar gazdasági-ipari fejlődés megismerését. Az iskolapadból kinövő generációk a munkaadók, gépek mellett, vagy a szellemi alkotópályákon folytatják tovább életüket. A nemzeti hagyományok ápolása, a múlt és jelen tisztelete akkor lesz igazán erős bennük, ha *történelmi hazafias nevelésük folyamata: azaz a munkahely ott folytatja a tudatformálást, ahol az iskola abbahagyta.*

A szakszervezetek azért is támogatják az „Egy üzem, egy iskola” mozgalmat, amelynek célja a munkásélet, a munkahely megismertetése, megszerettetése. Az üzemen ismerkedő fiatalok előtt nemcsak a munka szépsége, hanem a gyár múltja is feltárul, s ezt összekapcsolhatják az iskolában szerzett történelmi ismeretekkel. Az iskolák és üzemek között kialakuló sokrétű kapcsolat elősegítheti a hazafias nevelés folyamatosságát, a munkába álló fiatalok zökkenőmentes átállítását az élet adta új feladatokra.

A szakszervezetek minden rendelkezésükre álló eszközzel azon dolgoznak, hogy eredményeinket sokoldalúan, vonzóan mutassák be, megbecsülést adva a tisztességesen végzett munkának, a becsületesen dolgozó embernek. Mindezt olyan módon tesszük, hogy eredményeink reális bemutatása új tettekre is sarkalljon, ösztönzést adjon nagyszerű céljaink megvalósításához.

A felnőttek körében a szocialista emberre jellemző tulajdonságok kibontakoztatásában, a munkahelyi közösségek tehetnek legtöbbet. A munkahely tudatformáló hatásában kiemelkedő szerepük van a szocialista brigádoknak. A munkában való helytállás, a feladatok közös erővel történő sikeres megoldása olyan összekötő kapocs a közösségek tagjai számára, amely hatásában túlmutat a munkahelyek falain, befolyást gyakorol a magánélet különböző területeire is.

A szabadidő eltöltésének közös programjai, a hazai történelmi emlékek, a tájak, a népi hagyományok jobb megismerését is szolgálják. A munkások mellett a közös kirándulásokon, kulturális programokon szerzett élmények is bekerülhetnek a brigádnaplóba, s arra törekszünk, hogy egyre színesebben írjanak a brigádelet kis és nagy eseményeiről. A brigádnaplók — ha jól vezetik — jelentős kultúr- és hagyománytörténeti értéket képviselnek. Tükrei szocialista fejlődésünk fontos szakaszainak. Írásos emlékei annak az egész népet átfogó munkának, amit a szocializmus alapjainak lerakásáért, a fejlett szocialista társadalom építéseért az egyes munkahelyeken, kisebb közösségekben végeztek és végeznek.

A szakszervezetek helyi szervei és tisztségviselői minden munkahelyen a szocialista brigádmozgalom tartalmasabbá tételén dolgoznak. Ennek szellemében szorgalmazzák a brigádok bekapcsolódását a Honismereti mozgalomba, így pl.: a szakma- és üzemtörténet kutatásokba, az Ismerd meg hazádat mozgalomba, a munkás és a népi hagyományok kutatásába, ápolásába.

A szakszervezeti művelődési intézmények, művészeti együttesek tevékenységének szerves része a munkásműlt hagyományainak feltárása, ápolása, a népművészeti értékek megmentése, továbbtételése. A bemutatkozás különböző fórumain, versenyeken, fesztiválokon, baráti találkozók munkásfiatalok, szocialista brigádok és egyéb alkotó közösségek kapnak lehetőséget arra, hogy alkotó tevékenységüket ország-világ elé tárják.

A szakszervezetek segítik mindazokat az egészséges törekvéseket, amelyek a múltba, a népművészetek legtisztább rétegeibe kívánnak visszanyúlni, hogy a feltárt értékeket mindennapjaink művészetének részévé avassák. Művészeti együtteseink rendszeresen járják a világotó Műsoraikkal, szocialista emberségükkel mindenütt méltón képviselik hazánkat, s művészi eszközeikkel hagyományaink megismertetését szolgálják.

A honismeret eredményeinek helyes alkalmazása, a mozgalom értékeinek felhasználása szocialista építőmunkánk jobbítása érdekében mindannyiunk közös törekvése. Ugy gondolom, ez a tanácskozás hozzájárul a mozgalom további lehetőségeinek feltárásához, a fejlődés útjának megjelöléséhez.

Dr. Czibalmos Béla:

A termelőszövetkezeti- és a Honismereti mozgalom kapcsolata

A Hazafias Népfront által kezdeményezett és irányított Honismereti mozgalomban részt vesznek a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, ezért alakulhatott ki nagyon szoros és jó kapcsolat a mezőgazdasági szövetkezetek, valamint a népművelők, a levéltárosok és a művelődési intézmények dolgozói között. Ebben az együttműködésben arra vállalkoztunk, hogy a paraszti világ legszebb értékeit megőrizzük, s ugyanakkor megőrökítsük mindazt, ami a mezőgazdaság szocialista átszervezésének előkészítésével, az átszervezéssel, majd a mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom megszilárdításával kapcsolatos. Egyre növekszik azoknak a mezőgazdasági szövetkezeteknek a száma, amelyek arra vállalkoznak, hogy írásban örökítsék meg közösségük történetét. Ezek a tsz-történetek rendszerint túlnőnek az üzemi méreteken, átfogják egy-egy település történetét, s megőrökítik mindazt, ami az elmúlt két, vagy három évtizedben falvainkban történt. Bizonyítéka ez annak is, hogy mekkora szerepet játszik hazánkban a termelőszövetkezeti mozgalom a falusi viszonyok átalakításában, és igazolja, hogy a mezőgazdaság és általában az élelmiszertermelés milyen terület- és településfejlesztési tényező.

Ez a munka fejlődésünknek olyan szakaszában történik, amikor jól érzékelhető nemzedékváltás megy végbe a mezőgazdasági szövetkezetekben, állandóan csökken azoknak a száma, akik résztvettek a forradalmi átalakulásban és akiknek a tapasztalata, tudása, mondanivalója nagyon fontos az utódok számára: egyrészt a föld, a paraszti világ és a falu megbecsülésében, másrészt pedig azoknak az ismereteknek a gazdagításában, amelyek az emberek közti kapcsolatok kialakításában nélkülözhetetlenek és amelyek a dolgok társadalmi oldaláról a szövetkezetek lényegét adják.

A mezőgazdasági szövetkezetek sokat fordítanak falvainkban a kultúra és a népi szokások ápolására, átmentésére, fejlesztésére. Fölkaroltuk az amatőr művészeti együtteseket, vannak szövetkezetekben működő Páva-körök, néptánc együttesek, vers- és prózamondó körök.

A magyar mezőgazdasági szövetkezetek annak a politikának a végrehajtásában, amelynek segítségével erre a színvonalra jutottak, azért alkothattak nagyot és marandót, mert nemcsak azzal törődtek, hogyan lehetne racionálisan magas színvonalra fejleszteni a termelési alapokat, hanem a résztvevő emberek szellemi, kulturális gyarapodására is figyelmet fordítottak.

Fábián Zoltán:

A Honismereti- és az Olvasó népert mozgalom szétválaszthatatlan egymástól

Két köszöntést hoztam erre a tanácskozára. Egyrészt az Írószövetség titkárságának, másrészt az Olvasó népert mozgalom titkárságának köszöntését. Nem szeretném, ha ezt csak formálisnak vennék, éppen ezért néhány gondolatot fűzök a köszöntéshez.

Hogyan is gondolkodik az Írószövetség a Honismereti mozgalomról? A kezdetektől fogva — amikor még Darvas József volt az elnökünk —, a legnagyobb érdeklődéssel szemléltük, hogy mivé is válhatik ez a vállalkozás. Fokozatosan ébredtünk rá, hogy milyen nagy a jelentősége. Az a hajszálgyökér növesztő munka, amit a Honismereti mozgalom végez, olyan új jelenségeket, olyan új olvasói igényeket is nevel a közéletben, amelyek föltétlenül visszahatnak magára az írói munkára. Visszahat, mert megváltoztatja a közéletet, a közgondolkodást és a közérzetet. Ahogy nő és gazdagodik az a hajszálgyökér-rendszer, amely a honismereti munkával megvalósul, úgy gazdagodik — ha szabad ezt az oleós hasonlatot mondanom — a lombzat is.

A másik szempont, ami nekünk hallatlanul fontos, éppen az a szömentő tevékenység, amelyről itt már szó esett. Amikor a növények neveire gondolok, eszembe jut Fazekas Mihályék, Diószeghy Sámuelék, Csokonai Vitéz Mihályék tevékenysége, amikor annakidején a debreceni kis Bigecsben elkezdték megírni a magyar fűvészkönyvet.

Hadd említsek meg valamit, amit úgy gondolom, érdemes volna a honismereti munkának magára vállalnia. Itt vannak ezek a község összevonások, meg amikor a városok felfalják a közvetlen környezetükben lévő kis falvakat. Megérthető, ha közgazgatásilag ez így szükséges, de mért kell megszüntetni emiatt a nevüket is? Csak néhány példát mondok szűkebb pátriából. Vásárosnamény mellett volt két pompás kis falu, *Gergelyi* és *Ugornya*. Aztán összevonták és lett belőle *Gergelyiugornya*. Most pedig *második kerület*. Mit mond ez? Senkinek semmit. Kár ezeket megszüntetni. Én nagyon sok helyütt megfordultam a világban, másutt is felfalják a városok és a nagyobb települések a kisebbeket, de meghagyják a nevüket. Még az egyes kerületeknek is meghagyják a nevüket. Londonban mindenki tudja, hogy Chelsea, az Chelsea és nem pedig nem tudom hányadik kerület. Én örülnék, ha a Honismereti mozgalom magára vállalná azt is, hogy ne szüntessük meg ezeknek a kis településeknek a nevét, mert ezek is a történelmünket őrzik.

Az író számára talán nincsen izgalmasabb feladat, mint annak a kutatása, hogy hogyan is alakul, változik a ma élő ember, hogyan valósítja meg önmagát. Ebben az önmegvalósító munkában félelmetesen nagy szerepe van ennek a gyökérnövesztő tevékenységnek, amit a honismereti munka jelent, mert önmagam gyarapszom vele mindenekelőtt és önmagam gyarapodásával növelem magam körül a közösség értelmi és érzelmi szintjét. Itt ugyanis nem egyszerűen arról van szó, hogy az emberek kész ismereteket vesznek át valakitől, vagy könyvekből, hanem ők maguk járnak utána, ők maguk fedezik föl. *A felfedezés nagy élménye adatik meg a honismereti munkában*. Persze a kudarc is nem egyszer, mert éppen rossz helyütt keressük, vagy nincs elég szívósságunk. A kudarc és a siker együtt, szinte egymást ellenpontozva van jelen ebben a tevékenységben, éppen ezért sokkal jellemformálóbb, mint másfajta ismeretszerzés. Tehát olyan emberformáló munka, amely nélkül nagyon szegények lennénk és nagyon kevesek lennénk. Ennek az ábrázolása pedig minden bizonnyal nagyon is

méltó írói feladat és nélkülözhetetlen is, hogyha az ember nem akar sematikus, vagy eltévedett lenni.

A másik üdvözlötet és köszöntést az Olvasó népért mozgalomtól hozom. A két mozgalom ikertestvér, nem megy egymás nélkül. Eppen ma ebéd után sétálva felfedezek egy emléktáblát a régi papnövelde falán. Az áll rajta, hogy Szily József püspök a XVIII. század végén, itt ebben az épületben telepítette le a város első nyomdáját és ezzel nyomtatta ki először 1794-ben Mikés Kelemen leveleit. Szégyen, gyalázat, de nem tudtam, hogy Mikés Kelemen leveleit Szombathelyen nyomtatták ki, szégyenlem magamat mint író és mint irodalomszervező kiváltképp. Elkocdtem tünödni, hogy csak ez a kis emléktábla is mi mindent indít el az emberben, mit hív elő: Mikés Kelemen, Rákóczi... első nyomda, a könyvkiadás, egyáltalán a magyar könyvteremtés történetét, szóval mi minden bojdul fel az ember gondolatában? És akkor kajánul megkérdeztem magamtól: ez most Székely Györgyre tartozik, vagy rám? Honismereti munka ez, vagy Olvasó népért mozgalom munkája? Azt hiszem, mind a kettőnkre és mindnyájunkra. A kettő szétválaszthatatlan és nem is tud egymás nélkül létezni.

Végül az anyanyelv. Szívem szerint szólott mindenki, aki erről beszélt. De számomra az anyanyelv fogalmkörébe tartozik az énekelt, vagy a hangszeren játszott zenei nyelv is, a tánc és az alapvető emberi viselkedésnek a normarendszere is. Mindezt valamiképpen az anyanyelv egésze öleli fel az én gondolkodásomban. Akiknél az anyanyelv valahol sántít, az anyanyelv dadog, ott az egész embernél mindenhol dadogás következik be. elbizonytalanodás. A nyelv nemcsak az önkifejezés és az önmegértésnek az eszköze, de a magunk belső világának a rendezési eszköze is. Annakidején, amikor az Olvasó népért mozgalmat meghirdettünk, Antonio Gramscitól választottunk mottót. „A kultúra nem más, mint belső érnünk fegyelmének, rendjének a megteremtése, hogy felismerjük történelmi hivatásunkat.” Ahhoz, hogy valóban megteremtjük a magunk belső érnének fegyelmét, rendjét, felismerhessük a magunk történelmi hivatását, ismernünk és tudnunk kell anyanyelvünk minden vonatkozását.

Ágoston László:

A Honismereti mozgalom és a tájékoztatás

A tanácskozás eddigi munkája azt erősítette meg, hogy mozgalmunk új minőségi korszakába lépett.

A két évtizedes múlttra visszatekintő szervezet, Honismereti mozgalom nemzeti kultúránk szerves része és igazi népmozgalom, amivel a jövőben méginkább számolnunk kell. A mozgalom a szó igazi értelmében szellemi értékmentés és értékgyarapítás is.

Néhány szót a tájékoztatás és a Honismereti mozgalom viszonyáról. A mozgalom növekvő támogatást kap a központi és a helyi tájékoztatási eszközöktől, Magyarországon a Honismereti mozgalomnak a tévét, a rádiót is beleértve, jó sajtója van. A Magyar Távirati Iroda csupán július hónapban 27 jelentős anyagot adott ki a honismerettel összefüggő kérdésekről, színvonalas, szép munkákat. A magyar újságírásban dolgozik 200—250 olyan honismereti munkát értő és szerető újságíró, akikre a jövőben is számítani lehet.

Evtizedes múlttra tekint vissza a Magyar Újságírók Szövetségének a *Hazának rendületlenül* című sajtópályázata, amelyre eddig több mint 3000 pályamunka érkezett be. Ez év szeptemberében kerül sor az újabb pályázat értékelésére, amelyre megközelítően 200 munka érkezett. A pályázat legnemesebb anyagait kötet formájában is kiadtuk, a KISZ kiadója vállalta a megjelenítést. Siker lett ebből a kiadványból, jó pár iskolában — mint tudjuk — pult alatti taneszköz. Tovább kell gondolkoznunk a mozgalom által feltárt, összegyűjtött, igen jelentős értékek szervezetebb, teljesebb és hatékonyabb közkinccsé tételén, szervezettebb és hatékonyabb felhasználásán.

Mindaz, ami most már birtokunkban van, magasabb hatékonysággal, érettebben épüljön be a nemzet gondolkodásába. Az újságíró-képzésben is keressük annak a módjait, hogy a sajtó hogyan tudja ezt a munkát is jobban segíteni. Nagyon fontosak a honismereti munka szempontjából a jól előkészített, jól megválasztott sajtótájékoztatások. Nagyon fontos, hogy mindazzal, amivel a mozgalom, annak egyes részterületei rendelkeznek, jól jussanak el, jól megválasztottan a maguk helyén a lapokhoz, a la-

poknál dolgozó kollegákhoz. Fordítsunk fokozott figyelmet közösen — és ebben az újságírás igyekszik megtenni a magáét — a helyi múzeumok, helyi kiállítások esztétikai megoldásaira, a látogatottságra, a propagandára, a megnyitás színvonalára, közéletiségére. A hon, környezeti életünk alaposabb ismerete és propagandája nagyon fontos iskolai, múzeumi, művelődési intézményi feladat, de a hon propagandája, a honismereti tevékenység segítése ugyanilyen fontos feladata a tanácselnöknek, a vállalati igazgatónak, a körzeti orvosnak, a patikusnak is. Meg kell oldanunk a nagyon értékes, nagyon jelentős, most már nagyon nagyszámú helytörténeti kiadványok, monográfiák, tehát a helytörténeti irodalomnak valamilyen országos orgánumba tételét, hogy országosan is legyen valami teljesebb áttekintés. Tovább kell erősíteni a KISZ-szel, az MHSZ-szel, a szakszervezetekkel, a Vöröskereszttel és más társadalmi szervezetekkel való szervezettebb, jobb együttműködést. Javaslok, hogy minden területen foglalkozzunk többet legújabb korunk, szocialista történelmünk emlékeinek összegyűjtésével és megismerésével, ami mellett olyan magától értetődően el tud menni az ember. 25 éve van a falunak bekötőútja, de az új nemzedék már nem tudja hogyan épült meg, most összedől egy-egy 45 utáni mozi, érdemes volna tudni, honnan lett az a mozi abban a kis 600 lelkes faluban, kik kilincseltek, kik leveleztek először érte és hogyan.

Nagy érték van a birtokunkban! Egész népünk érdeke, hogy minden területen magas színvonalon és gyakorlatiasan gazdálkodjunk vele!

Dr. Barcza Géza:

Nem nélkülözhetjük a társadalom segítségét

Nincs olyan törvényünk, amiben a műemlékek védelmét ne helyeznék egy síkba egyéb kulturális emlékek védelmével. Legutóbbi példa erre, amikor a Büntető Törvénykönyvben szentesítve jelent meg a műemlékek védelmét szigorúan büntető jogszabály. Mégis az a véleményünk, hogy nem a rosszindulat, hanem nagyon gyakran a tudatlanság, a közöny, a megnemértés az, ami pusztítja műemlékeinket. Búszték lehetünk arra, hogy az elmúlt 35 évben és különösen 1957 óta többet tettünk a műemlékek védelmében, mint az azt megelőző 80 évben, 1872-től kezdve, hivatalos a műemléki szervezet. Ezt az eredményt azonban nem magunknak könyvelhetjük el, mert nem tudtuk volna elérni, ha közigygyé nem vált volna a műemlékvédelem. Mi az első pillanattól éreztük, hogy a Hazafias Népfrontban a társadalom segítése nélkül, íróasztal mellől nem tudunk műemléket védeni.

1959 márciusában a Hazafias Népfront Országos Központjának a székházában tartottuk meg első országos értekezletünket és jövőre a tizenegyediket tartjuk Kecskeméten. Amikor a magyar műemlékvédelem gondjairól beszélünk, nyilvánvalóan sok minden elénk tölul.

Többünkben talán még egy év eltelte után is a Pusztuló műemlékeink nyomában című tévéfilm jelentkezik. Hogy lehet az, hogy legtöbbet tettük és mégis ilyen problémáink vannak. Nagy volt az örökség, súlyos a teher, a háború még mindez továbbrontotta. Nagyon gyakran nem az anyagi erő a kevés, hanem a szellemi kapacitás. Tervszerűen tovább kell végezni munkánkat és ehhez eligazítást adott a közelmúltban az Epitésügyi és Városfejlesztési Minisztérium értekezlete, amely a magyar műemlékvédelem távlati elképzeléseit elfogadta.

Ebből a következőket emelem ki, mint a leglényegesebbeket: a műemlékvédelemnek a hasznosítás a kulcskérdése. A legrosszabb hasznosítás is jobb, mintha a műemlék üresen áll, mert az aki a tétó becsurgását úgy veszi észre, hogy nyakába csurog az eső a legrosszabb gazdaként is meg fogja igazítani azt a cserepet. De ha senki nem törődik a műemlékkel, akkor össze fog dőlni. A miniszteri koncepció másik nagyon lényeges kérdése az, hogy a műemlékeket jobban karban kell tartani. A Központi Bizottság 1978. október 12-én, építőiparról szóló határozatában is nagyon jelentős témaként került előtérbe az, hogy az ország épületvagyonát meg kell védenünk és sokkal többet kell fordítanunk a fenntartásukra. Amikor a Pusztuló műemlékeink nyomában című tévéműsort bemutattuk, a társadalmi reakálás sokkal nagyobb volt, mint a hivatalos. Szocialista brigádok jelentkeztek, hogy különböző műemlékeknél elvégzik a munkát; felajánlják a szabad szombaton végzett munkájuk ellenértékét műemléki cé-

lokra. Ifjúsági szervezetek jelentkeztek hasonló felajánlásokkal, magánosok, akik azt kérték, hogy adhasanak évente meghatározott összeget műemléki célokra. Hozunk létre egy társadalmi műemléki alapot, kaptuk a javaslatot, vonjuk be a világon élő összes magyart a műemlékek megmentésébe. A Tájak, korok, múzeumok nevű országos honismereti akciót elindító bizottság magáévá tette ezt és szerveinek tisztviselői felhatalmazást kaptak arra, hogy indítsunk országos akciót, mert az ország tenniakarását nem nélkülözhetjük.

Dr. Eperjessy Géza:

A szociográfia jelentősége a Honismereti mozgalomban

A honismeret olyan komplex disciplina, tevékenység és egyben mozgalom is, amelynek a palettájáról nagyon is hiányzik a *szociográfia*. Nem véletlen, hogy nem beszéltünk erről, holott ott bújkált a sorok között, amikor emlegettük a Magyarország felfedezése sorozatot, a népi fók hagyományait; amikor helytörténetet műveitünk, amikor a szakköreinkben erre készítjük fel kisebb vagy nagyobb tanítványainkat. egyetemistákat, főiskolásokat, akkor nemcsak a közelmúltnak vagy a feudális kornak a történetét vizsgálhatjuk meg városban vagy faluban, hanem a jelenlegi problémáit is, szociológiai, helyesebben szociográfiai módszerekkel. A szociográfiai módszerek megtermékenyíthetik a helytörténeti kutatást is, min; ahogy a történeti módszerek is segítséget nyújthatnak a szociográfia számára. Egészséges hagyományokat folytathatunk tovább, a falukutató mozgalomnak, a Györfly kollégiumnak, a NÉKOSZ-nak a hagyományait.

Mi magunk ezzel meg is próbálkoztunk Csepelen, együttműködési megállapodást kötve a csepeli Vasmű Társadalomtudományi Intézetével, a szocialista életmód vizsgálátára, és ebben próbáltuk ki az erőnket. Elég nehéz feladat, de ma már, azt hiszem, bátran lehet ezzel foglalkozni, és nagyon sokat ígérhet. Ez a szín a palettánkon valóban kiegészítheti a honismereti mozgalmat.

Dr. Jeney Jenő:

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat munkájának csaknem minden területe érintkezik a Honismereti mozgalommal

A társulat tevékenysége nemcsak a történelmi és a földtudományi ismeretterjesztés, avagy hazánk különböző részeit oly összetetten és élménynyújtóan bemutató országjáró turák vezetése révén járul hozzá száz- és százazrek helytörténeti, s tágabban vett honismeretének gazdagításához. A tudományos ismeretterjesztés szinte valamennyi ága — így pl. az irodalmi és a művészeti, az anyanyelvi és a néprajzi, de nem kevésbé a termelési-műszaki, a közgazdasági, a szociológiai stb. is — nagyon sok szállal kötődik a helytörténethez, a honismerethez.

Társulatunk — még ha többre is lenne szükség — nem keveset tett és tesz ma is a helytörténeti ismeretek és a Honismereti mozgalom szélesítéséért, elmélyítéséért. Am az eddiginél még jobban együtt kell láttatnia, tudatosítania az ország általános helyzetét, és annak helyi vetületeit, mind az eredményeket és a gondokat, mind pedig a tennivalókat illetően. Hiszen a szocialista társadalomépítés is — bár egymásra támaszkodva — mindenkor adott helyeken folyik: a városokban, a községekben. Miként a má a múlt készítette elő, a jövő a mában kovácsolódik, amelynek egyaránt színtere a városokból és községekből álló ország és az országot alkotó minden város és község. Ebben van a Honismereti mozgalom és benne a helytörténet ápolásának jelentősége.

A Honismereti mozgalom — amellyel, hogy tudást gyarapít, s a szellemi és anyagi kultúra maradandó értékeinek becsülésére tanít — egyben a szocialista nevelésnek, tudatformálásnak is értelemre és érzelmekre sokoldalúan ható, sajátos eszköze. Az elmúlt 20 esztendőben a Honismereti mozgalom tiszteletre méltó sikereket ért el. Ha az írásbeli és a szóbeli beszámolóiban, meg a hozzászólásokban foglaltakat megszívleljük, e mozgalomra múltjához képest sokkalta nagyobb jövő vár.

Bedő László:

A Magyar Partizánszövetség együttműködik a Honismereti mozgalommal

Az elmúlt konferencia óta született egy megállapodás a Hazafias Népfront Honismereti Albizottsága és a Magyar Partizánszövetség történelmi és propaganda bizottsága között, amely mindkét szervezet éves munkaterveiben szerepel és jónéhány vonatkozásban már meg is valósult. Összeállítottunk egy létesítmény jegyzéket, amelyik az egész ország területén rögzíti az eddig felkutatott és nyilvántartott, a magyar ellenállási mozgalommal kapcsolatos legkülönbözőbb emlékeket. Remélem, hogy ezt rövidesen — legalább megyei részletességgel — közre tudjuk adni. Öszintén bízom abban, hogy a legközelebbi konferencián már bemutatathatjuk a Magyar Ellenállási Mozgalom kislexikonját. Hiánypótló munka lesz, amely a teljesség igénye nélkül is sokat fog segíteni az események, az ellenállási mozgalom résztvevőinek és legfontosabb adatainak, fényképek közlésével.

A Magyar Partizánszövetség feladatait a Magyar Szocialista Munkáspárt illetékes vezető szervei évekkal ezelőtt meghatározták. Együttműködésünk egyik alapját nyilván e feladatoknak megvalósítása alkotja.

Dr. Kanyar József:

A honismereti munka nem más, mint hazaszeretetünk környezetvédelme

A Magyar Történelmi Társulat és a magyar közgyűjtemények főképp levéltári részlegének nevében szeretnék néhány szót szólni.

A Honismereti Albizottság jelentése — amelyet igen értékesnek tartok — új vonásokat fedezett föl az elmúlt időszak, a Honismereti mozgalom két évtizedes arculatán. Ezek között mindenekelőtt a tartósságát és időt állását említem először, nevezetesen hogy a mozgalom fájának a kiületése, politikailag is igen alkalmas időben történt. De új vonása az is, hogy ez a mozgalom számtalan kisebb-nagyobb kohójává vált azoknak a hazájukat szerető lokálpatriótáknak, akik nagy hazai népfrontosaink *Veres Péter, Darvas József, Erdei Ferenc, Ortutay Gyula* után teljes polgárjogot nyertek a Honismereti mozgalomnak.

Rádöbentünk arra is, hogy nemcsak a természeti környezetvédelmünkért kell nagyon sokat tennünk ebben a hazában, hanem tennünk kell történelmi tudatunk és érzelmünk környezetvédelme tekintetében is. Én a honismereti mozgalmat nem is tartom másnak, mint politikai és történelmi tudatunk, hazaszeretetünk környezetvédelmének. Szervezeti tekintetben azonban elég sok tennivaló van még. Megérdemelné ez a mozgalom azt is, hogy országos bizottságra és ne albizottságra bizzák a vezetését.

A jelentés arról is beszél, hogy a honismereti szakköröket kívánatosnak mondják ebben az országban, mégis sok helyen takarékosági okokból törölték a honismereti

képzés, továbbképzés lehetőségét. Engedjék meg, hogy ezt ne tartsam semmiképpen takarékoságnak. Ne mindig nemzeti és történelmi tudatunkkal akarjunk takarékoskodni, miközben milliókat veszthetünk el a világ és a népek szemében, hogyha a nemzeti tudatunk és tekintélyünk kapcsán támad valami hiba. Eppen az elmúlt időkben lehetünk tanúi annak, hogy milyen keserves volt az, hogy valaki, valahol eltörölték a történelem érettségi tárgya való tételét és most, hogy a történelem újra érettségi tárgy lett, utólag kezdünk szegyenkezni, hogy miként is tehetjük ezt.

Két évtized után elérkezett az idő, hogy feleletet adjunk a következő három kérdésre. Első: *mit gyűjtünk be a honismereti mozgalom keretében?* Jeliöljük ki a gyűjtés befogadására a bázisintézményeket természetesen körzetenként, megyénként. Másodszor: *hogyan dokumentáljuk ezeket a begyűjtött anyagokat?* Magyarán: itt az ideje, hogy leltárokat és megbízható nyilvántartásokat fektessünk föl a begyűjtött anyagokról, hogy azután hozzá tudjon nyúlni a tudomány, a politikai élet és a közművelődés. S a harmadik kérdés: *hogyan használjuk fel ezeket a begyűjtött anyagokat, hogy tegyük őket közkinccsökké?* Ennek nagyon sok útja és módja van, remélem, hogy a honismereti mozgalom és a konferenciát követő akadémia is sok okos ötletet fog e tekintetben mondani.

Dr. Horváth Ferenc:

Honismereti munka Vas megyében

Húsz éve veszek részt a Honismereti mozgalomban, és ezalatt rádöbbentem arra, hogy a levéltárakban összegyűlt hivatalos igazgatási iratokon túl szükség van olyan források létrehozására, amelyek az élet mindennapjait, a társadalom fejlődésével együtjáró tudatváltozás apró eseményeit rögzítik írásban és képen az utókor számára. Így született meg országosan, mindnyájan tudjuk, a krónikairó mozgalom, amelynek két nagy jelentősége volt. Az egyik a politikai irányultság, amely az elért eredményeket addig csupán tudomásul vevő közömbösségből való kilépést jelentette. Krónikairó körök alakultak, és egyszerű parasztemberek nyelvén fogalmazták meg például a termelészövetkezetek alakulásának sehol le nem írt mozzanatait. A másik, hogy ezzel olyan dokumentáció jött létre, amelynek forrásértéke messze meghaladja a történetírás kereteit.

De volt ennek a mozgalomnak egy olyan erőforrása is, amely a szűkebb haza megismerésén és szeretetén túl tevékeny társadalmi munkára ösztönözte sokszor a falu egész lakosságát és alkotó erővé vált saját környezetének egészségesebbé, szebbé formálásában. Mi, Vas megyeiek legalábbis elmondhatjuk, és azt hiszem ezt országosan is el lehet mondani, hogy így vált a Honismereti mozgalom a falvakban a társadalmi tevékenység és elkötelezettség tényezőjévé, a tanácsi munka társadalmisításává, az új szocialista embertípus kialakulásának mozgatójává. A Honismereti mozgalom aktívistái adtak sok esetben ösztönzést a népfrontmozgalomba való bekapcsolódásra, szóltak meg először nekibátorodva a falugyűléseken, legtöbbször nem is egyéni, hanem a közösséget érintő témákban. Embert formáló erővé vált a Honismereti mozgalom, amelynek jelentőségét a párt és a tanácsi vezetés felismerte és világossá vált, hogy a mozgalom olyan erőket tart számon, amelyek az MSZMP hivatalos politikájában jelentős szerephez juthatnak a termelészövetkezeti és vállalati demokratizmusban és a nagy feladatokhoz oly szükséges nemzeti egység megeremtésében.

Vas megyében a Forradalmi Múzeum létrehozása során szélesedett azoknak a körök, akik munkáshagyományok gyűjtésével foglalkoztak. Rendszeres képzésükkel a Forradalmi Múzeumon kívül a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ is foglalkozik és a megyében mintegy 15—20 vállalat vesz már részt ennek a munkaközösségnek a munkájában. Vas megye tanácsa, a Vas megyei Termelészövetkezeti Központ, a Vas megyei Szakszervezeti Tanács felszabadulásunk 35 éves évfordulójára pályázatot hirdetett termelészövetkezet-történetek, valamint üzemi krónikák és üzemtörténetek írására. 28 pályamű érkezett be a pályázatra, több ezer oldal terjedelemben, s elbírálásuk most folyik. Néha nehéz megghatódottság nélkül olvasni azokat a sorokat, amelyek a szocialista fejlődés névtelen hőseinek tetteit örökítik meg és egyúttal fontos forrásai lesznek a jövő tudományok kutatásának.

Mi a mostani feladatunk? Az MSZMP Vas megyei Bizottságának iránymutatása alapján legfőbb feladatunknak a mozgalom további szélesítését és tartalmi ideológiai elmélyítését tartjuk. A szélesítésben az eddigieknél több gondal szeretnénk foglalni az ifjúsággal, az ifjúsági szakkörökkel, a fiatal történészek megyei fórumának megteremtésével, s ebben számítunk a főiskolák fiataljaira is. A következő öt éves tervünk egyik súlyponti kérdése lesz a honismeret népszerűsítése azokban az új városrészekben, amelyek gombamódra nőnek föl körülöttünk, de kulturális adottságok tekintetében még sok bennük a tennivaló. Ugyanez a gond vonatkozik azokra az úprófalvas településekre is, amelyekben már nincs államigazgatás, nincs iskola, nincs értelmiség. Magára hagyatottsági érzésüket gondosan megszervezett honismereti munkával szeretnénk enyhíteni.

Veszprémi György:

Tevékeny üzemtörténeti munka folyik Győrött a Kisalföldi Gépgyárban

Öszintén meg kell mondanom, hogy az üzemtörténet édes-mostoha gyermeke a honismeretnek. Beszélünk róla, írunk róla, szeretnénk, ha megfelelő rangot kapna a történeti emlékek ápolása, a néprajz, a folklór, a nemzetiségi hagyományok fejlesztése mellett, de legtöbbször megáll az idő az üzemtörténeti kutatás és gyűjtés felett és nagyjából minden marad a régiben. Pedig a hazát, a népet szerető emberek a gyárak és üzemek élete iránt is érdeklődnek. A gyárak a munkás hétköznapi helyei, egy-egy darab a szülőföldről. Ha ez igaz, akkor a kor parancsa, hogy a gyárakra, üzemekre vonatkozó emlékeket kutassuk fel, gyűjtsük össze és tegyük közkincsé. Ezt a célt szolgálja az üzemtörténet írás és a tárgyi emlékek gyűjtése. Természetesen igaz az, hogy a munkáselet ábrázolása önmagában még nem üzemtörténet, mert az üzem termelési, gazdasági, társadalmi egység. Ebből a szemszögből kell vizsgálni és elemezni, de gyűjteni is.

Izgalmas kérdés, hogyan kezdjük meg, milyen módszerrel valósítsuk meg az üzem történetére vonatkozó tárgyak, okmányok gyűjtését. Mint az Egyesült Izzó győri, Kisalföldi Gépgyárának dolgozója fontosnak tartottam, hogy benn az üzemben alakuljon meg a gyár múltja és jelene után érdeklődő munkásokból és alkalmazottakból álló üzemtörténeti szakkör. Semmiféle kötött, merev szabály nem vezérli működésünket, alkalomszerűen tartjuk összejöveteleinket, akkor meghatározzuk a célt, amit el kívánunk érni. Én magam felkerestem az üzem összes, tíz évnél hosszabb ideje dolgozó munkását, hogy visszaemlékezéseiket lejegyezzem. Felhívat bocsátottunk ki a gyár dolgozóihoz az üzemre vonatkozó fényképek, okmányok és tárgyak gyűjtésére. A környező falvak fészereiben, udvaraiban az enyészetnek hagyott gépeket összeirtuk, sokat a tulajdonosuk boldog örömmel a szakkörnek ajándékozott, ezeket a gyárvezetés által rendelkezésre bocsátott teherautón üzemünkbe szállítottuk. Mások a gyári irattárban kutatnak és összeállítják a termelésre vonatkozó anyagot.

Természetesen ezzel a ténykedéssel nem papírkorszakot akarunk teremteni, hanem a múlt felelevenítése a célunk. Én sem azért írom hetedéc üzemtörténeti tanulmányomat a Kisalföldi Gépgyárról, mert betűkből akarok bástyákat építeni magam köré, hanem, mert egyfelől az üzem vezetői szívesen olvassák az elkövetett hibákat, de az eredményeket is, mert ebből bizonyos következtetéseket vonhatnak le a jövőre vonatkozóan, másfelől kutatásom eredményei ösztönzik szaktársaimat is az üzemükre vonatkozó emlékek felkutatásában. Sem az üzemtörténetírás, sem a tárgyi gyűjtés nem nélkülözheti a levéltári kutatást, de a könyvtár látogatását sem. Levéltári anyaggal nem lehet vitába szállni, de az újságcikkeket alapos kritikával kell fogadni. Másik fontos kutatási terület a gyári, de itt is főleg a szakszervezeti irattár. Mindenkinek ajánlom, hogy elsőnek azokat az ügydarabokat, kimutatásokat, termelési jegyzőkönyveket nézzék át, amelyek nem kifelé, hanem házi használatra készültek. Ezek az igazi csemegék!

Az üzemtörténeti tárgyak gyűjtése akkor sikeres, ha az elért eredményeket széles körben megismerik. Ezért rendezünk minden évben előadással összekötött üzemtörténeti kiállítást a Kisalföldi Gépgyárban. Ezeket a kiállításokat üzemünkön kívül is

megrendezzük a múzeumban, intézményekben, sőt vidékre is elvisszük és ez nagymértékben segíti a gyűjtőmunkát. A kiállítási tárgyak egy része a gyárban van elhelyezve, a tanácsteremben. Ha vendégek jönnek hozzánk, rövid üzemtörténeti előadás keretében megmutatjuk nekik. A nagyobbik részük a győri Xantus János múzeumban van letétben, mert végeredményben ott van a legjobb helyük.

A múltat megismerni és megbecsülni bizonyos kötődéssel jár. Kötődés a hazához, a szülőföldhöz, az üzemhez. Ezt a hármas célt a Kisalföldi Gépgyár vezetősége felismerte, anyagilag és erkölcsileg támogatja a Stádel Károly üzemtörténeti szakkör munkáját. Ez a támogatás teszi lehetővé, hogy mint nyugdíjas, a gyárban 22 évet eltöltött dolgozó visszatérhettem az üzembe és mint a szakkör vezetője a többi társammal együtt tovább folytathatom az üzemtörténeti gyűjtőmunkát.

Dr. Horváth Mihály:

A közelmúlt történeti kutatásának jelentősége

A Heves megyei Jelenről a jövőnek fényképezési akcióról szeretnék szólni. Eddigi eredmény: 27 település 1358 negatív és 1566 pozitív fényképet küldött be. A Heves megyei honismereti albizottság javasolja a tisztelt tanácskozásnak, hogy országos mozgalommá szélesítse ki ezt a megyei kezdeményezést. Különösen örvendetes a Heves megyei fényképezési akcióban az, hogy a felhívásra több üzem is jelentkezett a Mátraalján és ezek különböző technológiai munkafolyamatokat fényképeztek le és így a munkafolyamatok jelenlegi színvonala őrződik meg az utókor számára.

Ugy gondolom, hogy a Honismereti mozgalomban a húsz év egyik leglényegesebb eredménye, hogy megoldódott a szakmai irányítás, függetlenül attól, hogy a beszámoló egy része itt a szakmai irányítás továbbfejlesztésére hívja fel a figyelmet. Hiszen ma már művelődési központokban, múzeumokban, levéltárakban olyan szakemberek vannak és a különböző oktatási intézményekben olyan történelemtanárok tevékenykednek, üzemekbe olyan mérnökök kerülnek ki, akiknek szívégyük a honismereti, a helytörténet, a honismeret.

A társadalmi mobilitást illetően a szociológusok azt jósolták, hogy az 1960-as évek közepére csökken a társadalmi mozgás. A jóslatuk azonban nem vált be, sőt az 1960-as évek közétől a társadalmi mobilitás növekedett. Itt az osztályok és rétegek közötti társadalmi mozgásról van szó, melyek különböző kérdéseket fogalmaznak meg a helytörténeti kutatók számára. Ezek: a termelősövetkezeti parasztság és a munkásosztály tagozódásának problémája az üzemeken, termelősövetkezeteiken belül, a termelősövetkezetben elfoglalt munkakör, a munkamegosztásban elfoglalt hely, az életmóddal kapcsolatos összefüggések, a brigádmozgalom és annak hatása, akár ipari üzem, akár termelősövetkezet vonatkozásában. Ilyen kérdés a parasztkultúra, a paraszthagyományok, szokások továbbélésének helyzete falun, mert tovább él valamilyen formában még a lakodalmi vőfélység is. Milyen a falu arculata, melyek a falusi ember tudatában a hazához, a szülőföldhöz való kötődés meghatározói, mozgatói.

Ma már nem jó történelemtanár az, aki nem nevel honismeretre, aki nem mozgósítja a tanítványait akár általános, akár közép-, akár felső szinten arra, hogy valamilyen honismereti tevékenységet folytassanak. Még azt is megkockáztatom, hogy nem jó munkásmozgalmi oktató az, a főiskolán és az egyetemen, aki nem tudja bevornni hallgatóit a honismereti gyűjtőmunkába. Ezzel kapcsolatban két példát említek.

A Heves megyei Adács az egyetlen olyan falu Magyarországon, amelynek 1945. december 9-től 1947-ig saját kiadású, jól szerkesztett újságja volt. Az évforduló kapcsán megmozdultak az újság volt szerkesztői, mert jelentkezett egy személy, hogy megírja ennek az újságnak a történetét. Ezzel kapcsolatban a közelmúlt kutatásának veszélyeire szeretném felhívni a figyelmet. Ezek a szerkesztők, illetve újságrírók, akik betekintést adnak egy község eseményeibe, a Nemzeti Bizottság tevékenységébe és a földosztás lefolyásába, álnéven irtak abban az időben. Most pedig négy szerkesztő is jelentkezett, hogy melyik álnév fedi az ő nevét és egymástól függetlenül mind a négy főszerkesztőnek tartja magát, legfontosabb embernek az újság létrejöttében. Tehát a közelmúlt történeti kutatásában az a veszély, hogy ezek az emberek szubjektívek, elmondásaik során háttérbe szorítják a másikat és előtérbe tojják önmagukat.

Ettől függetlenül hozzáfogtunk az újságok és visszaemlékezések összegyűjtéséhez, melynek hatására fellendült a községben a honismereti mozgalom és mindenki kíváncsian várja, miként lesz értékelve az adácsi szociáldemokrata tudósító 1945 és 47 közötti tevékenysége.

A másik példa: Nagyréde, bizonyára ismert mindenki számára. A nagyrédei termelőszövetkezet egy rendhontó, újszerű vetélkedőt hirdetett meg ebben az évben, amelynek a lényege, hogy benevezni csak gyűjtött anyaggal, vagy pedig krónikával lehetett. Erdemes megnézni a helyszínen, hogy mennyi helytörténeti anyag gyűlt össze az 1945—1980 közötti időszakból. Erdemes odafigyelni erre a vetélkedőre, hogy ki tud többet a termelőszövetkezetéről, illetve a községről. Meg kell jegyezni, hogy két kötet már megjelent a község 1945-ig tartó történetéről egy kitűnő helytörténész, *dr. Molnár József* kandidátus tollából, aki sajnos, eltávozott sorainkból. A harmadik kötet megírására is megvan a lehetőség, hiszen maguk a termelőszövetkezeti dolgozók, a község lakói gyűjtötték össze az alapanyagot.

A harmadik gondolat, amelyet el szeretnék mondani; hogy a magyar munkásmozgalom kutatása — erre *Ortutay Gyula* hívta fel a figyelmet — elképzelhetetlen a parasztság kutatása nélkül. Nemrégben összegezte Heves megyében *dr. Szecskó Károly* a Hevesi Szemle 1980. 2. számában a Heves megye forradalmi munkásmozgalom története kutatásának helyzetét. Rámutatott a kevéssé ismert területekre: keveset tudunk Heves megyében a szociáldemokrata párt működéséről, tevékenységéről, továbbá az antifasiszta ellenállási mozgalomról, feltáratlanok, a népi demokratikus forradalom megyei eseményei, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének hatásáról szintén keveset tudunk.

Ugy gondoljuk, hogy a Hazafias Népfront a maga mozgalmi eszközeivel elő tudja segíteni, hogy a honismereti mozgalom munkásai, a paraszti változások, a munkásosztály és a parasztság találkozásának, összefonódásának, a szocialista társadalmi egység kibontakozásának is krónikásai legyenek.

Dr. Nagy Sándor:

Nem a fiatalok a felelősek hiányos történelemszemléletükért

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, ahogy eddig, úgy a jövőben is megkülönböztetetten fontos területének tartja a honismereti mozgalmat és megkülönböztetett figyelmet fordít a mozgalomban való részvételre. Ezt ma már természetesen és kézenfekvőnek érezzük, pedig ennek is megvan az időszerű politikuma. Nem kell túlságosan távolra visszanyúlni a múltba ahhoz, hogy az ember észrevegye a különbséget az ifjúsági szövetség mai munkája, és mondjuk néhány évtizeddel ezelőtti fel fogása között. Ma az ifjúsági szövetség számára mi sem természetesebb, mint az, hogy ismerni kell ezt az országot, ezt a hazát, ismerni kell térben és időben, hogy el tudjunk igazodni a jelenünkben és legyen távlatunk.

Ami a KISZ munkáját illeti, kongresszusainkon az ifjúság eszmei, politikai nevelésével kapcsolatos különféle dokumentumainkban mindig is megkülönböztetett figyelmet szenteltünk a hazafias nevelésnek és tesszük ezt azért, mert ennek időszerűségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Mai viszonyaink között bizony gyakran előfordul, hogy valaki hamarabb jut el Burgenlandba, mint hogy az Őrséget megismerné, hamarabb utazik el Leningrádba, minthogy a Hortobágyon egyszer is keresztül ment volna. Az Úttörőszövetség, az ifjúsági szövetség tudatosan törekszik arra, hogy először itthon kell megismerni a tájat, az országot, itthon kell megismerni történelmünket, és ahhoz viszonyítani mindazt, amit ezen kívül látunk.

Hiányosságok vannak a fiatalok történelemismeretében, de azért nem a fiatalok a felelősek, hogy milyen a történelemszemléletük, milyen a történelemismeretük. A magyar történelemtanítás sajnos sok helyen még most is klisékben gondolkodik. Meggyőződésem, hogy nagyon keveset kapnak a mai tizenévesek, huszonevesek abból, ami közvetlenül a mai kort megelőzően Magyarországon történt. Nagyvonalú, általános leírások, értékelések találhatóak a történelemkönyvekben, egy-egy film ad néhány szempontot, a családban otthon sem beszédtema manapság már, hogy hogyan volt,

mint volt, miért volt úgy? Tehát csak azt tudom mondani, hogy fogódzkodók, kapaszkodók nélkül nagyon nehéz eligazodni.

Másrészt azért hozom elő, mert azt hittem, hogy a Honismereti konferencia ajánlaná, hogy a fiatalok részéről a történelem megismerése iránti igényt segítsük elő mindazokon a helyeken, ahol ezért egyébként felelősséget vállaló személyek, intézmények dolgoznak. Tudom, hogy ez nem a Honismereti mozgalom belső kérdése, de azt gondolom, hogy a konferencia megfogalmazhatna egy ilyen törekvést.

A másik dolog, amiről röviden szólni szeretnék, nem került eddig szóba. Ha a mai viszonyaink nyíltak, demokratikusak, az iskola légköre olyan, hogy a gyermek, a fiatal úgy érzi, számítanak a véleményére, fontos a személye, akkor mindenféle külső beavatkozás nélkül nő a felelősségtudata is. A felelősségtudat pedig olyan értelemben is nő, hogy többet akar tudni, többet akar megérteni ebből a világból, ennek a világnak az előzményeiből. Én úgy gondolom, ez legalább olyan fontos iránya az összefüggések, mint a fordítottja. Nagyon sokat teszünk tehát a Honismereti mozgalom érdekében, ha komolyan vesszük és valósággá váltjuk, tartalommal töltjük meg mindazt, ami a pártkongresszuson társadalmi demokrácia, szocialista demokrácia fejlesztése témakörben elhangzott. Meggyőződésem, hogy nem erőszakolt az összefüggés, nagyon is kézenfekvő, nagyon is természetes, hiszen szemléletet formál, közösséget, egyént erősít és csakis ilyen emberek fordulhatnak belső indítatásból és nem külső kényszerből a haza dolgainak megismerése felé, és csakis ők tudják ezt megfelelően kamatoztatni.

B. Szatmári Sarolta:

Folyamatos a honismereti munka Komárom megyében

Engedjék meg, hogy azzal kezdjem, hogy a leg-ek megyéjéből jöttem. Talán mindenki tudja, hogy az ország legkisebb és legiparosodottabb megyéjéről van szó, de ugyanakkor — ne tűnjék dicsekvésnek — a legrégebbi feltárt emberi település megyéjéből, a legrégebbi középkori város, talán a legjelentősebb korai magyar középkori királyi központ megyéjéből — Esztergomra gondolok —, ugyanakkor abból a megyéből, ahol talán a legkevesebb népművészeti hagyomány él ma, ugyanakkor a legtöbb a felgyűjtésre váró iptörténeti emlék. Rengeteg tehát a feladatunk. Ráadásul ez egy olyan megye, ahol a legkésőbb alakult ki a múzeumi szervezet, tehát a honismereti szakköri munka tudományos szakemberekkel való segítése, szervezése a legkésőbb indulhatott meg. Ezért nem folytathatom a leg-eket azzal, hogy a legjobban dolgozó honismereti mozgalommal rendelkező megye vagyunk, de azt szeretnénk, ha a legjobban dolgozók közé kerülhetnénk. Ezért néhány szóval elmondom, hogy ez alatt a rövid idő alatt mit próbáltunk elvégezni.

Megpróbáltuk a szakkörök munkáját úgy irányítani, hogy lehetőleg ne csak a dívatos tárgygyűjtés folyjék nálunk, és főleg ne a néprajzi, népművészeti gyűjtéseket próbálják végeztetni a szakkörvezetők a gyerekekkel, hanem megpróbáltuk felhívni az olyan érdekes és számunkra égetően fontos feladatokra a figyelmet, amelyekből a megye múzeumi és a megye egész közművelődése profitálhat. Először megpróbáltuk felmérni, hogy hol dolgoznak egyáltalán a szakkörök. Ez is egy elég nehéz munka volt, hiszen központi jelentést nem nagyon küldenek be még a megyei Honismereti Bizottságnak sem. Néha megszűnnek a szakkörök, nem is szólnak, az ember akkor jön rá, mikor kimegy. 18—20 olyan szakkör van, amelyik folyamatosan dolgozik megyénkben, ezek között az általános iskolai szakkör a legtöbb, kevesebb a középiskolai és nagyon kevés a felnőtteket is magában foglaló szakkör.¹

Mégsem érezhetjük magunkat megelégedettnek, mert hiszen a középiskolai szakköröknek a száma most sem növekedett és komoly honismereti munkát azért első sorban a középiskolás korosztállyal lehet végezni. Ezen a helyzeten tehát változtatnunk kell. Az idei tíznapos táborunkban éppen erre próbálunk majd súlyt fektetni. Már tizennégy éveseket, tehát az általános iskolai szakkörökben jól dolgozó gye-

¹ A Komárom megyei honismereti szakkörökről és táborokról bővebben lásd a Honismeret 1970. 5—6.; 1972. 1. és 5—6. szám számait.

rekeket is várunk, és tőlük reméljük azt, hogy középiskolába vagy szakmunkásképzőbe jutva ők próbáljanak maguk köré gyerekeket gyűjteni, vagy a pedagógusokhoz fordulni, hogy honismerettel foglalkozzanak.

Érthetetlen számunkra, hogy olyan városban, mint például Tata, nincs honismereti szakkör, holott számos múzeummal rendelkezik. Talán a kényelem miatt, mivel már készen van az összegyűjtött anyag, tehát inkább passzív múzeumelvezetre szorítkoznak a történelem iránt érdeklődő gyerekek. Ugyanakkor olyan városokban, mint Komárom, ahol csak kis múzeumi egység van, vagy Oroszlányban, ahol egyáltalán nincs múzeum, nagyon jól működő honismereti szakkör van.

Ezeknek tulajdonképpen következő szakasza a múzeumbarát kör. Amikor a gyerekek kinőnek a honismereti szakkörből, meg amikor a honismereti táborokban részt vettek, automatikusan tagjai lesznek a múzeumbarát köröknek, s a múzeumbarát körök problémája is itt oldódik meg, mert az előregedés veszélye fenyegette őket mindaddig. Úgy érezzük, hogy a honismereti táborokban tapasztalatot szerzett fiatalok bekerülve a múzeumbarát körökbe, sokkal komolyabb támaszai lesznek a múzeumoknak is.

Azt meg kell mondanom, hogy ezt a nagy munkát csak együtt tudtuk és tudjuk elvégezni: a megyei művelődési központ, a könyvtár, a levéltár eddig is maximálisan segítette a honismereti munkabizottságunkat.

Győrfi László:

A hon ismerete és védelme szorosan összekapcsolódik

A hon ismerete és a hon védelme édestestvérek, és azt hiszem szorosan összefüggnek. Ezzel kapcsolatosan szeretnék beszámolni egy illegális tevékenységről. Mi ugyan a hadseregen belül nem úgy nevezzük, hogy honismereti kör, ipartörténeti, vagy üzemtörténeti kör, de meg kell mondani: az utóbbi 10 évben a hadseregen belül kifejlődött a honismereti mozgalom és szervezett keretet adott számára a Honvédelmi Minisztérium. Mindez elkezdődött az úgynevezett hagyomány-szobákkal, hagyományismerettel, a hadsereg, az elődök történetének kutatásával. Ma eljutottunk oda, hogy alakulatainknál kb. 200—250 csapatmúzeum létezik. Ezekből 80—100 igen jól működik, a többi az anyaggyűjtés szakaszában van. Meg kell mondani, hogy a bevonult fiatalokon szinte mérni lehet, hogy az adott területen milyen módon foglalkoznak a haza, a szülőföld, a szűkebb vagy éppen az egész Magyarország történetével. Ez nemcsak a csapatmunka anyagának az összegyűjtésében, szakszerű elrendezésében nyilvánul meg, de közvetlen hatással van a harci képzésre, a katonai feladatok végrehajtására is. Amit az ember ismer, szeret, amiért aggódik, annak a védelméért sokkal többet tud tenni, és szerintem, ez a honismeret hallatlan nagy jelentősége, legalábbis a hadsereg szempontjából. A hon ismerete és a hon védelme így szorosan összekapcsolódik és a Honvédelmi Minisztérium részéről csak dicsérni, támogatni tudjuk ezt a tevékenységet. A magunk részéről a jövőben is azon leszünk, hogy lehetőségeinket a Honismereti mozgalom rendelkezésére bocsássuk. Másrészt a honismereti szakembereihez fordulunk, hogy segítsenek nekünk a katonai hagyományok, a csapat-hagyományok gyűjtésében, ápolásában. Az ilyen csapatmúzeumok vagy honismereti emléksobák ugyanis nemcsak a katonai élet történetét, hanem a város, a megye életének a történetét is bemutatják.

A hadseregen belül hármasként valósul meg. Egyrészt a katonai kiképzés, másrészt a népgazdasági építőmunka, harmadrészt pedig az ifjúság nevelése, a nevelés feltételeinek a megteremtése. Ez bizonyos kapcsolatot jelent a honismereti mozgalommal, és javasolom, hogy ezt a lehetőséget jobban vegyük igénybe, és akkor a hon ismerete és a hon védelme tényleg szervezett kapcsolatba kerülne, s mindkettő erőszódné ezáltal.

Többet kell tennünk gyermekeink történelmi tudatáért

Az eddigi hozzászólók tulajdonképpen a számlát nyújtották be: mi az amit várunk a tudomány területéről, a szervezéstől, a Honismereti mozgalomtól, mi az amiből majd profitálni tudunk. En a pedagógiai főiskoláktól azt vártam volna, hogy a másik oldal: vizsgálják, amikor nem a számlát nyújtjuk be, hanem azt nézzük, hogy mit adunk mi ezzel a mozgalommal magunknak, gyerekeinknek. Gyerekeinknek, mert magának is van három gyermekem és tudom, hogy valóban nem ők felelnek azért, hogy nem alakult ki bennük a történelmi tudat. Valóban nem alakult ki. Ezért pedig valakinek felelnie kell. Mégpedig nekünk, önmagunknak, mert hiszen mi neveljük őket. Ez a mozgalom, azt hiszem, mindezt nem pótolhatja, de sokat segíthet.

Kiviszem az ásatásra a gyerekeket. Kiviszem, mert ha megkérdem tőlük, hogy a középkorban mi történik a magyar jobbággal, akkor kapásból mondják: elnyomrodott, aztán újból elnyomrodott és aztán megint elnyomrodott; a végén annyira elnyomrodott, hogy az már nyomorúság, csak éppen azt nem érti, hogy mit jelentett ez a folyamat. De ha a saját két kezével feltáratom vele a középkori faluból azt az egyetlen házat vagy ötöt, akkor valóban saját tenyerén tanulta meg és érezte meg, mi volt az a nyomorúság, amiben élt az a jobbág.

Történelmi tudatot formálunk? Igen, azt! Sajnos az az igazság, hogy nekünk kell történelmi tudatot formálnunk, mert mindig csak falakba ütközünk.

Az ötödikes tankönyvekben még ma is úgy tanulják a gyerekeink, hogy honfoglaló elődeink itt tanulták meg a földművelést. Engedelmet kérek, de ez már legalább tíz esztendeje túlhaladott.

Szeretném, ha mindenki eljönne a Tolna megyei úttörőtáborba és az úttörőházba, ahol az Országos Módszertani Honismereti Központ működik, és megnézné, hogy mit csinálnak ott. Most fejeztünk be egy úttörőtábort, ahol nem az volt a fontos, hogy mit gyűjtött a gyerek, hanem, hogy ez a gyerek rácsodálkozott valami szépre, ami a miénk, a mi kultúránk, és senki másé nem lehet. Ennek a mozgalomnak is az lenne a lényege, hogy rácsodálkoztassuk fiataljainkat, hogy a mi kultúránk szép és jó, nem több mint bárki másé, de a miénk. Becsüljük meg és vigyük tovább! Amikor arról beszélünk, hogy a történelmi tudat formálása, meg arról beszélünk, hogy nem volt érettségi, eltörölték-visszahozták, engedelmet kérek, de megkérdem, hogy az itt ülő tanár-emberek végigolvasták-e az idén az érettségi tételeket? En végigolvastam! Az első magyar tétel Géza és István kora Európában, a második magyar tétel a Rákócziak kora. Közben semmi nem volt? Az igaz, hogy volt még egy történelmi tétel a török korral kapcsolatban, de azt éppen kihagyták, mert 22 központi tétel van, ebből minden évben kettőt kihagynak. Vajon, hogy tudjuk így formálni a történelmi tudatunkat. És most már kimondom, amit ki kellett mondanom: a mozgalomnak nem csak gyűjteni, hanem nevelni is kell, mert a gyerekeinkről van szó, a következő nemzedékről. Tolna megyében a múzeumban működik egy központi szakkör. Minden középiskolából, gimnáziumból, szakmunkástanuló-intézetből, bármely területről összejön 47 gyerek minden hónap utolsó keddjén, és az egész napot ott töltik a múzeumban. Előadásokat hallgatnak, kutatnak, beszámolnak. Nem akarunk múzeológusokat nevelni, hanem olyan embereket akarunk, akik ismerik, szeretik és becsülik saját népünk történelmét és kultúráját, és tudják, hogy hová tartoznak.

Mándics Mihály:

A nemzetiségi hagyományok ápolásában ma már helye van a honismereti munkának

A honismereti mozgalom „születésnapján” Apáczai Csere János szavai jutottak eszembe: a fűben nem az látszik, hogy nő, hanem az, hogy megnőtt. Gondolom, ez jellemző a mi honismereti mozgalmunkra is. A vetéstől a betakarításig sok és szak-

szertü ápolásra van szükség, és ha ezt jól tesszük, a megérdemelt munka gyümölcse is beérik. Természetesen ezt a munkát csak szívből és önkéntesen lehet vállalni.

A fényes szelek nemzedékéből ismert Sipos Gyula költő azt mondta, hogy aki egy tájat, várost, vagy akár egy utcát nem érez a szívéhez közelinek, annak a hazaszere-tete csak általános szólam, gyökér nélküli. És idézek még egy kis bekezdést, amit a Köznevelés májusi számában olvastam a pécsváradi honismereti tevékenységről és nagyon megtetszett, hogy miként segíti a Baranya megyei Tanács művelődésügyi osztálya a megyében a honismereti szakkört vezető pedagógusokat. Ők Sipos szerint szeretik szűkebb hazájukat, ahogy ezt cikkében Hegedüs Magdolna megfogalmazta: „Ha lenne ennek a munkának kipróbált receptje, valahogy így kezdődne: gyűjts össze egy lelkes, érdeklődő gyermekcsapatot, vagy ificsapatot, adj hozzá egy fáradhatatlan, erejét, szabadidejét, vasárnapjait sem kímélő pedagógust.” A tárgyi feltételek hiányát meg sem említi a cikk, itt enélkül is szépek az eredmények. Arra gondoltam, hogy néhol nem az hiányzik, amire azt mondjuk, hogy nincs, hanem ott a fejekben hiányzik az, amire azt mondják, hogy van.

Hazánkban az elmúlt hónapokban több olyan fontos esemény zajlott le, amely számvetésre készítetett, arra ösztönzött, hogy felmérjük a megtett utat, összegezzük a tapasztalatokat, megjelöljük a közeli és a távolabbi feladatokat. Egykor az uralkodó osztályok nacionalizmusa, más népekkel szemben tanúsított gyűlölködése befolyásolta a gondolkodást. Annál nagyobb eredmény, állapította meg a Magyar Szocialista Munkáspárt kongresszusának beszámolója, hogy hazánkban az elmúlt évtizedekben milli-ók vezérlő eszméje lett a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus. Új értérendek teremtődtek a nemzetiségi lakosság és a többségi nemzet viszonyában ennek az érzékeny társadalmi, politikai kérdésnek a kezelésében. Ahogy Kádár János elvtárs éppen Vas megyei látogatásakor fogalmazott, a világ a népek kórusából áll, s ebben a kórusban mindenki a maga nyelven szóljon és énekeljen, mégpedig úgy, hogy lehetőleg a szocializmus, a nemzeti függetlenség, a béke dallamait szólaltassa meg. Ennek a szemléletnek hatására bátorítottak a jogokkal való élésre és a felté-telek jobb megteremtésével újabb igényeket is ébresztettek. Ez erősítette a nemzetiségi lakosságban azt a tudatot, hogy keinyelvűségével, kultúrájának szocialista tartalmú fejlesztésével gazdagítja a társadalmi értékeket. A nyelvbene benne van az illető közösség múltja és jelene, művészete, néprajza, története. *Kosztolányi* vallotta anya-nyelvünkről: hogy benne van a múltam, a jelenem és a jövőm, benne van a ha-lálom is és benne van a sorsom. Az anyanyelv hetének a programjába már nem ötlet-szerűen kerül bele a nemzetiségi nyelv, hanem érvényesítve az internacionalizmus elveit. Bátran elmondhatjuk, hogy hazánkban megszűntek a feszültségek a magyar és a nemzetiségi lakosság között. Maradéktalanul megvalósulnak alkotmányunk alap-elvei, amelyek minden nemzetiségnek biztosítják az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kulturális értékeik megőrzését és ápo-lását. E politika gyakorlati érvényesítésében jelentős szerep jutott és jut a magyar-oroszai nemzetiségi szövetségeknek is. Utunk jól példázza azt a fejlődést, amit a lenini nemzetiségi politika kibontakoztatása, megvalósítása során megtettünk. A nemzetiségi hagyományok ápolásának, korszerűsítésének ma már helye és hagyománya van a hon-ismereti munkában.

A honismereti munka fontosságát nemzetiségi területen nem szükséges hangsú-lyozni. A nemzetiségi szövetségek keretei között jól működő honismereti szekciók és bizottságok vannak, noha célkitűzéseik valóráváltásában vannak még kívánnivalók. A délszláv, a német, a szlovák, a román nemzetiségek honismereti tevékenysége egyre élénkebb és változatosabb. A Honismeret című folyóiratban is olvashatunk róluk. Az országban sok helyen működnek nemzetiségi honismereti szakkörök, folyik az anyanyelvű krónikairás. A Délszláv Szövetség krónikája is több nyelven íródik. Elké-szült a Délszláv Szövetség sajtóbibliográfiája, a délszlávok népviseletéről színes dia-sorozat készült, a Budapesten megalakult délszláv klubban tudatos honismereti tevé-kenység folyik. A nemzetiségi kongresszusokon — amelyek fontos és közérdeklődésre számot tartó belpolitikai eseménnyé növekedtek, sőt az ország határán túl is érezhető az érdeklődés — a nemzetiségi lakosság küldöttei tárgyaltak a honismereti munkáról is. A fájházak, a nyelv művelő klubok is segítik a helyi kultúrtörténeti értékek meg-mentését. Tudományos szintű néprajzi és történeti kiadványaikról elismerően véle-kednek már külföldön is. A mozgalom aktivistái az elmúlt időszakban szinte minden országos és helyi néprajzi és nyelvjárási, valamint helyismereti pályázaton eredménye-sen vettek részt. Az országos pályázatokon általában külön nemzetiségi kategóriát is hirdetnek. A szövetségek külön-külön szervezett évenkénti honismereti gyűjtőtalórai

már kézzelfogható eredményeket mutatnak fel. Hagyományyá kezd válni a békéscsaba-i nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia is. A szegedi József Attila Tudományegyetem új és legújabbkori történeti tanszékén folyik a vegyes lakosságú közösségek monografikus feldolgozása.

Egyre több azon nemzetiségiéeknek is a száma, akiket érdekel történelmünk és szívesen hallanak, olvasnak róla. De egyre több azoknak a nem nemzetiségiéeknek a száma is, akiket érdekel a nemzetiségek élete, története. A hazánkban élő nemzeti-ségi lakosság körében sajátos nemzeti tudat alakult ki. Ennek egyik legfőbb jellemzője, hogy a szülőföldhöz, a szocializmust építő Magyarországhoz ugyanolyan erősen ragaszkodnak, mint nyelveikéhez, hagyományaikhoz. Ugyanakkor a nemzeti-ségi szövetségeknek a környező nemzetekkel is jók a kapcsolatai. A hazai nemzetiségek összekötő kapocsként fontos szerepet töltenek be a szocialista országok közötti baráti kapcsolatok elmélyítésében. Az elmúlt, mintegy két évtizedes időszak helyes politikai törekvésének eredménye az, hogy ma az országot szeretett hazájuknak tekintik, a szlovák, a román, a német, a szlovén, a szerb és a horvát nyelveket beszélő nemzetiségek.

Dr. Gosztonyi János:

Szélesíteni kell a honismereti körök tevékenységét

A mozgalom húszéves tevékenysége, egyszerű eredményei alapján célul tűzhetnénk magunk elé, hogy azokon a területeken is legyünk aktívabbak, ahol eddig nem tudtunk eredményeket elérni. Konkrét próbákat tenni, s a példákat szűkebb pártiámból veszem, ahol hosszabb ideje országgyűlési képviselő vagyok.

Több szó esett itt arról, elvesznek a községneveink. Ne hagyjuk ezt! A népfrontbizottságok időről időre gyűjtsék össze a honismereti körök által felszínre hozott ilyen típusú jelenségeket és javasolják a megfelelő tanácsuléseken, egyebütt: változtassuk meg az utcaneveket, hogy legalább azok őrizzék meg a valamikori falvak emlékét. Ne hagyjuk magukra honismereti köreinket, honismereti aktivistáinkat a ilyen kérdésekben.

Más példát mondok: műemlékvédelem. Régi szívügyem és mindig szomorúság tölti el, ha műemlékeink pusztulnak. Nem fejtünk ki elég közvéleményformálást, nem fejtünk ki elég nevelő munkát annak érdekében, hogy ne hagyják pusztulni a műemlékeket. Képviselői körzetemben van egy Árpád-kori klostrom rom. A régi rendszerben kormenetelet vezettek oda, rendben tartották, most pedig gyom veszi körül, a cigányok odakötik be a lovaikat. Nem a pártbizottság, talán még nem is a tanács feladata, hogy ne így legyen, bár a tanácsnak már van köze hozzá. Ha aktívabbak lennénk, ha nemcsak a honismereti körök, hanem a Hazafias Népfront egész ereje lépne fel annak érdekében, hogy ne így legyen, akkor az ifjúság sokat emlegetett csoportjait rá tudnánk bízni, hogy tartsák rendben legalább a rom környékét.

Készülnek a falusi krónikák, s felmerül, hogy mit csináljunk velük? Javasolni kellene, hogy az arra alkalmas falusi krónikákat kötelezően tanítsák a községek, illetve a városok általános iskoláiban. Ha a megyei népfrontbizottságaink kezdeményeznék ezt a megyei végrehajtó bizottságnál, néhány helyen biztosan megfogadnák.

Azt mondják, hogy nagyok a mulasztásaink ifjúságunk történelmi tudatával kapcsolatban. Elismerem, hogy problémáink vannak a középkor vagy az újkor értékelésében, de attól félek, nagyobb hibák vannak a mi 35 évünk értékelésében. Én a régi iskolákba jártam. Nem azon múltot, hogy kötelező volt-e a történelmi érettségi, vagy hogy milyenek voltak a történelemlkönyvek, hanem azon, hogy milyen volt a pedagógus. Milyen hittel, milyen tüszel adta át azt, amiről szó volt! Majd arról volt szó, hogy a család ugyanazt mondta-e amit az iskola? Majd a templom, s az egész közeg mindaz, ami a társadalmat jelentette. Én nem tekintem olyan nagy győzelemnek, hogy visszaállítottuk a kötelező történelmi érettségit.

Nagy szomorúsággal nézem a nyugdíjasok jelentős részét. Az az érzésem, hogy nem jól bánnak velük. Ez is központi téma, de nemcsak központi téma. Levelet kaptam egy gépállomás-igazgatótól, segítsem arra, hogy visszamenjen Pestre. Munkáskáder volt, most nyugdíjas, két hélig feleségével lázasan feküdt, a kutya sem nyitotta rájuk az ajtó. Tulajdonképpen emléktáblát kellene tenni mindenhova, ahol gépálló-

mások működtek, mert a gépállomások nélkül nem tartanánk ott, ahol tartunk. És az első téveszék falára is emléktáblát helyeznénk. Valaki itt említette, talán idézve, hogy nem lehet egy rendszer erős és szilárd, ha nem élnek a gyökerei. Néha attól félek, hogy mi saját magunk gyöngítjük a gyökereinket, és ahogy az öregekkel bánunk néha, tényleg azt tesszük. Résztvettem egy párttaggyűlésen, felszólalt egy tanácselnök, nyugdíjas, a legnehezebb időkben volt az, kutya sem kérdezte meg tőle azóta, hogy mi van vele?

Kuczy Károly:

A fakultatív néprajzoktatás gondjairól

Megkezdődött az oktatás reformja, a fakultatív rendszerű középiskolai oktatás bevezetése. Ennek keretében választható tárgy lesz a néprajz is, amint az az 1978-as egri III. Diák Honismereti Konferencia ajánlotta. Az elkészült tantervet megkaptuk. Úgy tűnik, elégedettek lehetünk. A néprajz tanterve lehet, hogy az egyetemen jó, de 16—18 éves gyerekeknek nem. A III. osztályban a 64 óra csaknem kizárólag Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália és Óceánia zsákmányoló és elemisztertermelő népeivel foglalkozik, kulturális régióit és főbb etnikai egységeit tárgyalja. A IV. osztályban az európai népek hagyományos kultúrájában az évi 84 órából „A magyar etnikum és népi kultúra kérdései”-re az általános rész 13 (!) órát kap, az esettanulmány 12 órát. (A 148 tantervi órának mindössze kb. 1,6-át!) Körülbelül az a helyzet, mint ahogy Szuthmári professzor mondta tegnap, hogy a strukturalista nyelvészeknek sok érdeme van, de ott a magyar nyelv csak egy a sok közül. Hát ebben az esetben is az a helyzet, hogy a magyarság néprajza csak egy a sok közül, s így a „tantárgy” elveszti vonzását. Ennek pedig az lesz a következménye, hogy nem lesz meg a nyolc fő, a csoport indításához szükséges legkisebb létszám, és nem lesz néprajz-oktatás.

Patkó Imre:

„A honismereti albizottság eredményesen fogja össze a honismereti tevékenységet”

A Minisztertanács tanácsi hivatalának elnöke, valamint a magam nevében tisztelettel köszöntöm az országos konferencia minden résztvevőjét. Kezdem két rövid idézettel, mindkettő a XII kongresszussal kapcsolatos. Kádár János elvtárs előadói beszédében mondta, hogy népi államunk gondoskodik a tudományos, kulturális és oktatási intézmények működéséhez és fejlesztéséhez szükséges anyagi fedezetről, ugyanakkor kötelességünk, hogy a kulturális célokat szolgáló nem csekély anyagi eszközöket rendeltetésüknek megfelelően, ésszerűen, takarékosan, a feladatokat rangsorolva használjuk fel. És egy másik a XII. kongresszus előzetes jelentéséből: a népfront bizottságok patronálásával majdnem 4000 honismereti jellegű szakkör működik, érdemibbé, rendszeresebbé vált a népfront bizottságok és tanácsok együttműködése. A jelentésben foglaltakkal egyetértve részben egy kiegészítést kívánok tenni, részben kiemelem a tanácsok, a minisztertanácsi tanácsi hivatal szempontjából különösen érintett és érdekelt területeket, megállapításokat. Javasoljuk maximálisan elismerni a Hazafias Népfront honismereti albizottságának szerepét a Honismereti mozgalom irányításában, összefogásában, segítésében. Mégis megemlítem e téren a területi, fővárosi és a közsegi tanácsok szerepét, a megyei művelődési központok, a városi, községi művelődési hazak és a klubkönyvtárak e munkát segítő tevékenységét. Ha tanácsainknak csak a feltételeket biztosító tevékenységét ragadnánk ki, az is jelentős lenne, de amellett a tartalmi tevékenységhez való hozzájárulás elismerését is kérem a tisztelt országos konferenciától. A mi tapasztalataink is alátámasztják, hogy a honismereti albizottság eredményesen fogja össze a különböző területeken lévő honismereti tevékenységet,

sikeres akciókat és pályázatokat hirdetett meg. A helytörténeti munkacsoport főként a községi, intézményi krónikáinak továbbfejlesztésében, a helytörténeti pályázati rendszer kidolgozásában, a múzeumok, levéltárak, könyvtárak közművelődési tevékenységének szélesítésében, a helyismeret gyarapításában működött közre eredményesen. Az ezen a területen dolgozó aktívak megújuló módszerekkel a tenni tudók és tenni akarók láborát folyamatosan gyarapították és gyarapítják. A mozgalmi munka új stílusa meghonosodásának eredményeként a honismereti bizottságok tevékenysége új területekre terjedt ki. A település történetét feltáró munka mellett növekvő érdeklődéssel fordulnak a mezőgazdaság, az ipartörténeti munkának kutatásához. A Honismereti mozgalomba bekapcsolódókat hasznos tanácsokkal látják el. A helytörténeti kutatók megítélt feladata többek között a pártveteránok és öreg munkások közléseinek feljegyzései. Ezekből a közvetlen élményekből fakadó hagyományoknak, tapasztalatoknak és tanulságoknak összegyűjtése és ifjúságunk politikai nevelése érdekében való felhasználása kétségkívül a szocialista tudat, a hazaszeretet fejlesztésének egyik leggyümölcsözőbb módja. Haladó hagyományaink sorában, az irodalmi eszményképek mellett, az eddigieknél jóval nagyobb helyet kell adnunk a dolgozó osztályok termelési és munkahagyományainak.

Tóth János:

A Honismereti mozgalomra még nagyobb jövő vár

A hatvanas években, amikor polgárjogot nyert a Honismereti mozgalom, többkevesebb kisebbségi érzéssel viseltük el azt, hogy korunk a technika kora, a természettudományos és a műszaki érdeklődés kora és hátterbe szorult a humán és társadalomtudományú érdeklődés és oktatás. Ez a fokozott iparosítás természetes következménye volt és ennek nyomán bontakozott ki a társadalmi folyamatok bonyolultabb összefüggésrendszere, amely sikeresen hozzájárult annak az illúzióknak a felszámolásához, hogy a tudományos szocializmus, a marxizmus—leninizmus vezérlő eszméi elegendek a mai konkrét társadalmi és gazdasági feladatok megoldásához. Ezek bizonyították, hogy a fejlődő társadalom egyre bonyolultabb problémákat vet fel. Azt hiszem a Honismereti mozgalomra e tekintetben még nagyobb jövő vár. Ezért fontos a mozgalom megújítási lehetőségeivel foglalkozni.

Két szemléleti problémával szeretnék foglalkozni, amely úgy érzem, hogy a Honismereti mozgalom társadalmi hatókörének a bővítését, szélesítését akadályozza. A legfontosabb és egyben a legproblematisabb a mai társadalom, a mai történelmi, politikai viszonyok megismerése, a jelen megismerése, véleményem szerint ezen keresztül vezethet az út a múlt megismeréséhez is. Milyen problémát látok ebben? Azt, hogy a jelennel foglalkozó munkák a helyi élet minden mozzanatában, a falukrónikák és az üzemtörténeti munkák — tisztelet a kivételnek — minden egyes fejezetében a szocializmus fejlődésének valamilyen perdöntő, általános törvényszerűségére akarnak rábukkanni, olyasmire, ami az egész országnak szóló, átfogó monográfiában is csak alig volna megkísérrelhető. Azt hiszem ezek a füzetek sok esetben státuszszimbólummá válnak és nem pedig a reális történeti önismeret megteremtőivé.

Azt akarom mondani, hogy a történelmi jelen feltárásában a marxizmus egyik igen fontos szellemi hagyatékát hanyagoljuk el, még pedig a kritikai szemléletmódot.

A másik témakör a tudományos amatőrizmus és a tudományos professzionizmus problémája, amely nem a szokásos értelemben vett tudományos arisztokratizmust próbálja célba venni, hanem azt, hogy a tudományos amatőrizmus keretében valamilyen módon mindig a tudományosság szempontjaira, normáira való kacsingatás vezérel bennünket. Azt hiszem, hogy ez egyfajta leszűkülést jelenthet, és a mozgalom alapjainak szélesítésekor a tevékenység egyéni, közösségi, társadalmi funkcióját kellene előtérbe helyezni, ami természetesen mindig érdek által befolyásolt, mindig élő funkciót teljesít és nem biztos, hogy az egyből és egycsapásra az egyetemes tudományt szolgálja.

Szó esett itt Magyarország felfedezéséről, Veres Péterről és Erdeiről. Felhívnam a figyelmet a sorozat folytatására, a mai Magyarország felfedezésének a kötetekre:

Fábián Katalin Makoldi családjára, Halmos Illő alázatára, Márkus István Nagykörö-sére, László Bencsik Történelem alulnézetben című könyvére. Ezek a kötetek mind azt igazolják, hogy a mai munkás és paraszt is történész, filozófus és szociográfus a maga nemében és ismeri azt az országot, igaz, az egyéni lét esetlegessége szintjén. Ezért kel-lene tágitanunk meglévő ismereteik, tudásuk, előítéletük, véleményük alapján.

Polonyi Péter:

A történelmi látásmód mellett erősíteni kell a felelősséget a mai kor formálásáért

Én egy helytörténeti gyűjtemény vezetője vagyok. Ez jogállásából adódóan szak-mailag a múzeumi hálózathoz tartozik, valójában azonban közművelődési intézmény, amely egyrészt a városi tanács jóvoltát, másrészt pedig mostohaaságát érzi. Ez a köz-bülső helyzet, meg a kettős kötöttség sok minden megfigyelésére ad lehetőséget, s ezek a kérdések, ezek az ellentmondások olyanok, amelyek úgy érzem országos méretűek, s a Hazafias Népfront segítségét is igényelnék. A múzeumi hálózat soha nem örül annak, ha új múzeumok létesülnek, mert szakmai gondozásukra nincs lehetőség, erő. Ez a szakma álláspontja. A másik, legalább ilyen tiszteletreméltó álláspont a népmű-velőé, aki szerint teljesen jogos az az igény, hogy minden község legalább egy házat tartson meg mutatónak a múltból, amely idézni tudja azt az életformát, őrizi azokat az eszközöket, amelyek közvetítésével a gyerekek számára kézzelfogható élménnyé válhat a történelem. A mi járásunkban két falumúzeum működik és valóban úgy érezzük, hogy megvalósul a népben, nemzetben való gondolkodás. Nemcsak papokat és tanárokat találunk a múzeumok alapítói között, hanem parasztokat, parasztasszonyo-kat, mint Zsámbékon *Laki* nénit, vagy Vörsegen *Marton Pálnét*. Ezeknek az emberek-nek a lelkesedését, gyűjtőszenvédélyét, a falu nemes önzését megtörni nem hiszem, hogy helyes lenne, de kompromisszumot találni rendkívül nehéz, hiszen az anyagi gondok is ismeretesek.

A másik téma, amiről szólok, a mozgalmi és szakmai konzervativizmus, arisztok-ratizmus, dogmatizmus címszó alá sorolható. Múzeumaink hajlamosak arra, hogy ki-húlt tárgyaknak, holt értékeknek nagyobb jelentőséget tulajdonítsanak, mint azoknak az élő, eleven embereknek, folyamatoknak és mozgalmaknak, amelyek hagyományo-kat, értékeket közvetítenek. Kétségbeesetten rohanunk egy 50 év, vagy 200 év előtti tárgy után, de hogy szemünk láttára bomlik föl egy együttes, amelyek népdalokat, néptáncokat közvetít, arról úgy érezzük, hogy tárcán, szakmán kívüli téma, nem a mi dolgunk. Az egyoldalú történelmi látásmód mellett erősíteni kell azt a szociológiai, politikai, néprajzi érzékenységet is, amely felelősséget érez a mai kor formálásáért is. Nagyon-nagyon fontos lenne, hogy például megindítsunk egy olyan fotószociográfiai vállalkozást, amely tetten érné az átmeneti kort, megörökítené, hogy milyen körülmé-nyek között élnek, laknak, utaznak, vásárolnak az emberek. Ennek céljából jött létre az a fotóalbum, mely nyersanyagot biztosít kiállításokra, előadásokhoz, iskolai rend-hagyó órákhoz.

Sajnos a pedagógusok érdeklődése még azt a fokot sem éri el, hogy az ingyene-sen fölkinált programot, amivel megmenthetnék önmagukat és legfőképpen a gyere-keket az unalomtól, igényelnék. Ugyanúgy kegynek érzik annak a kiállításnak a be-fogadását, bemutatását, amit a város múltjáról állítottunk össze. Azt hiszem ez több más helyen is probléma. Duzzadnak a városok, a tájak, a lakosság csak jövevény, nem kötődik a városához. A hovatarozás tudatának erősítésére rendkívül alkalmasak lennének azok a kiállítások, amiket kiviszünk az üzemek csarnokaiba, a tanács, az iskolák előterébe és ezekhez kapcsolódva beszélünk a városról, amelynek a jövőjéért felelősek vagyunk. Ez a szellem jellemzi a krónikaíró pályázati kiírásokat is, amelyre a városi tanács jóvoltából évente 10 000 forintot szánhatunk. Itt is lehetőséget adtunk arra, hogy a pályázók új műfajokkal jelentkezzenek, magnetofonszalaggal, fénykép-gyűjteményekkel örökítsék meg az átalakuló várost, és írjanak beszámolókat egy tanács-tag körzetéről, arról, hogy milyen problémák jellegzetesek a környezetükben. Az újsá-gokban megírt történelem mellett van egy valóságos, de földalatti és ezt bányászni, ezt kutatni a legfontosabb feladatunk lenne. Itt van egy csodálatos, nagy dolgokra hivatott mozgalom, amelynek tényleg van tömegbázisa is, adva van egy nagy intéz-

mény apparátus, a művelődési házaké, de fehér holló számba megy az olyan, ahol ez a feladatkör, a hagyományápolás honismereti előadót kapna.

Végül egy gyakorlati javaslat. Amikor mint könyvtáros a Budapest gyűjteményen dolgoztam, és a Budapest története bibliográfiát készítettük, minden jelentős. országos újságot kézbe vettünk, s a budapesti vonatkozású közleményeket rögzítettük a cédulákon. Tudok arról, hogy a megyei könyvtárak, sőt néhány járási könyvtár is csinálja a maga helytörténeti bibliográfiáját. De ha minden megye minden újságnak, minden folyóiratnak nekilát, az rengeteg pénzt emészt. Nem lehetne olyan központi pénzalapot létesíteni, amely a Szabó Ervin Könyvtár, vagy a Széchényi Könyvtár erre vállalkozó munkatársainak lehetőséget adna, hogy földolgozzák ezeket az országosan kiszemelt, történetész tanácsadók által kijelölt lapokat, és megyék szerint szétosztanák az anyagot? Kíméljék meg a 19 megyét attól, hogy ezt a folyamatot elejétől végig csinálják! Ez a fajta szakirodalmi tájékoztatás igen hasznosan szolgálná a mozgalmat.

Dr. Kormos Sándor:

„A fejlett szocializmus építésében nem nélkülözhetjük a művelődési közösségek összetartó erejét”

Ez a konferencia fontos állomás az egyre erősödő, mennyiségileg gyarapodó, minőségileg gazdagodó, sokszínű Honismereti mozgalomban. A közművelődési párhátározat és a törvény megjelenése, a Hazafias Népfront VI. kongresszusa óta a honismereti tevékenység a párt iránymutatásának megfelelően a Hazafias Népfront gondozásában mind szélesebb köröket átfogó tömegmozgalommá fejlődött, mely a művelődés általános feladatán túl, korszerű és hatékony eszköze a szocialista hazafiaság és internacionalizmus tudati-érzelmi elemei társadalmi méretekben történő gyarapításának, a közéleti demokratizmus, a szocialista nemzeti egység erősítésének és fejlesztésének.

A Honismereti mozgalomnak fontos, mással nem pótolható szerepe van a szocialista hazafiaságra és a proletár internacionalizmusra nevelésben. Ezt hangsúlyozzák a közművelődésre vonatkozó dokumentumok, amikor kimondják, hogy a közművelődési mozgalmakat — köztük a honismeretet — felhasználva juttassuk el az emberekhez népünk és az emberiség múltjának és jelenének haladó szellemi értékeit. A nemzeti hagyományok ápolását a közművelődésben erőteljesebben össze kell kapcsolnunk a történeti szempontokkal, s ebben szintén fontos feladata van a Honismereti mozgalomnak.

A Honismereti mozgalom az elmúlt években szervesen épült közművelődésünk egészébe. Ennek keretében nagy és egyre növekvő szerepet vállal a közösségi nevelésben. A fejlett szocialista társadalom építésében nem nélkülözhetjük a kisebb művelődési közösségek összetartó erejét. Az egyes ember termelői és társadalmi aktivitása adott közösségben valósul meg, ott nyeri el munkájának társadalmi elismerését, mint ahogy Marx írta: „Csak a többiekkel való közösségben kapja meg az egyén az eszközöket ahhoz, hogy képességeit minden irányban fejlessze.” Mindezért nélkülözhetetlen közösségformáló tényezők a család, az iskola, a munkahely mellett, azzal együtt a művelődési közösségek — s köztük a honismereti csoportok, körök.

A honismereti munka egészét — az elmúlt időszakban — a múlt, a jelen és a jövő láttatásainak dialektikus egysége jellemezte. Úgy vélem, hogy továbbra is jelentős feladat népünk múltjának, a különböző osztályok, rétegek harcának feltárása, megismerése, marxista értékelése, különösen pedig a felszabadulás utáni időszak építőmunkájának, a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség munkája, tárgyi és szellemi emlékeanyagainak gyarapítása, összegyűjtése. E munka keretében mindig megkülönböztetett figyelmet kell fordítanunk a hazánkban élő nemzetiségek kulturális értékeinek felkutatására, összegyűjtésére, megőrzésére és közkinccsá tételére. Nem szükséges részleteznem a Honismereti mozgalom nemzetiségi vonatkozásainak politikai jelentőségét.

Nagyon fontos a honismereti tevékenység mozgalmi jellegének a megőrzése és erősítése. Ennek a tevékenységnek a mozgalomban van az ereje, s ezt nem nélkülözhetik a közművelődési intézmények sem. Ezek az intézmények — könyvtárak, levél-

tárak, múzeumok, művelődési otthonok — bázisai, forrásai, szervezői, szinterei a helytörténeti és honismereti munkának, a feltáró és az ismeretterjesztő tevékenységnek. Pl. a művelődési otthonokhoz kapcsolva működik a szakkörök mintegy egyharmada. Ugyanakkor azt is világosan kell látni, hogy a Honismereti mozgalom hozzásegíti ezeket az intézményeket ahhoz, hogy mélyebb és tartalmasabb kapcsolatot alakítsanak ki közönségükkel.

A honismereti munka egyik fontos sajátossága, hogy mozgalmi jellegéből adódóan, gyorsan és rugalmasan képes alkalmazkodni a változó követelményekhez. Már az elmúlt években is tapasztalhattuk, hogy az új követelmények és feladatok révén rétegekhez jut el, újabb csoportokat kapcsol be a közművelődésbe. A tudomány-segítés mellett a munkásművelést is szolgálja a nyelvi, a néprajzi-munkásmozgalmi gyűjtés, az üzemtörténetírás, a technika- és saktörténet, a munkamozgalmak, a munkásegítések történetének kutatása.

A Honismereti mozgalom irányításában igen lényeges kérdés a munkamegosztás és az együttműködés. Szeretném ezt a gondolatot kiegészíteni azzal, hogy ésszerű munkamegosztás csak ott lehetséges, ahol az intézmények, a szervezetek harmonikusan dolgoznak együtt. Ebből következők, hogy fontos feladat az együttműködés erősítése is.

A huszadik évfordulóját ünneplő mozgalom még igen nagy lehetőségek előtt áll. Mi, a közművelődés állami területén dolgozók ezután is kérjük, várjuk, igényeljük a szoros együttműködést a mozgalommal és a magunk részéről minden támogatást megadunk.

Dr. Pölöskei Ferenc:

A Honismereti mozgalom időszerű kérdései

Az előttünk álló problémákról szeretnék beszélni. Közülük elsősorban azokról, amelyek a Történelmi Társulat munkájával függnek össze, és amelyekre az írásos beszámoló is utalt, főként a hely- és üzemtörténet kapcsán. Ezek a területeken valóban egy pallón járunk, még akkor is, hogy ha a kelleténél kevesebb szót is váltunk közös feladatainkról. Mielőtt azonban erre rátérnék, kifejezem felfogásomat a Hazafias Népfront egíszsége alatt élő Honismereti mozgalom, valamint a Történelmi Társulat hagyományfeltáró tevékenysége közötti viszonyról, még akkor is, ha ezzel esetleg vitát fakasztok. Miben egyezik és miben különbözik az immár húszévesztendős múltira visszatekintő Honismereti mozgalom, a Történelmi Társulat, de azt hiszem, általában a tudományos szakági egyesületek, néprajzi, irodalmi, anyanyelvi társaság tevékenységi körétől? Azt hiszem, a Honismereti mozgalom már jellegénél fogva is több politikumot tartalmaz, benne határozottabb körvonalakat kap életünk hármasszoros vonatkozása: a múlt, a jelen és a jövő. Ebből következik, hogy a Honismereti mozgalom munkájában jelentős helyet kap korunk valóságának sokoldalú feltárása, politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális céljaink konkrét valóráváltása. Vagyis eredendően nagyobb, jelentékenyebb politikai szerep vár rá, mint az említett társulatokra. A honismeret, mivel életünk teljességének bemutatására hivatott, valamennyi szakági egyesületnél jobban magába rejti a szükséges integrációs feladatot, nemcsak a jelenre, hanem a múltra vonatkozóan is és ezen a ponton már el is érkeztem az azonosságokhoz, történelmi múltunk problematikájához, a történeti szemlélet fontosságához, amelyet az írásos beszámoló olyannyira kiemel. Nemcsak egyszerűen arról van szó, hogy jelenünk érthetetlen múltunk ismerete nélkül, sokkal inkább arról, hogy a népek életének, a forradalmak és ellenforradalmak tüze közepette is vannak továbbható és meghatározó elemek is a természeti adottságokban, a gazdaságokban, szemléletben, szellemben, vagy a hagyományok továbbélésében, az egymást váltó generációkban. És ha még mindehhez azt a körülményt is figyelembe vesszük, hogy a forradalmak, még a világtörténelem legnagyobb jelentőségű forradalma, a szocialista forradalom is új ellentmondásokat is fakaszt, akkor kétségtelen, hogy megnövekszik a hagyományok, mindenekelőtt múltunk haladó hagyományainak a szerepe, a hagyományápolás. Ezen a téren nagyon sok hozzászóló volt és a Honismeretben is rendszeresen jelennek meg az ezzel kapcsolatos eredmények, beszámoló jelentések. Nagyon nagy eredményeket értünk el, de még nagyon sok a lehetőség. Egy példát szeretnék ezzel kapcsolatban csak elmondani.

Nagyjából tudjuk, hogy a harmincas évek közepén új szellemi irányzatok keletkeztek a magyar politikai, társadalmi életben. Ilyen a falukutatók mozgalma, vagy az a szociográfiai tevékenység, amelyet a népi írók kifejtettek; ilyen a szakszervezetekben jelentkező rendszerellenes, antifasiszta mozgalom kibontakozása, vagy a Szegedi Fiatalok mozgalma. Alig van azonban olyan az iskolák, középiskolák történetét fel dolgozó művek között, amely ezzel a kérdéssel foglalkozna, pedig a középiskolákban nagyon jelentősek voltak ennek az ellenállási mozgalomnak a gyökerei.

A Honismereti mozgalom virágkorát éli, a virágba borulástól a jó termésig azonban hosszú az út. az idő. A tömegessé vált Honismereti mozgalom folyamatos és koordinált, szakszerű gondozását érzem én ma az egyik legfontosabb, közös feladatunknak. Szerintem csak ilyen módon javíthatjuk munkánk minőségét és csökkenthetjük a még fellelhető extenzív jelleget is. A koordinációnak sokféle formája, lehetősége kezd kialakulni. Ilyenek a tudományágakat átfogó, regionális és országos tanácskozások, amelyeket nyelvészek, történészek, néprajzosok, szociológusok együtt tartanak és közösen próbálják a múlt komplex voltát bemutatni. De ide tartozik az oktatás rendszere is, benne a nemzeti tárgyaknak a szerepe és jelentősége. Mert a múltbányuló Honismereti mozgalom bármily dús gyökérből szökött is, véleményem szerint *nem pótolhatja állami méretekben a nemzeti tárgyak oktatásának hiányosságát.* Ilyenek az oktatás valamennyi szintjén vannak, most a felsőoktatásból szeretnék példát mondani. A magyar történelmet az egyetemen a történelem szakosok számára heti 4 órában oktatjuk. Ez körülbelül annyit, mint a középiskolai történelemórák száma, ami rendkívül sok problémát jelent számunkra. Az is igaz persze, hogy ezt a négy órát se használjuk ki teljes egészében a marxista történelemszemlélet kialakítása érdekében. Ugyanakkor elburjánzanak bizonyos divatos tárgyak, ez a történész és irodalom szakos tanárképzésre is vonatkozik.

Szakmailag nem megoldott a tanár-továbbképzés sem, márpedig, ha valaki az egyetemen szerzett tudásanyaggal kíván hosszabb távon tanítani, akkor furcsa helyzetbe kerül, mert a diákok lekorozik, a különböző tömegkommunikációs eszközök útján előbbre jutnak, mint a tanáruk. A tanár-továbbképzésnek nemesak a módszertani oldala fontos, az megoldott az OPI által, hanem a szakmai továbbképzés a lényeges.

Dr. Kováts Zoltán:

Honismereti szakkollégium

A tanárképző főiskolákon már két évtizede lehetőség nyílik arra, hogy a Bevezetés a történelemtudományba című egy féléves, de 2 óra előadásból és 2 óra szemináriumból álló tárgy keretein belül a helytörténeti kutatáshoz és íráshoz megalapozást nyújtsunk. Évek során azt tapasztaltuk, hogy a szülőföld történetének részleteiben való megismerésére, kutatására hallatlan energiát fordítottak egyes hallgatók, és a honismereti munka személyiségformáló hatása már a kezdeteknél, a sokrétű helytörténeti munkánál is megmutatkozott. A témaválasztás, az érdeklődésnek megfelelő kimunkálás szabadsága csak növelte a munkakedvet, s kedvezően hatott az eredményekre.

Az 1977/78. tanév II. félévétől kezdve 3 féléven át lehetőség nyílt egy háromórás honismereti szakkörvezetői szakkollégium megszervezésére. A szakkollégium hallgatóinak kétharmadát azok a hallgatók adták, akik már a Bevezetés a történettudományba c. tárgy anyagát elsajátították, de sikerült bevonnunk azokat a magyar—népművelés és ének—népművelés szakos hallgatókat is, akik a honismeret és a helytörténelem iránt érdeklődtek.

A honismereti szakkörvezetői szakkollégium fő törekvése a helytörténeti kutatásokra, a helytörténeti munkák megírására való felkészítés volt. A szakirodalomban való tájékozódás, a szakbibliográfiák ismerete után számba vettük azokat a főbb forrásokat, amelyek a helytörténetkutatásnál rendelkezésünkre állnak. (Acsády Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában, *Felhő Ibolya*: Az úrbéres viszonyok Magyarországon Mária Terézia korában, Az első magyarországi népszámlálás 1784—87, *Ludovicus Nagy* és *Fényes Elek* földrajz-statisztikai munkáit stb.). Ezekkel az alapvető munkákkal is megismertettük a szakkollégium résztvevőit. A helytörténeti kutatásokra való felkészítés a honismereti szakkollégium munkájának a felét adta.

A munka másik fele arra irányult, hogy a honismereti komplex látásmódot erősítse. Így előadást hallgattak meg a közművelődési munkáról *Novák Józseftől*, a krónikáirásról, *Tóltési Imretől* a néprajz területéről *Bálint Sándortól*, *Ferenczi Imretől*, *Juhász Antaltól*, a régészetről *Horváth Ferencről*, a helynévgyűjtésről *Szabó Józseftől*, a műemlékvédelemről *Buga Mészáros Károlytól*. Egy-egy történelmi korszak kutatói a speciális problémákat tárták fel: *Szegfű László*, *Bezdán Sándor*, *Nagy István*. Az előadásokat konzultáció követte. A szakkollégium munkájához tartozott a félévenként megszervezett 2 napos kirándulás, tanulmányi út. Megbeszélést folytattunk Csongrád megye egyik legjobb honismereti szakkörének tagjaival Szentesen, melynek vezetője *Zsiros Katalin*. Jártunk Tömörkényben, ahol majd két évtizedes hagyománya van a krónikáirásnak, vezetője *Gémes Balázs*. Látogattunk múzeumokat, levéltárakat, képtárakat.

Mindenki választott már az első félévben egy egyéni helytörténeti témát. Általában szülőfalujuk történelmét vagy városuk egy korszakának történelmét próbálták megírni. A másik aktív gyűjtőmunkát egy megadott témakörre a szakkollégium hallgatóságának egésze végezte. Ez krónikáirás volt, de egy városé: *Szegedi Krónika 1978*. Itt támaszkodtunk a Somogyi Könyvtár helytörténeti cikk-katalógusára. A Szegedi Krónikával kapcsolatos részfeladatok teljesítéséről is, a helytörténeti kutatások eredményéről is egy-egy dolgozatban kellett beszámolni a hallgatóknak. E követelmények teljesítése nem volt könnyű. Végül a hallgatók egy részénél a dolgozatok nem készültek el, így az induló 27 fős létszámból végül 14-en kaptak oklevelet a zárómegbeszélés után. Úgy gondolom, hogy azok is, akik nem szerezték meg a Népművelési Intézet oklevelét, hasznos indítékot kaptak későbbi honismereti munkájukhoz.

A majd két évtizedes főiskolai tanári munkám arról győzött meg, hogy a történelem szaktanárképzés gazdagodását jelenti, ha az általános képzésen túl hallgatóinkat a helytörténetkutatásra, a honismereti munkára is felkészítjük. Jó érzés volt, hogy törekvéseinket a Népművelési Intézet és a Honismereti Albizottság felkarolta.

Hozzászólásomat két javaslattal zárom. Nagyon nagy szükség lenne mind a felsőoktatásnak, mind a honismereti munkában résztvevőknek egy jó, helytörténeti kutatásokkal foglalkozó jegyzetre, kézikönyvre. E témakörben úttörő jelentőségű *Szántó Imre*: A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései c. egyetemi jegyzete. Ez is 12 éve, 1968-ban jelent meg. A helytörténeti kutatás oly sokrétű már, hogy egy modernebb kézikönyv megírását több helytörténetkutatóra kellene bízni. A másik javaslatom az, hogy a Hazafias Népfront Honismereti Albizottsága és a Népművelési Intézet valamelyik egyetemmel, főiskolával karöltve szervezhetne egy nyári kéthetes vagy tiznapos szakkollégiumot, a honismereti munkában eredményeket felmutató kollégák számára. Közvetlen kapcsolat alakulhatna ki a részterületek kutatói és a honismereti mozgalomban tevékenyek között.

Dr. Tungli Gyula:

A Honismereti mozgalom utánpótlásáról

Az elmúlt két évtizedben a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a KISZ Központi Bizottsága, a Művelődésügyi Minisztérium és a Munkaügyi Minisztérium felismerte a mozgalomban rejlő óriási nevelőerőt, s ennek megfelelően szervezte meg a honismereti diákmozgalmat. Ennek fontosabb állomásai: 1968-ban a középiskolai tanárok I. országos honismereti szakkörvezetői tanfolyama Balatonbogláron, az I. honismereti diákkonferencia Kalocsán 1987-ben, a II. Pápán 1970-ben és a III. Egerben 1978-ban. A KISZ Központi Bizottsága 13 alkalommal rendezte meg az idén a középiskolai honismereti tábornak, mely a hazafias nevelésnek, a cselekvő hazaszeretnek nagyszerű iskolája, ugyanakkor tudománytörténeti, leletmentő akcióként is fontos.

Az évenként meghirdetett pályázatok az ifjúsági tagozaton mind a néprajzi és a nyelvjárási témakörben, mind pedig a helytörténet területén jól szolgálgják a tanulók személyiségének sokoldalú kibontakozását. 1978-tól a szakmunkástanulók honismereti tábora is működik, melyről csak jó véleményt mondhatok.

Gondjaink elsősorban abból adódnak a gimnáziumokban és a szakközépiskolákban, hogy a Művelődésügyi Minisztérium részéről az utóbbi években mintha kevesebb

buzdítást kapnánk, mint az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején, amikor a kiváló szakkörvezetők munkáját kétévenként megjutalmazták a Magyar Tudományos Akadémián.

Javaslom az alábbiakat:

1. A mostani konferencia javasolja, hogy a Művelődési Minisztérium, a KISZ Központi Bizottsága, a Hazafias Népfront és az OPI a tervszerűség érdekében dolgozza ki a középiskolai honismereti munka ötéves programját a legjobb honismereti szakkörvezetők bevonásával.

2. Körlevéllel, a Köznevelésben, a Magyartanításban és a Történelemtanításban megjelenő cikkek segítségével, a megyei tanácsok művelődésügyi osztálya ajánlásával növelni kell a középiskolai honismereti szakkörök számát.

3. Tervszerűvé kell tenni a szakkörvezetők felkészítését, meg kell rendezni a II. Középiskolai Országos Honismereti Szakkörvezetői Tanfolyamot.

4. Az utánpótlás — a szakkörvezető tanárok képzésében az egyetemeken, a főiskolákhoz hasonlóan — intézményesen, szakkollégiumok formájában kell megoldani.

5. Ki kell építeni minden megyében a szakfelügyeleti hálózatot, s a szakfelügyelők minden évben látogassák végig a megyében működő általános iskolai, középiskolai szakköröket, és a művelődési házakban működő ifjúsági honismereti szakköröket, s erről évenként számoljanak be az Országos Pedagógiai Intézet, illetve a Művelődési Minisztérium illetékesinek.

6. Az Országos Diák Honismereti Konferenciát ötévenként — csúszás nélkül — folyamatosan meg kell rendezni.

Végül egy egyéni megjegyzés. Saját tapasztalatomból mondhatom, hogy a középiskolákban az eredményes honismereti munkának, melyet diákjaink országos pályázatokon produkálnak, nincs meg az a rangja, mint az országos középiskolai tanulmányi versenynek. Egy országos I. helyezett matematikából vagy kémiából nagy elismerést kap, bejut az egyetemre, tanára is megkapja az erkölcsi és az anyagi elismerést. Aki az országos nyelvjárási és néprajzi pályázaton az ifjúsági tagozaton első helyezett lesz, annak a diáknak a nevét az iskola legjobb esetben tudomásul veszi, máskor talán meg sem tudja. Pedig véleményem szerint ez a tanulói teljesítmény van olyan színvonalú, közösségi szempontból olyan hasznos, mint az előbbi.

Dr. Szamosújvári Sándor:

Tegyük meg többet műemlékeinkért

Több előttem felszólaló javasolta, hogy gondolkozni kellene azon, nem volna-e érdemes a Honismereti mozgalom eddigi feladat és cselekvési programjába egy-egy időre konkrét tennivalót javasolni. Húszéves szakkörvezetői, szakfelügyelői és a Hazafias Népfront honismereti munkabizottságában végzett munkám ezt az általános javaslatot megerősíti. Egy-egy nagyobb időre szóló feladat, program ugyan nem szabad, hogy hátrébe szorítsa általános tevékenységünket, de feltétlenül jó hatású, s jobban lemérhető. Mivel eddig is szívügyének tekintette a Honismereti mozgalom a műemlékvédelmet, a műemlékekkel való törődést, és ezen a konferencián is több utalás történt erre, javaslom, hogy az ajánlások között ez mint konkrét feladat szerepeljen. Kérem és javaslom, hogy honismereti szakköreink és honismereti bizottságaink jobban kapcsolódjanak be a műemléki figyelőszolgálatba. Javaslom a már korábban bevezetett műemléki figyelőszolgálat kiszélesítését, újra szervezését, s a figyelőszolgálat tagjainak igazolvánnyal való ellátását. Igen fontos volna, hogy a kallódó műemlékek helyreállításában, azoknak cél- és gazdakeresésében jobban vegyük ki részünket. Ahol arra lehetőség és szükség van, a műemlékvédelem hivatalos szerveivel együttműködve ajánljunk fel anyagi erőt, pénzt és munkát.

Nem mindig pénzügyi kérdéstről van szó. A fentiekben kívül a műemléki propagandából is kivethetjük részünket. Egy helyreállított, de rosszul kezelt, vagy elhanyagolt, esetleg figyelmen kívül hagyott műemlék éppen olyan lehangelő, mint a pusztuló. Műemlékeink építészeti szempontból beszédes tanúi küzdelmeinknek, történelmünknek, társadalmunknak, s művelődéstörténetünknek is.

Megérdemlik a történelemnek e beszédes tanúi, hogy az elkövetkezendő 3 évben a honismereti munka központjában álljanak. A műemléki figyelőszolgálatot, a helyreállítás szorgalmazását és társadalmi támogatását, valamint a műemléki propagandát az ajánlásba vegyük fel, s e konkrét munkával tevékenységünket gazdagítsuk, szélesítsük, s ezzel a Honismereti mozgalom munkáját hasznosabbá, konkrétábbá tesszük.

Cseppentő Miklós:

A Honismereti mozgalom Szolnok megyében

A honismerettel, helytörténettel való foglalkozásnak, a Honismereti mozgalom fejlődésének — önkényesen — három szakaszát különböztetjük meg Szolnok megyében.

1. A Honismereti mozgalom előzményei 1945—1960 között

A felszabadulás utáni években néhány lelkes egyéni kutató: *Szűcs Sándor, Betkószki Jenő, Kaposvári Gyula, Györffy Lajos, Kiss Géza* és mások hozzáfogtak a szűkebb környezet történelmi, néprajzi emlékeinek feldolgozásához, publikálásához. A Szolnoki Múzeum már 1948-ban vállalkozott helytörténeti, honismereti feladatok részbeni végzésére és irányítására. A kutatás társadalmisítása 1954-ben kezdődött, amikor megalakult a *Magyar Történelmi Társulat Szolnok megyei szervezete*. Egy-egy követve jelentek meg helytörténeti publikációk. A helytörténeti kutatómunkához komoly segítséget nyújtott a TIT Szolnok megyei szervezete. A Jászkunság c. folyóirat helytörténettel foglalkozók fórumává vált.

2. A mozgalommá válás időszaka 1960-tól 1976-ig

A HNF megyei bizottsága 1970-ben összegezve a Honismereti mozgalom Szolnok megyei tapasztalatait megállapította, hogy a Honismereti mozgalom a 60-as évek elején bontakozott ki megyénkben. *Míg 1960-ban csupán néhány szakkör és a lelkes egyéni kutatók gyűjtő és feldolgozó munkájára épült a honismereti tevékenység, 1970-ben már a helyi szervek együttes munkájának eredményeként a legtöbb helyen szervezeten foglalkoztak a helytörténeti monográfiák és résztanulmányok feldolgozásával, gyűjtemények kialakításával.*

A mozgalommá válás folyamatában

- az egyéni kutatók, gyűjtők szakmai összefogására *kutatási központok* alakultak a megye városaiban;
- az egyéni kutatók, gyűjtők köré *közösségeket szerveztek*, így jöttek létre az első szakkörök;
- a közösségek munkája egyre több szakterületre terjedt ki: (üzemek, szövetkezetek, intézmények története, munkásmozgalom-történet stb.);
- az évenként megrendezett múzeumi hónap *1970-től múzeumi és honismereti hónappá bővült*; a legnagyobb nyilvános bemutatkozás lehetőségét jelenti, egyben átfogó képet ad a megye honismereti tevékenységéről is.

A honismeret tömegmozgalommá fejlődését mutatja, hogy a megye 7 városában, a jászberényi járás 16 községéből 11-ben, a kúnszentmártoni járás 11 községéből 6-ban, a szolnoki járás 18 községéből 8-ban, a tiszafüredi járás 10 községéből 5-ben található honismerettel foglalkozó közösség.

3. *Az elmúlt négy évre a Honismereti mozgalom megyei összefogása, egységes eszmei-politikai irányítása, a közművelődési intézmények, közgyűjtemények együttműködésének, munkamegosztásának kialakítása a jellemző.*

A megyei pártbizottság elvi átlásfoglalásai alapján a megyei tanács művelődési osztálya 15 éves, 5 éves és éves irányelveiben fogalmazta meg a közművelődési intézményekben folyó honismereti, helytörténeti munka feladatait. A Honismereti mozgalmat a HNF megyei elnöksége mellett működő *honismereti munkacsoport* fogja össze. Ebben a munkacsoportban részt vesznek: a tanácsi szervek, a felsőoktatási intézmények, a nagyüzemek, a tömegszervezetek, az SZMT, a közoktatási szakfelügyelet, a közművelődési intézmények, közgyűjtemények képviselői, valamint a gyakorlati munkát kiemelkedő színvonalon végző aktivisták.

Az 1976. évi megyei küldötttervezlet óta a Honismereti mozgalom szervezete megyénkben is a HNF politikai mozgalmi munkájának. Ez annak is köszönhető, hogy a HNF folyamatosan alakította és építi ki ma is együttműködését az érdekelt szervezetekkel, intézményekkel.

A 200 éves Komárom megyei szénbányászat jubileumi ünnepe Vértessomlón

1980. július 5-én Vértessomlón, az egykori tisztiház udvarán tartottuk meg a Komárom megyei szénbányászat 200 éves jubileumi nagygyűlését. A kétszintes tisztiház lakója volt *Prockl Kristóf* bányafelügyelő, aki leszármazottja annak a *Prockl Kristóf* fővájárnak, aki *Liczner Ignác* Esterházy uradalmi mérnök vezetése mellett 1780-ban a rendszeres bányaművelési munkálatokat megkezdte és irányította. A jubileumi ünnepséget a Magyar Szénbányászati Tröszt, a Tatabányai és Oroszlányi Szénbányák igazgatóságai, valamint az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület három helyi csoportja és történeli szakcsoportja szervezték. Részt vett a rendezésben még a Vértési Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság igazgatósága és az Országos Erdészeti Egyesület helyi csoportja. Segítettek a szervezésben Vértessomlón a tanács, a párt, a Hazafias Népfront, a KISZ, a plébániai hivatal és Vértessomló lokálpatriotái.

Az ünnepséget *Varga Albert*, az Oroszlányi Szénbányák vezérigazgatója nyitotta meg, majd *dr. Tamássy István*, a Magyar Szénbányászati Tröszt vezérigazgató helyettese mondott ünnepi beszédet, amelyben ismertette a Vértessomlói szénbányászat történetét.

*

Brennberg és Nógrádverőce után Somlón kezdődött meg a rendszeres bányászkodás hazánkban az úgynevezett régi bánya telepítésével 1780-ban. Ezeket a bányaművelési munkálatokat az Esterházy uradalom utasítására *Liczner Ignác* uradalmi mérnök vezetése mellett *Prockl Kristóf* fővájár végeztette. Az első létesítmény a széntelep nyugati kibúvását követő régi bánya elnevezésű ereszke volt, ami később a Gesztési patak medrére torkolló légtárával bővült. Az 1780—1848 közötti években a régi és a közép elvezésű bányákban folyt a termelés, majd az 1848—1890-es évek között a Mária és a Miklós bánya lett a széntermelés alapja. 1890-től a Corvin-akna nyitásával próbálták a bányászkozást fellendíteni. A bányászat 113 éve alatt a kitermelt mennyisége 240 ezer tonna. A termelt szenet kezdetben elsősorban az Esterházy uradalom használta mész- és téglaegetésre. A „tatai kőszén” néven forgalmazott zsemlyei szén eljutott a komáromi várba, sőt a dunai gőzhajózási forgalom 1830. évi megindulása után Pestre is.

A helyi szénbányászat fejlődését korlátozta az a körülmény, hogy a bánya távol esett a főútvonaltól, rossz közútjai voltak és a piaci árak sem kedveztek, mivel hőegységértékre számítva a szén 1,3-szor többbe került mint a bükkfa. Viszontagságos évek, értékesítési nehézségek, közlekedési és szállítási problémák, a szükséges technikai felszerelés és a felhasználó ipar hiánya együttesen azt eredményezték, hogy a bányászat mindvégig agonizált, mígnem 1893 tavaszán a termelést teljesen beszüntették.

A vértessomlói bányászatot ismerve alapján táróbányászatnak nevezzük, azzal a megjegyzéssel, hogy a feltáró és kőszén szállító vágát szintje alatt is folytattak bányaművelést. Szellőztetési célokra vagy a táró, vagy a függőleges akna — mint a Vitla- és Pál-akna — szolgáltak. A javarészt külszín alatt, 10—30 m mélységben fekvő telepeken a fejtésmód folyosószerű volt, később a Corvin-aknában pásztafejtést alkalmaztak. A szén jövesztése és rakodása kizárólagosan kézi erővel történt, a szenet és a vizet talicskákkal szállították el. Az alacsony technikai színvonal, az elemi vízemelő berendezések hiánya, a csökkenő értékesítési lehetőség és mindezek kölcsönhatása eredményezi, hogy a szén piaci ára kedvezőtlen, s a vértessomlói szén nem volt versenyképes.

Az ünnepi alkalomra kibocsátott emléklap és levelezőlap

Közben kiépült az országos vasúthálózat, fejlődik az ipar, fogynak az erdők, mind több jóminőségű barnaszénre van szükség. És itt következik a vértessomlói bánya történetének az a mozzanata, amellyel egyszer és mindenkorra beíródott a magyar bányászat történetébe. Az 1891-ben alakult Magyar Általános Kőszénbánya putnoki bányaüzemének akkori igazgatója, **Hönsch Ede** elsőként ad hangot annak a véleményének, hogy itt is keresni kell az oligocén alatti eocén széntelepet. A fúrás programot **Brodmann Miksa** dolgozta ki. Az egymás után eredménytelennek mutató fúrásokat követően az ötödik fúrást Brodmann Vértessomlótól ÉK-i irányban, a falutól 2,5 km-re jelölte ki Síkvölgypusztán. Ez a fúrás 1895 karácsonyára a 44–75 méter között olyan nummulinás réteget harántolt, melyben Esztergom vidékén is meglévő édesvízi eocént és benne szénelőfordulást találtak. A további kutatást azonban a pénzhiány megghiúsítani látszott. A MÁK vezérigazgatója **Herz Zsigmond** mégis egyetértett a fúrás tovább mélyítésével, s ennek eredménye, hogy 1896. március 11-én 118,3 mélységen 5,8 méter vastag eocén széntelepet harántoltak. Ezzel a fúrással fedték fel a tatabányai szénmedencét, s alapozták meg hosszú időre a magas színvonalú tatabányai szénbányászatot. 1896. december 25-én kigördült az első csille szén a tatabányai I-es lejtős aknából.

Az ünnepi beszéd után a zenekar eljátszotta a bányász himnuszt, miközben dr. Tamássy István leleplezte a bronzból készült emléktáblát, amelyen a következő szöveg olvasható: *Vértessomló (Sömle, Zsemlye) határában a tatai Esterházy uradalom 1780-tól folytatott mélyművelésű bányászatot. A bányáuzem 1893-ban szűnt meg. E házban székelt 1870 után a bányatiszt. A Komárom megyei szénbányászat megindulásának alkalmából megemlékezünk az elődökről, a bányászat halottáiról.*

Magyar Szénbányászati Tröszt

Tatabányai Szénbányák

Oroszlányi Szénbányák

1980. július 5.

Az emléktábla leleplezése után Varga Albert megnyitotta a 200 éves Komárom megyei szénbányászatot bemutató kamarakiállítását, amelyet a Komárom megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum rendezett az Oroszlányi és Tatabányai Szénbányák közreműködésével.

A kiállítás megtekintése után került sor a vértessomlói temetőben *Prockl Kristóf* felújított síremlékének megkoszorúzására. *Dr. Tamássy István* kegyelettel emlékezett meg ezzel a koszorúzással valamennyi vértessomlói elhunyt bányászról. A bányász zenekar gyászindulót játszott, miközben bányászgyepenruhás fiatalok elhelyezték a kegyelet koszorúját *Prockl Kristóf* bányatiszt síremlékére.

Roznai István

Az V. Nógrád megyei Honismereti Tábor¹

Kedves lányok és fiúk!

Hazánkban egyre szélesebb köröket vonz a Honismereti mozgalom. Országszerte nyílnak a miénkhez hasonló honismereti táborok, melyek a történelmi múlt felé fordulva kutatják elődeink mozgalmi tevékenységét, életmódját, a művelődés lehetőségeit, munkakörülményeiket, népszokásokat. A mi táborunk jellegénél fogva a bányászati történetét, a bányászok életmódját, szokásait kutatja.

A tábor programja ezúttal is kapcsolódik az országos és a megyei kutatási tervekhez és kötődik a salgótarjáni új múzeum kiállításainak megnyitásához. Szeretnénk ugyanis ha ez a tábor olyan eredménnyel zárulna, amely felhasználható lenne ebben a munkafolyamatban.

Céljaink változatlanok; mindenekelőtt az iskolában szerzett ismeretek kiegészítésére, gyakorlati alkalmazására vállalkozik a tábor. A kutatás során, s ez természetes, jobban megismerjük szűkebb hazánkat, szülőföldünket. Végül bízunk abban is, hogy jónéhányan kedvet kapnak a résztvevők közül történelmi tanulmányok folytatására, amit már nem egy példával tudnék igazolni. Találtakok majd a kutatómunka izgalmaival, a felfedezés örömeivel, élményeivel. Ez a munka megtanít lényeglátásra, összefüggések felismerésére. Nevel a régi, nemzedékek tárgyi és szellemi emlékeinek megbecsülésére.

Ahhoz, hogy igazán szeressük szűkebb hazánkat ismernünk kell jelenét, de éppen úgy múltját is. Négy megyei és két országos tábor előzte meg ezt a mostanit, bizonyítva a középiskolákkal való jó együttműködést, amelyet továbbra is ápolnunk kell, mutatva a diákok érdeklődését a múlt iránt.

A tábor programjának összefoglaló megnevezése: *A bányászok élete a Karancsvidéken*. A kutatási terület Etesre és környékére, valamint Karancslapujtőre és Karancsaljára terjed ki. Hat csoport kezd meg a munkát muzeológusok vezetésével. Két munkásmozgalom-történelmi csoport *Vonsik Ilona* és *Kriszta Lajosné* irányításával; az előbbi a Horthy-korszakról, az utóbbi Karancsvidék ellenállási mozgalmáról gyűjt anyagot. Két néprajzi csoport *Kapros Márta* és *dr. Zólyomi József* vezetésével a Karancsvidék viseletét és állattartásának, gazdálkodásának hagyományait kutatja. A *Balázs László* vezette művelődéstörténelmi csoport iskolatörténettel, a sportmozgalommal, a sportolási lehetőségekkel, a kaszinók, a dalárdák, az olvasókörök történetével foglalkozik. A bányásszávalás folyamatát, a bányászat egykori munkamódszereit kutatja, szerszámokról, termelési eljárásokról gyűjt anyagot a *dr. Szivircsek Ferenc* vezette ipartörténelmi csoport.

A gyűjtés során feltárt értékek jelenünket gazdagítják. Ebben a táborban komoly munka folyik majd, egész napos kutatómunka a gyűjtés helyszínén reggeltől délutánig, de mindenképpen örömet fogtok lelni benne. Szórakozásra is lesz lehetőség, este rendezes programokon, vasárnap kiránduláson, sportrendezvényen kapcsolódhattok.

A tábor utat nyit új célok megvalósítása felé. Egy ismeretlen, vagy kevésbé ismert munkafolyamatot ismerhettek meg, a tudományos kutatómunkát.

Marczinek István

¹ A tábor megnyitásán elhangzott beszéd (Szerk.)

Bercsényi-émlékünnepség Vaján és Nyíregyházán

1979. október 6-án leplezték le a vajai várkastély parkjában létesülő „kuruc szoborgaléria” legújabb alkotását: *Rátonyi József* szobrászművész *Bercsényi Miklós*, a Rákóczi-szabadságharc főgenerálisáról és *Bercsényi László*, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsalljáról készített közös emlékművet. Az ünnepséget a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztériuma, a megyei, járási és a helyi szervek rendezték.

Vaja ezen a napon ünnepi díszet öltött. Zászlók lengtek az utcákon, feliratok köszöntötték az ideérkező vendégeket. Katonák és a vajai úttörőcsapat „közlekedési rendőrei” irányították a forgalmat. Úttörők, ifjúgardisták, katonák álltak díszőrséget az emlékmű előtt.

A vendégek a várkastély első emeleti nagytermében gyülekeztek. Eljöttek hozzáik: *Menyhárt András* vezérőrnagy, a Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsának tagja; *dr. Molnár Béla*, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára; *dr. Bán Károly* ezredes, agitációs és propaganda csoportfőnök, főcsoportfőnökhelyettes; a Francia Köztársaság budapesti nagykövetségének képviselőjében *Jaques Rambal* nagykövetségi tanácsos és *Jaques Moser* alezredes, katonai és légügyi attasé; *Hosszú László*, a megyei pártbizottság titkára; *Gyuró Imre*, a megyei tanács elnökhelyettese; *Gulyás Emilné dr.*, a Hazafias Népfront megyei bizottságának a titkára, továbbá a járás, a község párt-, állami és társadalmi szerveinek, a nyíregyházi helyőrség alakulatainak képviselői.

A vendégeket *Paragh László*, a Hazafias Népfront vajai nagyközségi bizottságának a titkára köszöntötte. Bemutatta a falut, beszélt Vaja község múltjáról, a jelen politikai, gazdasági és kulturális eredményeiről. Ezt követően a Bercsényi-émlékműnél, a Himnusz elhangzása után, *Molnár Mátyás* múzeumigazgató, a Hazafias Népfront vajai nagyközségi bizottságának az elnöke üdvözölte a több száz résztvevőt és megnyitotta az ünnepséget. Ezután *Kiss Lajos* vezérőrnagy, a Magyar Honvédelmi Szövetség főtitkára, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának a tagja mondott avatóbeszédet. Miel-

VAY ADÁM MÚZEUM VAJA

tatta Bercsényi Miklós kuruc főgenerális kiemelkedő tevékenységét. Beszélt arról, hogy milyen szerepe volt a Rákóczi-szabadságharc előkészítésében, s megemlítette, hogy végig kitarzott a szabadságharc eszméje mellett.

Fia, Bercsényi László, aki fiatalon a Rákóczi-szabadságharcban kapitányi rendfokozatot ért el, a szabadságharc bukása után Franciaországban telepedt le. Választott hazájában elérte a legnagyobb méltóságot, marsall lett, de élete végéig magyar maradt.¹

Az avatóbeszéd elhangzása után a katonazenekar kuruc dallamainak hangjára a szónok leleplezte az emlékművet.

A leleplezés után *Sipos György*, a Hazafias Népfront vajai nagyközségi bizottságának a tagja, a Vay Ádám Múzeum Baráti Kör elnöke vette át az emlékművet és köszönetet mondott mindazoknak, akik elősegítették az emlékmű felállítását, az ünnepség megrendezését. A szoborátvétel után a rendező szervek képviselői koszorút helyeztek az emlékműre. A délelőtti ünnepség a Rákóczi induló hangjaival ért véget.

Délután Nyíregyházán, a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán folytatódott az ünnepség. *Gulyás Emilné dr.*, a Hazafias Népfront megyei bizottságának titkára köszöntötte a Bercsényi László emlékünnepség résztvevőit. Ezt követően *dr. Zachar József* kandidátus, hadtörténész tartott ünnepi beszédet.

¹ Bercsényi Lászlóról bővebben lásd *dr. Zachar József*: Egy élten át igazi magyar és vitéz katona. Honismeret, 1978. 1. sz. 21–23. old.

Az ünnepi beszéd elhangzása után irodalmi és művészeti műsor következett. Fellépett a Magyar Néphadsereg Vörös Csillag Érdemrenddel kitüntetett művészegyüttese.

Molnár Mátvás

A Tájak, Korok, Múzeumok akció szervezése egy debreceni honismereti szakkörben

A Tájak, Korok, Múzeumok országos közművelődési és honismereti akcióban szakkörünk az 1979—1980-as tanévben szervezeten vett részt. A debreceni KLTE Gyakorló Általános Iskola II. Rákóczi Ferenc Honismereti szakkörének tagjai egyénileg már az előző tanévben is bekapcsolódtak ebbe a vonzó országjáró kezdeményezésbe, azonban az elmúlt tanévben központi feladatunkká tettük, s így munkatervünkben nagyobb szerepet kapott. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatról szeretnék röviden beszámolni.

Lehetővé tettük, hogy a honismereti szakköri tagságon kívül érdeklődő vendégek is résztvehessenek e mozgalomban, s az általunk szervezett kirándulásokon. Az alakuló szakköri összejövetelen részletesen ismertettük a mozgalom célját, hasznát és feladatait. Kb. egyhónapi szervező munka eredményének tudható, hogy 52 jelentkező kért részvételi lapot, s megkapták az *Utazás hazai tájakon* című kiadványt és a térképet. A debreceni múzeumok látogatása után egy szervezett szabocsai autóbusszos túra következett, melynek során Nyírbátor, Vaja és Nyíregyháza múzeumait és műemlékeit kerestük fel és értékes pontokat gyűjtöttünk. A továbbiakban a szakköri tagok és a szülők hétvégi kirándulásain egyénileg folytatták hasznos látogatásaikat. Szakköri foglalkozásaink programba vettük az időnkénti értékelést, valamint az egyéni látogatásról való beszámolót is. Az iskolai év folyamán három alkalommal tartottunk értékelést, ki hány ponttal rendelkezik. Ezek újabb ösztönzést adtak e hasznos akcióban való további részvételhez. Két budapesti kirándulást szerveztünk, elsősorban a TMK-akció jegyében. Március hó folyamán a Magyar Nemzeti Múzeumot, a Koronázó Mátvás templomot és a Munkásmozgalmi Múzeumot kerestük fel szakvezető-

vel. A májusi kirándulásainkon az óbudai Aquinkumot látogattuk meg. Az akció évi lezárására és értékelésére nyilvános honismereti szakkörön került sor. Ezt a szakkörünket a megyei honismereti nap keretében meghívott szülők és szakkörvezetők jelenlétében a Déri Múzeumban tartottuk. Nyolc szakköri tag rövid élménybeszámolót tartott a meglátogatott múzeumokról. Az őszi kirándulók közül 32 szakköri tag és vendég tartott ki az akció mellett. A húsz pontnál többet gyűjtő tagok (24 fő) jutalomkönyvben részesültek. A jutalmazásnál a pontok mellett figyelembe vettük azt is, hogy kik tartottak év közben, s a záró szakköri összejövetelen élménybeszámolót és kik készítettek a látogatott helyek képeslapjaiból, prospektusaiból tablót.

A további feladat a szünet elején a bronzjelvény megszerzése és az ezüstjelvényért való látogatás folytatása, újabb pontok gyűjtése, s az ismeretek, élmények gyarapítása.

Dr. Szamosújvári Sándor

Honismereti munka Földesen

Földes, Hajdú-Bihar megyei községben a honismereti, helytörténeti munka 1968. évben kezdődött el és ma már cselekvő mozgalommá vált. A bizottság 10 taggal működik a községben és minden megtesz a tudatformálás, a közösségi életre való nevelés érdekében.

A földesi bizottságnak éves munkaterve van, évenként 3—4 esetben ülészik, ahol értékeli a végzett munkát és meghatározza a következő feladatokat. Segíti a bizottság a községben működő 43 tagú vegyeskórus, 20 tagú KISZ-tánc-csoport, 6 tagú citerazenekar, 30 tagú népművészeti szakkör, 40 tagú kertbarátkör és az iskolai krónikaíró szakkör munkáját. A munkához jelentős segítséget adnak a párt, a tanács, a KISZ, a szövetkezetek, valamint a községi kultúrház és könyvtár.

1979. november 9-én Földesen tartotta meg ülését a Hazafias Népfront Hajdú-Bihar megyei Honismereti, Helytörténeti Bizottsága. Tanulmányozták a földesi bizottság munkáját, megtekintették a vegyes kerámia, illetve helytörténeti gyűjteményeket Gaál Zsigmond és Aranyi Gyula bizottsági tagoknál, továbbá az általános iskola úttörői által gyűjtött tárgyakat.

A bizottság tagjai ellátogattak a helyi bizottság és a kertbarátkör tagjai által létesített „Balásházy János” Kertbarát-múzeumban. A múzeum épületében, a majd 100 éves vénkerti pajtában még megvan az eredeti cilinderes kéményes nyitott, padkás tűzhely, bent a házban a búboskemence. Az épület és a benne összegyűjtött tárgyak jelképezik a földesi kertek tulajdonosainak mezőgazdasági hagyományait, kertben használt szerszámaikat.

A bizottság tagjai gyűjtik a régi, már használatban nem lévő tárgyakat, írásokat, fényképeket. Visszaemlékezéseket írnak a veteránokról, a község vezetőiről, akik a felszabadulás óta dolgoztak és dolgoznak, írásba foglalják elbeszéléseiket, hangfelvételt készítenek velük. **Karacs Zsigmond** bizottsági tag például összegyűjtötte Földes régi és új utcaneveit és a községben a ragadványneveket is.

A felszabadulás óta a bizottság tagjai több helytörténeti munkát készítettek. **Gaál—Szatai—Szöke:** Földes község tanácsának emlékfüzete (1944—1948); **Gaál Zsigmond:** A Földesi Vegyesipari Szövetkezet 25 éves krónikája (1951—1976); 20 éves a KISZ, Földes Ifjúságmozgalmi története (1957—1977); és **Sólyom József:** Földesi lakodalom. Népi játék 5 jelenetben. **Oros Károly:** Földesi Rákóczi Tsz 30 éves története most készül. A bizottság tagjai igen sok tanulmányt is megírtak. Előadásokat szerveznek a község lakosai részére, ahol a község történetét ismertetik. Előadás hangzott el Társadalom és telepítés, Földes családjainak a múltjáról, Balásházy János életéről, munkásságáról. A tanulmányok közül nagy jelentőségű a földesi cigány lakosság életének a felmérése és a Szabó Gáspár vértanúról elkészített munka is.

A bizottság tagjai a községben segítik az úttörő őr és raj, a szocialista brigádok naplóinak vezetését. A bizottság egy tagja krónikában vezeti, hogy naponként mi történik a községben. Segíti a bizottság az „Ismerd meg hazádat mozgalom”-mal kapcsolatos kirándulások, vetélkedők szervezését, a kiállítások megrendezését.

Már hagyományossá vált a községben minden év október 17-én a község felszabadulásának napján az általános iskola VII. osztályosai részére vetélkedő tartása, községünk felszabadulás óta eltelt történetéből és az úttörőmozgalom történetéből. Hagyomány Földesen minden évben a szüreti felvonulás és bál megtartása, karácsonykor a bethlehemes

játékok. Részt vesznek a bizottság tagjai a Déri Múzeum által minden évben meghirdetett pályázatokban is. **Dr. Dan-kó Imre,** a Déri Múzeum igazgatója, a Hajdú-Bihar megyei Honismereti, helytörténeti Bizottság titkára elismeréssel szövegezte a látottakról, az írásban elkészített és előterjesztett „Tájékoztató”-ban foglaltakról, a végzett munkáról. Javasolta, hogy a vénkerti pajtát, mint műemléket, el kell látni nádtetővel, amelyhez az illetékes szervek segítségét is kérni kell.

A Földesen tartott kihelyezett ülésen elhangzottak további lendületet adnak a helyi és megyei honismereti, helytörténeti munka kiszélesítéséhez, tömegmozgalommá való tételéhez.

Gaál Zsigmond

Geszler Ödön hetvenéves

Fiatalon senki sem készül „helytörténeti szakmára”. Valamennyien, a mozgalom hívei és munkálói valahonnan, más pályáról, véletlenül vagy tudatosan jutottunk el a mozgalomhoz. **Geszler Ödön** is csak nyugdíjba helyezése után került a helytörténet művelői közé, de nem véletlenül: „előéletében” számos

adottság és mozzanat jelzi idáig vezető útját.

Egy évtizeddel ezelőtt ismertem meg, illetőleg ismertük meg mindannyian, akik a honismereti mozgalom régi elkötelezettjei vagyunk. Találkoztunk a Fővárosi Művelődési Házban rendezett üzemtörténeti tanfolyamokon, a Hazafias Népfront helytörténeti fórumain, a Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szekciójának előadásain, város-történeti tanácskozásokon. Az újoncok buzgalmával hallgatta és jegyezte a helytörténeti ismeretek leghivatottabb szakembereinek: *Szekély György, Jeney Károly, Sipos Péter, Tóttési Imre, Szekeres József, Sárközi Zoltán, Geregyes Ede, Szilágyi János* és mások fejtegetéseit, előadásait.

1971 novemberében részt vett az I. Budapesti Helytörténeti Konferencián és az Üzemtörténeti Szekció ülésén felszólalt a TIT Budapesti Szervezete Történelmi Szakosztályának képviselőként. Praktikus gondolatokat vetett fel a TIT és az ismeretterjesztés, valamint a helytörténeti munka kapcsolatának, együttműködésének lehetőségeiről. Az eseményekről kiadott almanach szerint a konferencia alkalmából meghirdetett pályázaton dr. Geszler Ödön Adatok Budapest háború utáni újjáépítésének üzemtörténeti vonatkozásai című dolgozatával, mint a „legjobb üzemtörténeti munkával” a Szakszervezetek Budapesti Tanácsának különdíját nyerte el.

Ezek voltak Geszler Ödön első jelentkezései a Honismereti mozgalomban. Folytatódott részvételével az 1972 júniusában Magyaróvárott megrendezett Nemzetközi Üzemtörténeti Konferencián. További „karierré”: kiléptették a mozgalom névtelen katonáinak sorából azzal, hogy az I. Budapesti Helytörténeti Konferencia határozatából 1972 májusában megalakított Fővárosi Helytörténeti Klub vezetőségébe megválasztották *Cseh József* elnök mellé társadalmi titkárnak. 1973-ban tagja lett az FMH Helytörténeti—Honismereti Szakbizottságának is.

Emlékeztetek a Fővárosi Helytörténeti Klubban 1976 tavaszáig, a klub megszűntetéséig megtartott előadásai, felszólalásai, titkári beszámolói. A klub társadalmi vezetőségének a havi összejöveteleken sikerült megvalósítani az öntevékeny helytörténészek állandó találkozóját. 1978 januárjában megrendezett II. Budapesti Helytörténeti Konferencián ismertette a Fővárosi Helytörténeti Klub négyéves működésének főbb

eseményeit, és a honismereti feladatokra vonatkozó javaslatait.

1976 októberében a TIT Történelmi Szakosztálya megalakította a Hely- és Üzemtörténeti Szakcsoportját, amelynek vezetését *Geszler Ödönre*, a Történelmi Szakosztály vezetőségéi tagjára bízta. Mint a szakcsoport titkára, számos alkalommal hallottam tőle vezetésének princípiumát: „Gouverner c'est prévoir.” Kormányozni annyit, mint előrelátni. Esztendőről esztendőre, jól előkészített éves munkatervek készülnek szakcsoportunk havi előadói üléseinek programjaival a hely- és üzemtörténeti tudásanyag terjesztésére, kerület- és vállalat-történeti tanulmányok bemutatására, a szocialista haza szeretetének elmélyítésére, módszertani kérdések megtárgyalására. A budapesti kerületi helytörténészek Kossuth Klub-beli központi találkozói lehetővé teszik a folyamatos tapasztalatcserét és munkamódszer-átadást. Az előadóüléseken megtárgyalt kerülettörténeteket. Egy kerület — egy előadás címen meghirdette a főváros valamennyi vállalatához és üzeméhez járó TIT Tájékoztató. Javaslatára rendeztünk 1979 októberében a Kossuth Klubban a HNF országos és budapesti szervezeteivel kerekasztal-beszélgetést a fővárosi honismereti mozgalom időszéri kérdéseiről és fejlesztésének távlatáról. Szervezőkészségének további bizonyítékai a TIT szakcsoport hagyományai: tavalyi Dabasra és Ócsára, az idén Gödöllőre.

A TIT-en kívül is propagálója a honismereti mozgalomnak. Mint nyugdíjas, az ÉVM Építésgazdasági és Fejlesztési Intézetének szaktanácsadója, egyúttal a Nyugdíjasok Körének vezetője. Havi klubdelutánjaik programjában város-történeti előadásokat szerveznek. A Pamutnyomóipari Vállalat Fiatal Műszakik és Közgazdászok Tanácsában a magyar textilipar történetéről tartott egész éves előadássorozat.

Első üzemtörténeti pályamunkájának sikere további tanulmányok megírására buzdította. Az üzemek államosításának 25. évfordulójára meghirdetett országos pályázatra „Ütvesztés és újjászületés” (Egy fővárosi építőipari vállalat az 1956—1960. években) megírta volt vállalata történetének egy szakaszát. A bíráló bizottság az I. díjat ugyan nem adta ki, de Geszler Ödön monográfiáját 65 pályamű közül a II. helyezéssel ismerte el.

Híre ment vállalat-történeti-írói sikereinek. 1974-ben megbízást kapott a Pamutkikészítőgyár igazgatójától a gyár

150 éves történetének megírására. Másfél évszázad az óbudai kékkfestők és textiltyomók között címen, két kötetben állított össze a gyártörténetet, amely egyúttal a környezet, Óbuda története is. A monográfia olvasmányos fejezeteit a Textilélet című lap folytatásokban közölte, és tette ismertté a szakmában. A szerző javaslatára az 1976. évi jubileumi ünnepekre emléktáblával jelölték meg a mai gyárteleppel szemben lévő Lajos utca 102/b. számú épületet, az „ősi házat”, amelyben annak idején *Spitzer Gerzson* kis kékkfestő műhelyét berendezte.

Végül megemlítem még egy városrésztörténeti—intézet-történeti tanulmányát. Az Építésgazdasági és Szervezési Intézet új székházát a vízvárosi Csalogány utcában, a középkori Szentpéter külváros plébániatemplomának falmaradványai fölé építették. A helyszín a középkorban is, a mai időkben is központ: akkor egy kisvárosé, ma egy kulcsfontosságú iparágé, az építőiparé. *Geszler Ödön* monográfiája 200 oldalon 255 ábrával szerkesztette meg a patinás Vízváros, az üveghomlokzatú irodapalota és a benne működő intézmény történetét.

Adós maradtam a válasszal az írásom elején feltett kérdésre: milyen előzmények után állt a honismeret szolgálatába *Geszler Ödön*? Életrajzában hol fedezhetők fel a hozzánk vezető útjelzések? A családi otthon a humaniorák felé irányította. Szülei muzsikusok, zeneművészek. Édesapja zeneszerző, zeneíró, zenepedagógus, a főváros legfelsőbb zeneiskolájának igazgatója; édesanyja zongoraművész, évtizedekig a Nemzeti Zenede tanára. Öccse is zeneszerző, zenepedagógus. Az ő ifjú érdeklődése a gimnáziumban a történelem felé fordul. Ezt tanulta a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti fakultásán is. Professzorai *Szekfű Gyula*, *Dománovszky Sándor*, *Hóman Bálint*, *Henlein István*, a földtudományokban *Cholnoky*

Jenő és a Közgazdasági Egyetemen *Terlecki Pál*. Doktorál, középiskolai tanári oklevelet szerez, de a harmincas évek elején, az állástalan diplomások szomorú korszakában képzettségének megfelelő munkahelyhez jutni lehetetlenség. Fizesetés nélküli gyakornokként egy lapkiadó vállalatához kerül, gazdasági pályára sodródik és azon is marad. A felszabadulás után az Újjáépítési Minisztériumban miniszteri titkár, majd az Építésügyi Minisztérium főelőadója a tervgazdasági osztályon. Tanfolyamokra jár, statisztikai, tervgazdasági képzéseket szerez, a főváros legnagyobb építőipari vállalatának csoportvezetője, majd vállalatgazdasági osztályvezetője. Közgazdasági teendői mellett sem halványul el a történelem iránti vonzódása. Tagja és előadója lett a TIT Történelmi és Közgazdasági Szakosztályainak. Negyedszázad alatt mintegy 70 féle előadást, előadássorozatot tartott a vállalatoknál, intézményekben a magyar és az egyetemes történelem, a gazdaságtörténet stb. témakörében. A Történelmi Szakosztály vezetőségi tagjai közé választotta, így lett az 1976 októberében megalakított Hely- és Üzemtörténeti Szakcsoport elnöke.

Soha nem törekedett társadalmi vezetői pozíciók betöltésére, de ha megbízták, vállalt kötelezettségeit maradéktalanul teljesíti, tisztét hozzáértéssel, elismerésre méltóan tölti be. Volt kerületi és fővárosi tanácsstag, a pártoktatásban gazdaságpolitikai szakcsoportvezető; jelenleg is propagandista, konferenciák előadója, vezetési szakcsoportunkat, az EGSZI-ben a Nyugdíjasok Körét, Közgazdász és történész diplomával amatőr helytörténész. Írásai ezért szakszerűek gazdasági-műszaki vonatkozásokban is. Tevékenységét ez a különleges kettősség jellemzi: gazdasági munka és történelmi ismeretterjesztés. Kívánjuk, hogy tudását még sokáig kamatoztathassa honismereti kultúránk elmélyítésében.

Steer János

Buda és Pest kialakulása a régészeti emlékek tükrében

Nagybudapest az őskorban a maitól eltérő arculatú táj volt. A bal parti Pest helyét rakoncátlan, fagyú Duna-ágak szeltek izekre. A vadvizek aztán, az áradások lefutása után, áthatolhatatlan mocsarakká változtak. Odébb nádasok, futóhomok, a Rákos sívó homokja környezte a kis szigeteket, „szárazulatot”. Így azután ha különös is, érthető az, hogy a X—XIII. századi kicsiny Pest városának nem volt mezőgazdasági területe!

Pest mezőgazdasági területe — Buda lett. A mai Belvárosnál is kisebb Pestet csak távolabb, a dombok és a Rákos-patak mentén öveztek termékenyebb határu falvacskák.

A budai oldalon más volt a helyzet. Ha a Lágymányos hajdani mocsaras Duna-öblétől eltekintünk, ez a hegyek meghatározta táj máig őrzi markáns jellegét. A jobb parti hegyek erdei lenyúltak a Dunáig. Am hamarosan irtást vágott bennük a — halász-vadász hordákat követő — legeltető, kertet gondozó, gabonatermő-földet teremtő földműves. Az ősi utakat patakok jelölték ki. A vizek a halászokat vonzották. De ősvadász eleinket — már az idők hajnalán is — vonzották a budai part hévi-zei: telente azokra jártak inni a vadak. Jóval később ugyanezeknek a hévizeknek — télen is nyitott, jégmentes — patakjain gabonaőrlo vizimalmok keréklapátjai kelepeltek. Itt sose teleltek a vizimalmok.

Kik voltak Nagybudapest első földművesei?

Az 1930-as években *Kadic Ottokár* a budai Várhegy barlangjaiban megtalálta a vertesszőlési ősember budai kortársainak pattintott kavicsszerszámaikat. Ezek vagy félmillió évesek. Am ez a budai és vértesi emberösünk még vadász volt, nem földműves. A sok budapesti és környéki őskori leletnek — Csillag-hegytől Erdig s a pesti határtól a gellérthegyi kelta városig, meg a tabáni halásztelepig — most egyetlen ősrégészeti leletscsoportját ragadom ki. (Ennek anyagát az 1967-től 1980-ig végzett budavári ásatásaim során magam is szaporíthattam.)

A budai Várhegy őskori lakottságának első „fecskeje” egy bronzkori kardtöredék volt. 1899-ben a mai palota építéskor találták. Ezután az 1948—1952. évi várasatások őskori vermeteket, agyagtapasztású gerendavázak maradványait, cölöpépületek megmaradt gerendahelyeit hozták felszínre, temérdek cserépedény töredékek egyetemben. Ekkor világossá vált: a III. és II. évezred fordulóján egy nagyobb létszámú bronzkori nép ütött tanyát a budai Várhegyen.

Az utóbbi négy évben a palota északi előterében végzett feltárások során is mindenütt ráakadtam ugyanennek az őskori kultúrának a nyomaira. Ezek az őskori leletek sok mindent megmondanak, felelnek az alcím kérdőmondatára is! Mert volt köztük hosszú, félcipő idomú, ép gabonaőrlokó, szarvasagancsból készített kapa, temérdek cserépedény töredék. Annak bizonyosságai ezek, hogy a Várhegyen lakó bronzkori emberek földművelők voltak. Kapáltak, vetettek, arattak, őröltek. Hagyatékukban csont-árra is akadtunk; ennek segítségével ruháikat varrták. Paraszti életformájuk ekkortól fogva, három-négyezer éven át mindmáig egyik jellemzője maradt tájunknak. Fővárosunk térszei az ő legutóbbi örököseik.

Az ókorban — a kelták, majd a pannóniai rómaiak idején — került sor a környék agrárkultúrájának igazi kibontakozására. Újabbban a királyi palota északi előterében, az időszámítás kezdetének idejéről egy kisebb késő kelta leletscsoportra akad-

XII—XIII. századból való, emberarcos cserépedény-fül a királyi palota területéről —
1973. évi lelet. (Tihanyi Bence felvétele.)

tunk; nagyméretű gabona hombárai tartósabb településről tanúskodtak. Ez a kicsiny várhegyi kelta telep — a leletek tanúsága szerint — megérte a római kor elejét is. Ez az első bizonyítéka a kelták s a rómaiak várhegyi településének. A rómaiak az 1—5. században alakítják ki a jobb partnak azt a határát, amely a természetes erdőhatárt a mesterségesen művelt földtől egészen a középkorig elválasztja. Ők plántálják e táj első szőlőit. A szőlők levét alighanem még a bort felettébb kedvelő avarok is szüretelgették és szürcsölgették.

Magyar eleink számára tehát mai fővárosunk területe már régesrég nem volt természeti táj, hanem kultúrtáj.

Falvak Pest és Buda peremén

Budapest a honfoglalók törzseinek peremterülete volt. Az Üllő vidéki nagyobb szállás mellett Csepel északi csücskén, Óbudán (Fehéregyháza körül) és Pest területén számolhatunk nagyobb X. századi magyar lakossággal. A táj a magyar honfoglalóknak eszményien megfelelt. Vizei teli hallal, erdei vaddal. A szarvasmarha- és a lótenyésztés számára a kimeríthetetlen legelők jelentettek különös vonzóerőt. Az Árpád-korban nemcsak Pest városát, Budát is széles ívben fogta körül kisebb agrártelepülések láncolata. Albertfalván korai magánvár állt. Kánán — a régi balatoni műút patkójában, a mai Panoráma kávézó felett — XII. századi nemzetiségi alapítású bencés kolostor s annak parasztfaluja állt. Földművesek lakták (Buda-)Örsöt, az eltűnt Sasadot, a Csíki hegyek alján állt Csík falut, odébb a két (Buda)Keszit, Hidegkútot, a hármashatárhegyi Gercset, le az óbudai határban álló Fehéregyházig. S mindezek a tatárjárás előtti települések tetemes lélekszámúak: mindahány felsorolt királyi földművesfalunak kőtemploma — ún. királyi kápolnája — volt.

Ugyanilyen templomos hely volt a kicsiny Nyék (II. Vörös Hadsereg útja 78.); ennek egyhajós román-kori temploma mellé utóbb Zsigmond és Mátyás király építtette fel kedvelt vadászkastélyát.

Egyhajós román-kori templomot tartam fel 1971/72-ben a Ságvári ligetnél (II. Budakeszi út 93.); ez is királyi népek plébániája volt. Utóbb, 1300 körül a pálosok telepítették rá kolostoruk első, immár gótikus templomát.

Ezek a már tatárjárás előtt álló falvak azt mutatják: Budapest térségében nemcsak a honfoglalók katonai uralkodó osztálya találta meg életfeltételeit, de tetemes lélekszámú köznép is. A falvak népessége — az oklevelekben megőrzött személynevek és a helynevek tanúsága szerint — magyar volt. Ha a később sokszor fel-felperzselt jobbparton, a budai oldalon nem is számolhatunk biológiai hagyatékkal, Pest határában néhány falu — Rákospalota-Ófalu, Szentmihály — mint *elő kövület* túlélte az évszázados seregjárásokat.

A Buda környéki falvak déli csoportja — Kispest, Őrs, Susad, Kána — mezőgazdaságának történetére azok a régészeti feltárások vetnek közvetett, de éles fényt, amelyeket 1972-től máig a budai királyi palota területén végzünk. Ennek a kutatásnak néhány részeredményét kívánom a továbbiak során ismertetni.

Parasztfalu, pincészer a palota helyén

A királyi palota újkori istállóinak elbontása után a talaj szintjét — új elrendezések okán — helyenként több méterrel süllyesztették. E munkát követően mintegy 150 méter hosszúságban megtaláltuk s feltártuk a budai palotának legrégebb, IV. Béla kori várfalait. (Két méter széles, mészhabarcba ágyazott márgadarabokból áll ez a falazat.) Ez a felfedezés nem okozott különösebb meglepetést! Annál nagyobb volt csodálkozásom — majd pedig öröömöm — akkor, amikor kiderült: *ez a legrégebb budai várfal XII—XIII. századi leletanyaggal betöltött szemétdödröket, sziklavermeket, pincéket, házmaradványokat vág át; azokon nyugszik. Sőt, átvág és megsemmisít egy XII—XIII. századi lelettel datálható jó építésű vízvezető kőcsatornát is. A palota északi szárnya mellett márgába vágott pincehelyiségekre akadunk. Másutt nem is habarcsta, de agyagba rakott kőfalazatú házacskák előtöre került felszínre. Benne XIII—XIV. századi házikerámia: biztos jele annak, hogy ezt a lakóépületet a XIII—XIV. században már nem használták, kiiktatták. Az e helyeken kiemelt leletanyag elárulja a település célját és rangját. Agrártelep ez: falu, de gazdagabb. s üveg leletei meg importedényei által városiasabb jellegű, mint a vele egykori alföldi parasztfalvak eszköz- és szerszám arzenálja.*

Szőlőmagvakkal teli, XIII. századi cserépedényt találtak nemrégiben a Hunyadi János út 22. ház alapozásakor.

A budai Várhegy középkori településtörténete így világossá vált. A Várhegyet a XI. századtól szállják meg Pest szőlő- és földművelői. Telepüket 1242 tavaszán a tatárjárás semmisíti meg. Telepük romjaira ül rá a IV. Béla király által ekkor meg-alapított Buda városa.

A Várhegyet már az 1240/50-es évtized végére városfalak övezik, a polgárok új köházai pedig lenyúlnak egészen a mai királyi palota területéig.

Maga a —Magna Curia-nak, németül Kammerhofnak nevezett — királyi rezidencia Nagy Lajos koráig benn áll a budai polgári városban, a mai Táncsics Mihály utca 9—13. sz. telkeken.

Minor Pest

A királyi palota alatt feltárt falusias település maradványai messze túlmutatnak az eddig elmondottakon. Ezekből a leletekből elsősorban az vált világossá, hogy ehhez a XII. században kialakított falusias településhez — az elhelyezkedés és a leletanyag teljes azonosságánál fogva — szorosan hozzátartoznak azok a vermek, pincék, szemétdödrök és azok a szerény, korai épületmaradványok, amelyeket 1949—1952-ben a királyi palota alatt végzett ásások során találtunk meg. Ekkor, például a mai palota ún. déli Nagydvarán, az Oroszlános-kapu előtt egy kétsejtű kis kőház alapjára és pincéjére is ráakadtunk. (Ez a házacska sem az Anjou-palotához, sem a szomszédos Zsigmond-kori Csonka-toronyhoz nem tartozott; korábbi volt azoknál.) E házacskának egyik szobáját építésekor márgába vágott üreggel alapincézték. E borospincében aztán még a mécesstartók falbavájt helyét, a szalonna vagy borostömlő akasztásához kellő rudaknak a helyét, sőt még azt a két ászokfát is megtaláltuk, amelyre a boroshordókat helyezték.

Ma már látnivaló: sem ennek a XIII. századi pincének, sem a palota alatt talált tucatnyi korai szemétdödrnek, vermeknek a világon semmi köze nem volt az Anjouk XIV. századi palotájához. (Így aztán egyszer s mindenkorra füstbe megy, eliesik az a feltevés, amely ezekkel a falusias leletekkel egy itteni XIII. századi, IV. Béla-palota létét akarta igazolni.) A palota egyes szemétdödreiben ugyanolyan korai — XII—XIII. századi — cserépedényekre akadtak, mint amilyeneket Pest peremfalvainak XII. századi maradványai közt *Melis Katalin* újabb kutatásai során talált.

Az 1972/80-as ásattal feltárt vári falutelepülés nemcsak azt bizonyította, hogy e falukhoz tartoztak a királyi palota alatt korábban megtalált objektumok, Világossá vált az is: ehhez a falusias telephez tartoztak azok a tabáni középkori vermek is, amelyeket ott az 1930-as években *Nagy Lajos* és *Garády Sándor* tárt fel. Ezekkel pedig a — középkorban Minor Pestnek, Kispestnek, vagy Kelenföldnek nevezett — Tabántól fel a vári Szent György térig, sőt tovább egészen a Szentháromság- és a Bécsikapu-térig egy összefüggő XII—XIV. századi településnek körvonalai bontakoznak ki.

De lássuk: mi volt ennek a Minor Pestnek, Kispestnek az eredete, rendeltetése városunk történetében?

Nem egyszer megesik, hogy egyházigazgatási emlékek igazítanak el ott, ahol a középkor írott közigazgatási emlékei hiányoznak. Így tudjuk meg, hogy a X. századi *királyi tulajdonú Pest városából*, annak plébániájából — mint leányegyháza, filiája — sarjadt ki a jobbparti Kispestnek Szent Gellér tiszteletére emelt plébániatemploma. (Helye talán a mai tabáni Szt. Katalin-templom helyével egyezett.) Ez az egyház-alapítás a bal parti Pest lakosainak a jobb partra való átrajzását követte. Ennek oka egyszerű: az 1230-as évekig magyar és bolgár lakosságú Pestnek mindinkább szüksége volt a termékeny jobb partra! A jobbparti településnek sorsát nem befolyásolta az, hogy 1222 és 1236 között Endre és Béla király elűzte Pest város mohamedán vallású lakosait s azok helyébe németek, szászok érkeztek. Ezek a pesti szászok 1240-re már a budai partra is átjöttek; ekkor kétszáz holdat vettek bérbe a kánai s a telki bencés apáttól azzal, hogy e kétszáz holdra szőlőt telepítenek.

Am a XIII. század első felének okleveleiből az is kiderül: ahogyan Kispest plébániája Pest városából sarjadt ki, úgy már az 1220-as évekre Kispest Szent Gellért egyházának is két filiája van: (Buda-)Órs és Sasad. Mindkettő szőlőművestelep. 1236-ban Béla király a péterváradai ciszterek ruházta a kelenföldi (kispesti), sasadi és őrsi plébániák kegyuraságát, azok tizedjévedelmével egyetemben. Ezek az oklevelek mondják el azt is, hogy ezen a területen a szőlőn kívül gyümölcsöt is természetek, s szántók is voltak.

Így tehát ezekkel az újabb régészeti eredményekkel fővárosunk alapítása történetének új, eleddig ismeretlen szakaszai bontakoztak ki.

Zolnay László

12. századi körmeneti kereszt töredéke (Szent Márk jelképével, az oroszlánnal, XII. század) (Szeményei Tivadar felv.)

Sírkereszt Karancsaljáról (Szabó Jenő felvétele)